Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Byhistorisk Samling og Arkiv i Høje-Taastrup Kommune

Årsskrift 2003

Indholdsfortegnelse

Else Trier
Blaakildegaards historie 02

Mogens Sander Hansen
Arbejde og arbejdere ved jernbanen i Høje-Taastrup Kommune 1845 -1847 29

Trine May Knutzen
I et hjørne af verden - L.A. Ring på kirkegården i Fløng 47

Christina Wind
Hvad Nationalmuseet fandt i Fløng kirke 61

Arkivvennerne i Høje-Taastrup Kommune
Beretning for året 2002 69

Historisk Samfund for Høje-Taastrup Kommune
Beretning for året 2002 70

Redaktion:
Jørgen Hegner Christiansen, Marianne Germann,
Fritz Ole Jensenius, Per Salling og Eva Sylvest.

Layout og billedbehandling:
Lars Spatzek.

Korrektur:
Hanne Alexa og Marianne Germann

Museet på Kroppedal
Blaakildegaard
Byhistorisk Samling og Arkiv
Skolevej 54
2630 Taastrup
4335 3610
E-mail: Blaakildegaard@kroppedal.dk
Hjemmeside: www.kroppedal.dk

For- og bagsideillustrationer:

Fløng kirke er temaet i et par af artiklerne. Fotos er taget af Bengt Schotte i 1979

ISSN 0900-2596

Tryk: Litotryk København a/s, Brøndby

BLAAKILDEGAARD
54

Blaakildegaards historie

af Else Trier

Da jeg i 1979 flyttede ind i den almene boligbebyggelse Blåkildegård, tænkte jeg ikke så meget på, at jeg hver dag passerede en firlænget bondegård for enden af Skolevej, selvom bebyggelsen havde navn efter denne. Da mine børn en halv snes år senere var vokset til, fik jeg mere og mere blik for den gamle gård og for de gamle huse langs Skolevej. Jeg begyndte dertil at undre mig over gadenavnene Valbyvej, Valby Sidegade og Valby Søndergade. Min nysgerrighed var vakt. Da det dertil viste sig, at den firlængede gård rummede kommunens lokalhistoriske arkiv, trådte jeg snart efter ind på bondegårdens gamle gårdsplads. Et nydeligt stuehus fra 1870'erne og tre længer fra 1920'erne tog venligt imod mig.

I dag er der ingen i tvivl om den gamle gårds nuværende funktion. På den ene længe hænger der et kunstfærdigt skilt med teksten 'Byhistorisk Samling og Arkiv'. Mens det gamle stuehus i dag huser arkivets kontorer og billedsamling og lægger lokaler til arkivets gæster, så rummer de tre længer arkivalier, genstande og udstillingslokaler.

Lidt om navnene

Blaakildegaard var oprindelig en af gårdene i landsbyen Taastrup Valby, der snoede sig omkring en å, Mølleåen. Taastrup Valby tog ikke navn efter åen, men efter engen omkring åen. I de skriftlige kilder bliver den således i 1350 for første gang omtalt som Waldbye[1]. Valby, som det staves i dag, betyder 'byen på sletten' eller 'bebyggelsen ved græsarealet'. Valby ved Mølleåen var imidlertid ikke den eneste landsby, der fik navnet Valby. Nær Roskilde lå der hele to landsbyer med det navn, og dertil fandtes der én nær København. Da folk i den Valby, hvor Blaakildegaard lå, hørte til Høje Taastrup Sogn, blev kirkelandsbyens navn i 1612 føjet til Valby, så landsbyen fremover kom til at hedde Thostrups Waldbye[2], eller på nudansk Taastrup Valby. Ingen kunne herefter tage fejl af, hvilken af Valbyerne det var, man talte om.

Mølleåen havde sit udspring i den kilde, som dannede Selsmosesøen. Selve navnet refererede til en vandmølle, Valby Mølle-gård.

Kilden ved Selsmosesøen var ikke egnens eneste kilde. Nær Taastrup Valby sprang indtil flere kilder, og Blaakildegaard fik navn efter en af dem. Gården fik nemlig navn efter en kilde, der udsprang på en mark nær gården og som dannede Blaakildehullet.

Beliggenhed

Taastrup Valby havde så småt taget form i vikingetiden[3], da nogle gårde lagde sig fast omkring Mølleåen. I 1682 talte Taastrup Valby 12 gårde, en mølle og 13 huse uden jord[4]. 7 af gårdene lå på dette tids-

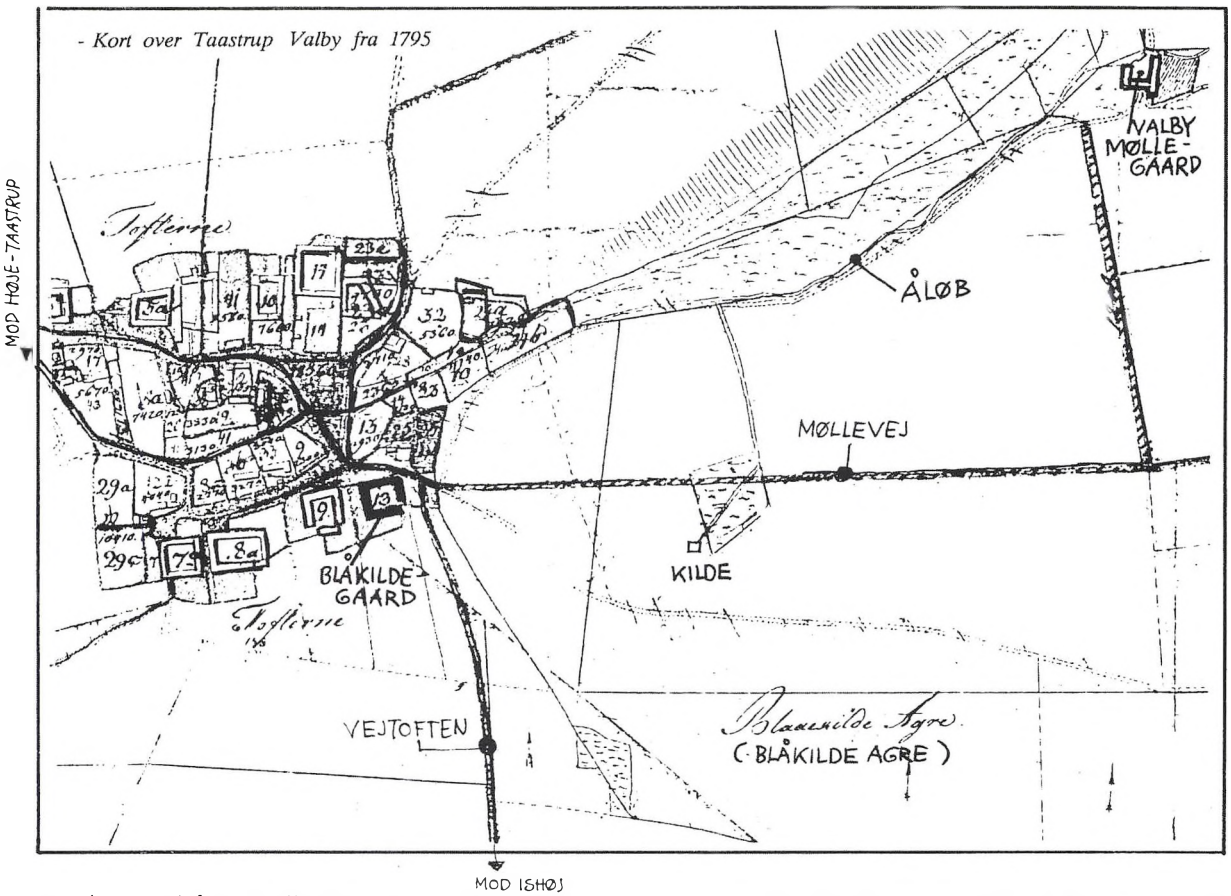

punkt nord for Mølleåen, mens Blaakildegaard sammen med de resterende gårde lå syd for åen. Lidt længere nede ad åen, hvor der er et brat fald på 4 m, lå Valby Møllegård[5], der som nævnt havde givet navn til åen. Mens gårdene slyngede sig rundt omkring åen, lå landsbyens 13 huse på fællesarealet, Forten, tæt ved åen. Landsbyen talte i alt 926 personer. I dag lyder vandets rislen fra Mølleåen stadig nær gården, ligesom Blaakildegaard stadig ligger på sin oprindelige plads, medens de andre gårde og de fleste af husene er revet ned. Det er derfor ikke så underligt, at jeg først sent fik øje på den gamle landsby. Og selv om man har blik for Taastrup Valby, så kan det føles som lidt af en skattejagt at prøve at genskabe den.

Mens Blaakildegaard i dag ligger midt i et beboelseskvarter, så lå den dengang i yderkanten af landsbyen. Den var således den sidste gård i landsbyen før Ishøj. En heldig placering for blaakildebonden, da han havde direkte adgang til landsbyens veje. Den firlængede gårds tre længer, var da også alle forsynet med en port. Hver port førte ud til hver sin vej.

Porten i længen mod nord blev mest brugt, idet den førte blaakildebonden ud til landsbyens to gader (i dag Skolevej og Valby Søndergade). Mens Valby Søndergade førte blaakildebonden nedenom landsbyen eller syd om Mølleåen, førte Skolevej ham nordenom eller nord om Mølleåen. I landsbyens modsatte ende løb de to veje sammen i Skolevej. Vejen førte ham heref-

ter ud til landsbyen Høje Taastrup via Høje Taastrupvej. Sidstnævnte vej benyttede blaakildebonden især om søndagen, når han og hans familie skulle i kirke i Høje Taastrup. Skulle han ned ad Valby Søndergade, kunne han også benytte porten mod vest.

Porten mod øst blev brugt, når blaakildebonden skulle ud til Valby Møllegård og have sit korn malet (i dag er en rest af denne vej bevaret. Den rummer nu et par huse, en kirke og Blåkildegårds Materialegård og hedder Blåkildevej) eller når han skulle på besøg i nabolandsbyen Ishøj (i dag først Vejtoften og siden Taastrup Valbyvej).

Den sagnsomspundne gård, Blaakildegaard

Om det var fordi, det var lidt uhyggeligt at ligge i udkanten af landsbyen, vides ikke, men modsat de andre gårde i Taastrup Valby var der knyttet indtil flere spøgelseshistorier til Blaakildegaard[7]. Et lidt usædvanligt fænomen, idet spøgelser normalt huserer på fornemme herregårde og ikke omkring simple bondegårde.

Det blev således fortalt, at der hver aften ved midnatstid kørte en hestevogn med en kusk og sorte heste igennem Taastrup Valby. Den drejede af ved Blaakildegaard og kørte gennem en af gårdens tre porte. Inde på gårdspladsen ilede den rundt omkring brønden, hvorefter den atter forlod gården.

Af hensyn til spøgelset skulle en af gårdens tre porte derfor altid stå åben, da spøgelset ellers ville sprænge en af dem, for omkring brønden skulle det - hver dag[8].

Modsat spøgelser, der er knyttet til herregårde rundt om i Danmark, er spøgelset på Blaakildegaard ikke navngivet. Bønder har jo også, modsat herremænd, til dels været anonyme gennem tiden. I folkemun-

Vognen ved brønden ved midnatstide

de er der dog gennem årene blevet gisnet om, hvem dette spøgelse kunne være. Alle er dog enige om, at det må være en, der har dræbt en anden, og for denne synd hver nat ved midnatstide må køre omkring brønden.

Hvem den dræbte er, og hvorfor vedkommende blev dræbt, er der flere 'teorier' om. Nogle mener, at det er et par af Blaakildegaards sønner, der i sin tid var oppe at toppes om, hvem af dem, der skulle overtage gården. En strid, der endte med, at den ene dræbte den anden, vippede ham ned i brønden og overtog gården. En nidrig handling, han til evig tid må sone, ved hver nat at køre omkring brønden. En sandsynlig 'teori', men der er intet belæg i kilderne for denne historie.

En anden 'teori' går ud på, at det er en blaakildebonde, der engang har kastet en gravid tjenestepige i brønden, for på den

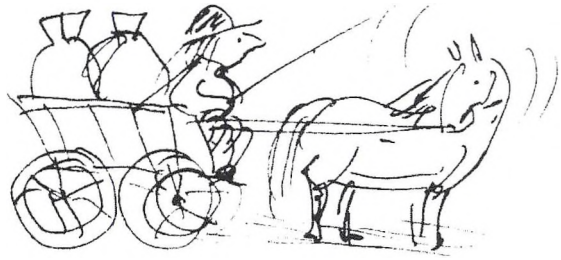

måde at skaffe hende af vejen. Også denne 'teori' er logisk, selv om der heller ikke er belæg for den i kilderne. Den tredje 'teori' er derimod ikke logisk, idet den går ud på, at det er en svensk officer, der under svenskekrigen i 1658-60 blev dræbt af blaakildebonden og kastet i brønden. Ulogisk, da det jo var at betragte som en heltedåd, som blaakildebonden i givet fald skulle belønnes for og ikke en ugerning, han skulle straffes for. Ligesom med de andre teorier er der heller ikke noget belæg for denne teori.

Historien om det natlige ridt er, som nævnt, ikke den eneste spøgelseshistorie, der er knyttet til gården. Det fortælles også, at der af og til ved midnatstid sidder et spøgelse overskrævs på taget[9]. Hvem dette spøgelse er, og hvorfor det sidder der, er der ingen, der ved. Jo, det er ganske vist!

Endelig fortælles det i folkemunde, at de overnaturlige kræfter også huserede omkring Blaakildehullet, Blaakildegaard havde navn efter. Det blev nemlig førhen fortalt, at hestene af og til, når de kom til Blaakildehullet på Møllevej, standsede og ikke ville rykke sig ud af stedet[10]. Hvad det var for forunderlige kræfter, der her udfoldede sig, er der ikke nogen, der har gættet på.

Blaakildegaard, en fæstegård under Vartov

I 1600-tallet var blaakildebonden, som de øvrige bønder i Taastrup Valby, fæstebonde. Mens den store Valbygård, som den eneste fæstede under borgmester Peder Pedersens arvinger, fæstede halvdelen af de resterende gårde og huse i Taastrup Valby enten under Kongen[11] eller under Vartov[12]. Blaakildegaard tilhørte den sidste

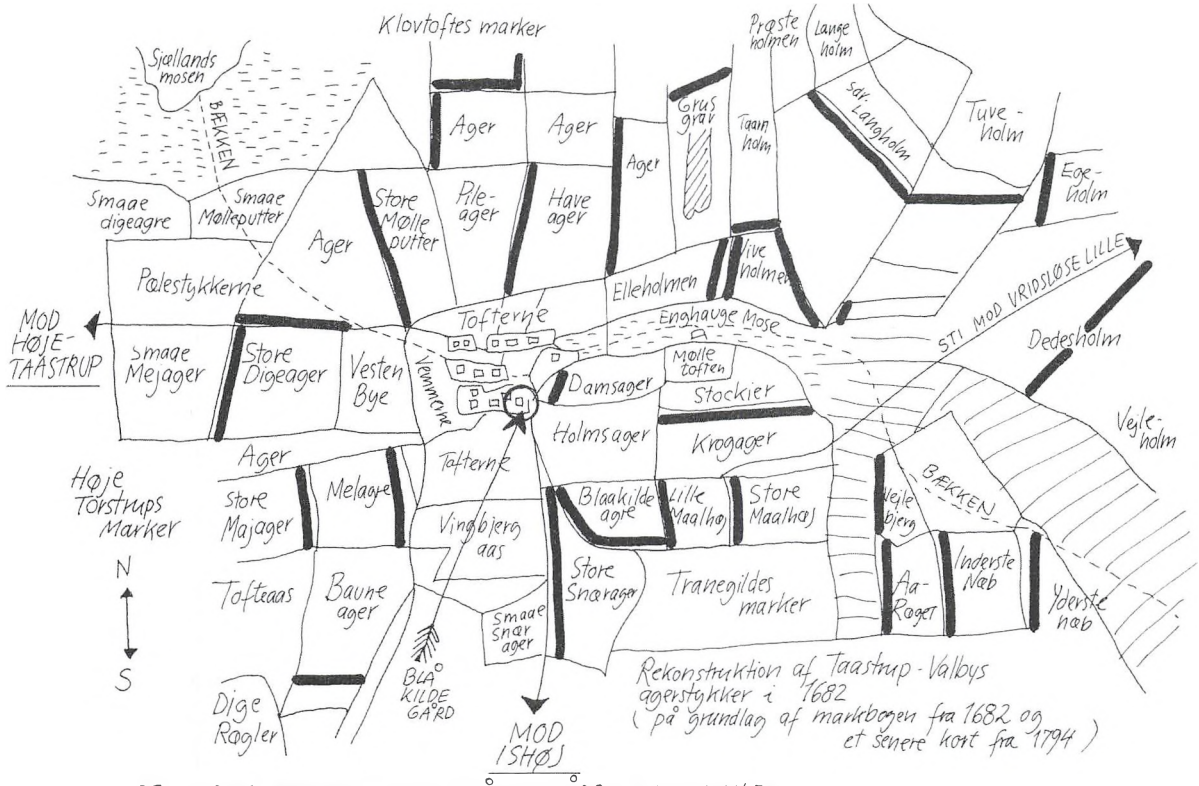

DE SORTE STRIMLER VISER BLÅKILDEGÅRDS JORDSTRIMLER

gruppe og fæstede således sammen med 6 andre gårde[13] og 6 huse under Vartov.

Blaakildegaard havde 66,6 tønder land[14] i bymarken og dens agre lå spredt, som de andre bønders agre på det tidspunkt. Blaakildebonden havde både agre i landsbyens Nørrevang og Søndervang[15] samt i landsbyens englodder i Enghaven. Fra markerne kunne blaakildebonden hvert år høste 200-250 tønder korn og 1/2 læs hø. Fra engarealet kunne han hente tørv og høste 4 1/2 læs hø og 3 læs hø af stift enggræs[16]. En ganske pæn høst. Han skulle selv bruge ca. halvdelen af høsten til dækning af sine udgifter. Den resterende del af høsten kunne han enten lade indgå i sit eget forbrug eller han kunne sætte det til salg.

Skønt oppløjede sten ofte dannede små skel til de andre bønders jordstykker i de enkelte åse, var det svært at holde grænsen. Blaakildebonden Jacob Pedersen blev således den 19. maj 1690 indstævnet af to af kronens bønder og beskyldt for at have pløjet ind over deres jordstykker i Diesager i Søndervang. En påstand som 4 uvildige personer senere bekræftede[17].

Selv om blaakildebonden selv skulle pløje, så og høste sine agre, kunne han ikke selv bestemme, med hvad og hvornår han skulle tilså sine jordstykker. Han indgik nemlig i et dyrkningsfællesskab med de øvrige bønder i Taastrup Valby. Bestemmelserne om dyrkningen tog han sammen med landsbyens 12 andre bønder på bystævnet midt i Taastrup Valby[18]. Oldermanden - et erhverv der gik på skift blandt fæstebønderne - tudede i hornet, når bønderne skulle samles. Blaakildebonden havde som de andre bønder sin faste plads

Blåkildebonden til landsbystævne. Oldermanden har ordet

eller sten på bystævnet. Her var det, de besluttede, hvornår og med hvad markerne skulle dyrkes. Selv om alle 13 bønder i Taastrup Valby mødte op, var det ikke alle der havde lige meget at skulle have sagt. Bønderne fra henholdsvis Lykkens Gave og Valbygård havde nemlig mest at sige, fordi deres gårde med ca. 95 td. land var større end de andres. Men også blaakildebonden hørte man på, da hans gård på 66,6 td. land talte blandt de mellemstore gårde.

Landsbyens mark blev dyrket som tovangsbrug. Hvert år skiftedes Nørrevang og Søndervang med at blive dyrket. I 1682[19] blev Søndervang således tilsået med byg og havre, mens det meste af Nørrevang lå brak. Tre af åsene blev dog dette år tilsået med rug og udgjorde det, man dengang kaldte en rughave. For at tilså sine jordstykker skulle blaakildebonden bruge 18 tønder 2 1/2 skæppe byg, 16 tønder 3 skæpper havre og 4 tønder 2 skæpper rug til udsæd[20]. Året efter blev hele Nørrevang tilsået med byg og havre, mens Søndervang lå brak.

På de marker, der lå brak, græssede landsbyens kreaturer. For at give kreaturerne så stort et område som muligt havde Taastrup Valby indgået vangelag[21] med nabolandsbyerne. Der var således ikke gærde mellem Søndervang og nabovangene i Tranegilde, Ishøj og Høje Taastrup. Det år Søndervang lå brak, lå de andre landsbyers marker også brak. Kreaturerne kunne således færdes på et virkelig stort areal. Der var heller ikke hegn mellem Nørrevang og de tilstødende marker i Klovtofte. Derimod havde Taastrup Valby ikke noget at gøre med Vridsløselille, da Taastrup Valby var adskilt fra Vridsløselille af Store Vejleå og de omkringliggende sumpede engarealer.

Selv om græsarealerne ved vangelaget blev mangedoblet, var det ikke ligegyldig, hvor mange kreaturer den enkelte landsby eller den enkelte bonde sendte ud på de braklagte marker. Hver landsby og hver bonde havde en kvote, der skulle efterleves. Taastrup Valby måtte således sende 140 heste og køer plus 200 får og svin på græs. Ofte stillede landsbyerne med for mange kreaturer. De andre landsbyer protesterede forståelig nok straks. I en retssag i 1691[22] var det således Klovtofte og de andre i dette vangelag, der protesterede over, at Taastrup Valby ikke har overholdt deres kvote omkring Nørrevang, men sendt for mange kreaturer på græs. De retslige instanser tog affære og konkluderede, at vel havde landsbyen en kvote, men dertil skulle den enkelte bonde også have et rimeligt forsørgelsesgrundlag. Det rimelige grundlag blev ved denne retssag fastsat til 6 heste, 2 køer, 6 får og 6 svin på græs pr. bonde.

Ud over agerjorden i Søndervang og Nørrevang havde blaakildebonden del i Enghaven, der bestod af 20 holme i Valby mose[23]. Modsat hans lodder i agerjorden indgik hans lodder i Enghaven ikke i det almindelige dyrkningsfællesskab. Lodderne i Enghaven var da også større og mere sam-

menhængende end lodder i Nørrevang og Søndervang. Jorden i Enghaven var også svær at dyrke. I stedet for korn kunne bønderne grave tørv her og høste hø.

Blaakildegaard misligholdes i 1680'erne

Om en bonde kunne svare sine afgifter kom ikke kun an på ham selv. Udefrakommende farer som krige kunne belaste dem. Efter krigen mod svenskerne i slutningen af 1650'erne havde mange af fæstebønderne det svært her på egnen. Mange gårde var under selve krigen eller sidenhen blevet forladt og lå hen som ødegårde eller var misligholdte. En af dem var Blaakildegaard i Taastrup Valby. Hemming Olufsen, der i 1680'erne var fæstebonde på Blaakildegaard, måtte således i 1687 gå fra gården, fordi han ikke havde kunnet svare de årlige afgifter til Vartov, som han skulle for at fæste gården. Da han ikke alene havde misligholdt sin fæstekontrakt, men også selve gården skrev Vartov om ham:
'Hospitals Gaarde beliggende vdj Tostrup Valbye her vnder Kiøbenhafns Birch som Hemming Ollufss sidst vdj Feste og Brug hafde och for armed fra gich'[24]

Blaakildegaard genoprettes i slutningen af 1600-tallet

Det blev den unge Jacob Pedersen fra Glostrup, der blev sat til at overtage Blaakildegaard efter Hemming Olufsen. Krige var hørt op, og Jacob Pedersen var en arbejdsom bonde.

Som så mange andre havde Jacob Pedersen hverken tilknytning til den forrige fæstebonde, Hemming Olufsen, eller til Blaakildegaard. Det eneste bindeled var Vartov, idet Jacob Pedersens forældre, Maren og Peder Nielsen, fra Glostrup fæstede under Vartov[25].

Jacob Pedersen, fæstebonde på Blåkildegård

Skønt arbejdsom var Jacob Pedersen, som mange andre unge, til fest og farver. Han fik således i sin ungdom sammen med andre i 1680 dom for at have festet 2. pinsedag[26], som på det tidspunkt skulle holdes hellig.

Han havde også et godt øje til pigerne og blev i 1678 udlagt som barnefar til en soldaterpiges barn[27]. Moren var, som der stod i kirkebogen:
'besovet af Peder Nielsen søn, Jacob Pedersen'

Mens han ikke, trods barnet, ville gifte sig med soldaterpigen, så giftede han sig den 26. marts 1682 i Glostrup Kirke med Dorethe Jensdatter, som kom fra Soderup[28]. Et ægteskab, der sidenhen berigede ham med to døtre, Birrete[29] og Inger[30] og en søn[31]. Sønnen blev, som skik var omkring de førstefødte drenge, med navnet Peder opkaldt efter sin farfar. Ligesom man i dag taler om at bevare efternavnet, var drengenavnene Jacob og Peder med Peder Jacobsen sikret en generation frem.

I 1687 tog Jacob Pedersen imod udfordringen og flyttede ind på den faldefær-

dige gård, Blaakildegaard. Som kompensation fik han gården på meget lempelige vilkår. I hans fæstekontrakt stod der:

'efftersom samme Gaard paa Biugning er meget forfalden och Moxten øde er hanm: der fore forundt Frihed for Schatter haffue och Landgl: Sogne Rytterhold vndtaget: I tvende Aar beregnet fra Jacob Dag 1688 och thill Aars Dagen 1690'.[32]

Han skulle således ikke betale landgilde eller andre afgifter de to første år. Dertil fik han to heste stillet til rådighed. Vigtigst af alt sikrede han sig, at fæstet blev et livstidsfæste, så Vartov ikke kunne fratage ham gården, når han havde fået den på fode igen.

Jacob Pedersen underskrev sin fæstekontrakt med Vartov den 25. november 1687.

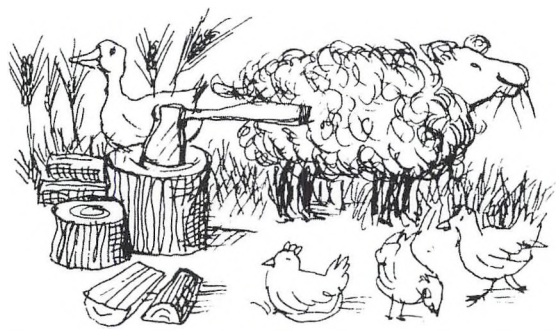

Vartovs forstander Diderich Dreyer og to vidner, Rasmus Lauridtsen og Niels NPS Pedersen, bekræftede fæstebrevet.

Selvom Jacob Pedersen havde fået Blaakildegaard på lempelige vilkår, skulle han som alle andre fæstebønder årligt udrede landgilde i såvel penge som naturalier. Og her blev der ikke givet ved dørene. Hvert år skulle han fremover erlægge 12 tønder byg, 1 tønde havre, et lam, en gås og fire høns i naturalier til Vartov. Dertil skulle han betale 3 Rd og opfodre 3 ungkreaturer. I fæstekontrakten stod der:

'det aarlige Landgl: som ere effter Jordebogen Penge Trej Carant, Bøeg Trej Pund, Arre én Tønde, En Lamb, Én Gaas, Fire Høns Førenøds trej. Derforuden suare ach att clarere alle Kongl: enten allerede eller hereffter paa bødne Schatter, som de Tid effter anden forfalder.'[33]

Det var en lerklinet, firlænget stråtækt gård i almindelig sjællandsk stil, som Jacob Pedersen og Dorethe overtog i 1687. Mens stuehuset var 20 fag lang, var den vestre længe 10 fag, den nordre 17 fag og den østlige 15 fag. Jacob Pedersen og Dorethe var begge flittige og fik snart efter bragt den forfaldne gård på fode. En halv snes år efter kunne Vartov da også tilfreds konstatere at

'Jacob Pedersen har været ved gården i 9 år og imidlertid bygget den af nye (materialer), holder den i alle måder ved lige'[34]

De noterede, at Jacob Pedersen havde indhegnet sin kålhave med ler og sten, og at gården nu havde en ganske nydelig besætning i form af syv heste, et føl, tre stude, tre køer, en kvie og en kalv, ti får, otte lam, fjorten grise og fire gæs. Lidt mere, end han måtte sætte til græsning på den braklagte jord. Mens Vartov glædede sig over hans velstand, nedskrev de en vred anmærkning om, at han skyldte dem 30 Rd[35].

En gård krævede to til at drive den. Da Dorethe Jensdatter døde i 1718, giftede den midaldrende Jacob Pedersen sig kort efter, den 29. november 1718, med den 16-årige Mette Sørensdatter[36], som kom fra nabolandsbyen Klovtofte. Også dette ægteskab bar frugt, og Jacob Pedersen blev i 1721 beriget med endnu en søn, Christoffer Jacobsen. Modsat Jacob Pedersens børn fra første ægteskab kunne

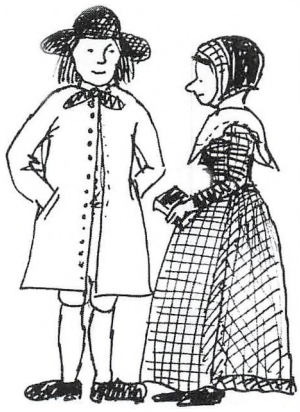

Christoffer gå i skole i Høje Taastrup, idet der var oprettet en skole der, vest for kirken i 1696 (skolen er nedrevet i dag, og man ved ikke præcis, hvor den har ligget).

Da brylluppet mellem Jacob Pedersen og Mette Sørensdatter fandt sted, var Jacob Pedersens to børn fra første ægteskab for længst fløjet fra reden. Mens datteren, Birrette Jacobsdatter, var blevet gift med en af de andre bønder i Taastrup Valby, var sønnen, Peder Jacobsen, i 1708 blevet fæstebonde på Højbakkegård i Klovtofte.

Jacob Pedersen og Mette Sørensdatter sørgede for fortsat at vedligeholde Blaakildegaard. Ved Jacob Pedersens død i 1731 fremstod gården da også som en meget veludstyret og velholdt gård[37].

Stuehuset mod syd på 20 fag indeholdt et køkken og to stuer. I den ene stue var der to borde af henholdsvis ask og fyr. Stuen blev, når det var yderst nødvendigt, oplyst af diverse lysestager på runde - eller på firkantede fødder. Dertil rummede stuen bænke med hynder og stole. Det var også her, at man opbevarede glas, tallerkener etc. Det var en god stue at betræde, for her var varmt året rundt. Stuen rummede nemlig en bilæggerovn på jernfod. Stuen blev da heller ikke kun benyttet om dagen, men også om natten. Stuen rummede nemlig også et sengested med himmel. I sengen lå blandt andet et par gamle olmerdugsoverdyner og dertil nogle blåstribede dyner, lagner og puder. Nær sengen stod en egetræskiste med Jacob Pedersens tøj. Man kunne godt se, at han var en velhavende bonde, ligesom de andre bønder her på den frugtbare Hedeboegn. Kisten indeholdt nemlig Jacob Pedersens festtøj, som blandt andet bestod af en smuk brystdug af læder med 10 sølvknapper og en trøje med 11 sølvknapper i bedste Hedebostil.

I den anden, lidt mindre stue, var der et udtræksbord af egetræ og et par bænke. Her var desuden, som i den første stue, et sengested. Dette sengested havde sortdrejede piller og en himmel over. Også i den lå der diverse dyner og puder. Her stod desuden hele tre kister af egetræ og dertil en kuffert.

I stuehusets sidste rum, køkkenet, var der naturlig nok diverse gryder, kedler og pander af messing eller jern. Dertil indtil flere tønder og kar. Jo, Jacob Pedersen havde virkelig fået gården på fode igen.

Mens familien boede i stuehuset, rummede de tre længer arbejdsrum og husede gårdens dyr. I den vestre længe, der var 10 fag lang, var der et hugge- og fårehus. I de øvrige to længer, der var henholdsvis 17 og 15 fag lange, var der lo, lade og stald. Og staldene var fyldt med dyr. Ved Jacob Pedersen død var bestanden mere end fordoblet, så den nu talte 15 heste, 8 stude, 9 køer, 3 små kalve, 15 får og 20 svin. Dertil vandrede der fem gæs rundt ude på gårdspladsen mellem gårdens fem vogne[38].

Jacob Pedersen og hans kone var ikke alene om at drive gården. Til hjælp havde de tre karle, en tjenestedreng og to piger. Og der var virkelig forskel på folk, for lønnen var ikke alene afhængig af alder, men især af køn. Mens karlene således skulle have 8-10 Rd pr. år, fik drengen det halve, mens pigerne måtte nøjes med 2-3 Rd.

Blaakildegaard, en fæstegård under Benzonsdal

Selv om det var manden, der fæstede gården, var det konen der overtog den, hvis manden døde før hende. Christoffer på 10 var alt for ung til at overtage gården, og Peder fra første ægteskab, der i 33 år havde været fæstebonde på Højbakkegård i Klovtofte, var da heller ikke interesseret. Da Mette Sørensdatter ikke kunne drive gården alene, giftede hun sig hurtigt igen. Måske fordi Jacob Pedersen havde været meget ældre end hende, valgte hun i 1731 at gifte sig med en 10 år yngre mand, Olluf Ollufsen[39]. Olluf Ollufsen 'giftede sig således gården til', som det hed. Da det var ham, der fremover skulle stå som fæstebonde, skulle han, som Jacob Pedersen i sin tid, indgå en fæstekontrakt med Vartov. Det skete da også snart efter, og den 21. november 1731 underskrev Olluf Ollufsen fæstebrevet.

Selv om Olluf Ollufsen havde giftet sig gården til, skulle han som alle andre betale en indfæstning. Modsat Jacob Pedersen, der jo havde overtaget gården på lempelige vilkår, da den var forfalden, så overtog Olluf Ollufsen den til normalpris. Han betalte således 80 Rd i indfæstning og fik som Jacob Pedersen et livstidsfæste. I fæstekontrakten stod der, at Olluf Ollufsen i landgilde skulle betale:

' den staar for Landgilde Byg 12 Td, Haure 1 Td, for smaae Reedsel 2 Rd 2 Mk og i Steden for Hoverie Arbeids Penge 4 Rd.'[40]

Man kunne af fæstekontrakten se, at nye tider var på vej, da det jo af den fremgik, at han ikke skulle yde hoveri. Man kunne også se, at landgildet i højere grad end før blev afløst af penge i stedet for at blive erlagt i naturalier. Skønt Olluf Ollufsen fortsat skulle betale 12 td. byg og 1 td havre som en del af sit landgilde, så lignede det ikke de ydelser i naturalier, som Jacob Pedersen i sin tid var blevet pålagt.

At Olluf Ollufsen som Jacob Pedersen fik en livstidsfæstekontrakt betød, at gården ikke kunne tages fra ham, selv om Vartov allerede den 26. november 1731[41] overdrog sit gods i Taastrup Valby, herunder Blaakildegaard, til godsejer Peder Benzon. Blaakildegaard blev derfor fra 1731 en fæstegård under den nyoprettede herregård Benzonsdal, som lå et stenkast fra Taastrup Valby.

At Olluf Ollufsen ikke kun tog Mette Sørensdatter for gårdens skyld, men også holdt af hende og var tiltrukket af hende, vidner de 5 børn[42], de fik, om. Ægteskabet varede da også i 40 år, men så kunne Mette Sørensdatter ikke mere, udåndede og blev begravet den 30. maj 1771. Hun blev 69 år.

Ved Mette Sørensdatters død blev boet gjort op. Knap 1 1/2 måned efter, den 10. juli 1771, blev der foretaget et skifte[43]. Ridefoged Søren Mellerup fra Benzonsdal ledede skiftet, mens flere vidner så til. Olluf Ollufsen og Mette Sørensens tre børn skulle jo arve hende. Mens den ældste søn Jacob Olsen nu boede i Damhus, boede den yngste søn på 30 fortsat hos faderen i Taastrup Valby. Søsteren var derimod død. Ved skiftet modtog hendes tre børn på 10-12 år 66 Rd. 4 Mk til deling.

Ligesom Mette Sørensdatter i andet ægteskab havde valgt en 10 år yngre mand, så valgte den 59-årige Olluf Ollufsen, i 1772 at gifte sig med en 30 år yngre kvinde. Den udvalgte var den 29-årige Inger Larsdatter. Modsat hans første ægteskab skulle fæstekontrakten ikke skrives om, idet det

fortsat var Olluf Ollufsen, der fæstede gården. Skønt den store aldersforskel bar ægteskabet snart frugt, idet Inger Larsdatter allerede samme år nedkom med datteren Mette Olsdatter[44]. Mens datteren overlevede, døde deres næste barn, sønnen Jacob, som spæd[45]. Ægteskabet mellem Olluf Ollufsen og Inger Larsdatter kom til at vare i 12 år, idet Olluf Ollufsen døde i en alder af 72 år. Den 26. juni 1784 blev han begravet. Den gamle Olluf Ollufsen havde dog lige nået at mærke de nye tider, der var på vej. Den 30. maj 1776[46] havde han nemlig deltaget i et møde med bønderne fra Klovtofte, hvor de bekendtgjorde, at de ikke længere ønskede at indgå i vangelag med Taastrup Valby. Dette betød, at Nørrevang skulle afskærmes. Mens mændene fra Klovtofte og fra Taastrup Valby kunne blive enige om at oprette et skel i form af et sammenkastet dige med forsvarlige grøfter på begge sider af skellet, kunne de ikke blive enige om tidspunktet. Mændene fra Taastrup Valby fremførte nemlig, at de ikke kunne nå at bygge andet end et nødtørftigt dige inden Mikkelsdag den 29. september. For Olluf Ollufsen og de andre i Taastrup Valby betød det til Klovtoftebøndernes irritation, at de også denne sommer kunne glæde sig over græsningen i vangelaget.

Blaakildegaard og landboreformerne i slutningen af 1700-tallet

Inger Larsdatter lod et år gå, inden hun giftede sig igen. Valget faldt på den næsten jævnaldrende Lars Pedersen[47]. Den 1. februar 1785 stod ægteskabet mellem den 38-årige Lars Pedersen og den 42-årige Inger Larsdatter, og Lars Pedersen skrev fæstekontrakt med Benzonsdal. Skønt begge var midaldrende, nedkom Inger Larsdatter samme år med en lille pige Anna Maria Larsdatter[48] og tre år efter med sønnen Ole[49].

Inger Larsdatter og Lars Pedersen var ikke alene om gården, men havde som deres forgængere tyende. Til hjælp på gården havde de to karle og en tjenestepige[50].

Med Lars Pedersen havde en yngre mand ikke alene indtaget gården, men nye tider og nye ideer kom til udefra. Hvor Olluf Ollufsen havde fået en lille smag af de nye tider, kom Lars Pedersen for alvor til at mærke dem. Den enevældige stat ønskede nemlig i landboreformernes navn at ændre bøndernes stilling.

Lars Pedersen var som de andre bønder i Taastrup ikke særlig glade for forandringer. Den eneste gård, der i landboreformernes navn havde ønsket at få sin jord udskiftet af bymarken og samlet omkring sin gård, var Valby Møllegård[51]. Landinspektør Unsgaard ankom derfor til Taastrup Valby i foråret 1792 og opmålte landsbyens jorder. Herefter tegnede han et kort over den eksisterende markinddeling med vange, åse og forslag til, hvorledes mølleren kunne få samlet sine spredte jorder omkring møllen. Lars Pedersen og de andre bønder i Taastrup Valby var ikke tilfredse. Da de jo alle fæstede under Benzonsdal, anmodede godsejeren Jens Lauritz Barfred fra Benzonsdal øvrigheden om hjælp. Den 1. november 1792 holdt Barfred, landinspektør Unsgaard og de resterende bønder i Taastrup Valby landvæsenskommissionsmøde på Valby Møllegård. Her blev bønderne talt til rette, og Valby Møllegård kunne herefter få sin jord udskiftet og samlet omkring gården

Det blev ikke de konservative bønder i

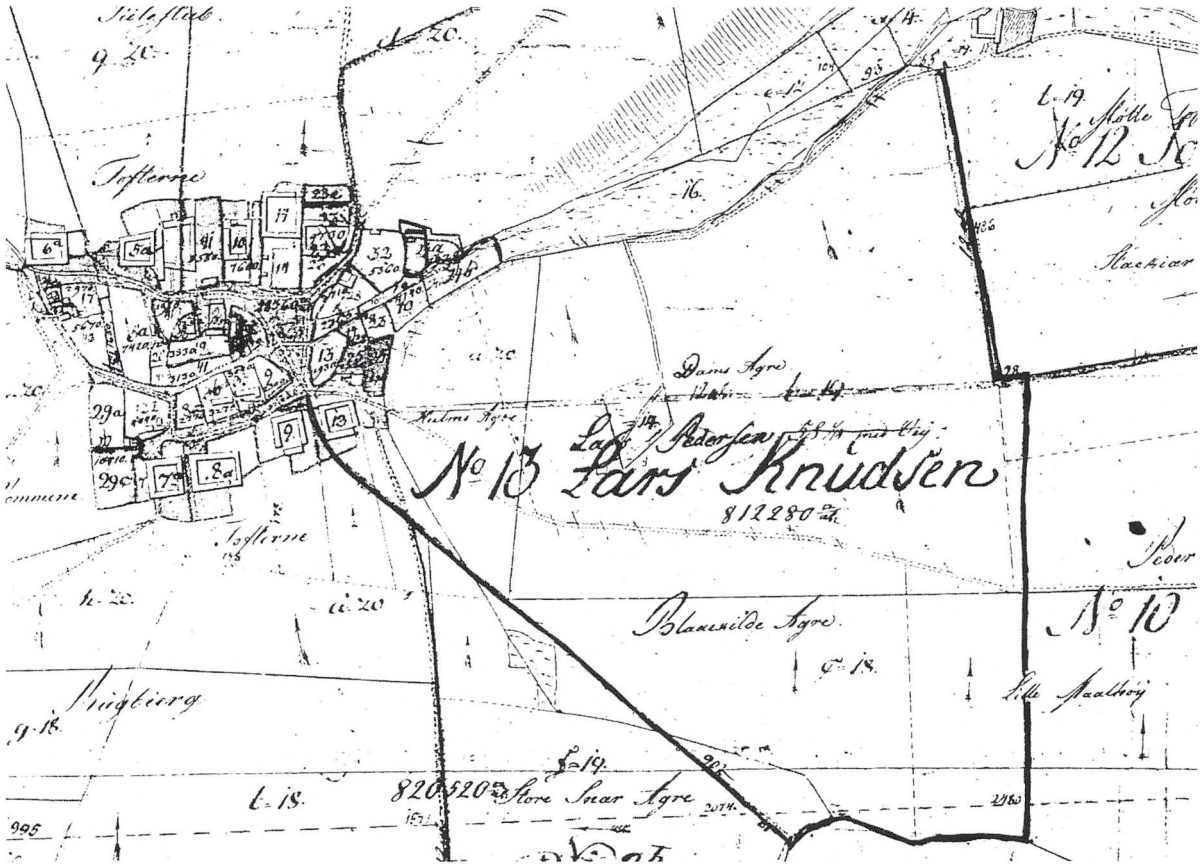

Taastrup Valby, men godsejer Barfred fra Benzonsdal, der den 13. september 1794 atter henvendte sig til landvæsenskontoret for Sjælland med en plan for en fuldstændig udskiftning af Taastrup Valbys jorder. Mens han havde blik for, at bønderne, så vidt det var muligt, skulle beholde deres gamle lodder i mosen, fordi der var forskel på, hvor meget tørv den enkelte havde gravet, så foreslog han, at gårdene ved udskiftningen skulle tilstræbes en mere ligelig størrelse. De lodder, der herved kom i overskud, skulle efter hans mening tildeles husmændene, for som han skrev:
'Jeg føler for mig selv, at den hidtil fortrængte husfamilie bør ved byens udskiftning tildeles 3 a 4 tdr. land til græsning for en ko og nogle får, da han uden dette ikke kan ernære sig og sin fattige familie'.[52]

Ansøgningen blev af Rentekammeret sendt ned igennem systemet til amtmanden, der sendte den til landvæsenskommissionen. De ændrede planen lidt og sendte den tilbage til Rentekammeret. Her blev sagen grundigt overvejet, og den 25. august 1795 kom Rentekammeret med nogle ændringer, som de sendte til godsejer Barfred. Landinspektør Unsgaards kort blev nu påført planen for udskiftningen, og de enkelte fæstebønders navne blev nedskrevet på planen. Således fik Taastrup Valby i 1795 sine jorder udskiftet af landsbyfællesskabet.

Lars Pedersen på Blaakildegaard kunne indse det gode i udskiftningsplanen, for helt konkret blev Blaakildegaard tillagt

Damsagre, Holmsagre og Blaakildeagre i den gamle Søndervang samt gårdens gamle lod i engen. En pæn stor gård på 97 td. land. Skønt han skulle over på den anden side af vejen, for at komme ud til sine marker, så lå hans marker tæt ved hans gård. Han kunne derfor med sindsro blive på den gamle firlængede gård og lune sig sammen med de 6 andre, der også fik jord tæt ved landsbyen, mens 4 måtte flytte ud til deres marker. Det var dog lidt irriterende, at den gamle vej ud til Valby Møllegård gennemskar hans marker. Og det var ærgerligt, at trafikken på vejen var øget, idet den fremover også var vejen til de udflyttede gårde, Grønhøjgård/Lindegård og Gammel Valbygård og til enkelte husmænd, der var flyttet ud til deres jordlodder. Vejen blev da også både kaldt Udflyttervej for dem, der hentydede til de udflyttede gårde, mens den for andre fortsat hed Møllevej, fordi det var deres vej ud til Valby Møllegård.

Lars Pedersen fik dog ikke meget glæde af besværet med udskiftningen, for året efter i august 1796 døde han kun 49 år gammel. Inger Larsdatter, der var rundet de 50 prøvede at tage de nye udfordringer op, men indså, at hun måtte have en mand ved sin side. Hun giftede sig derfor året efter med den 24 år yngre Lars Knudsen[53] fra Torslunde og stod den 10. august 1797 for tredje gang brud i Høje Taastrup Kirke. Det blev således Lars Knudsen, der kom til at stå for gårdens drift. På landinspektør Unsgaards gamle matrikelkort blev Lars Pedersens navn streget ud og erstattet med Lars Knudsen. Da kortet i 1807 blev kontrolleret og godkendt til matrikuleringen af kaptajn og landinspektør Rørbye, blev kortet samtidig forsynet med de nye matrikelnumre. Blaakildegaard var ikke længere gård nr. 1, men fik fremover matrikelnummeret 13.

Lars Knudsen skrev ligesom Lars Pedersen fæstekontrakt med Benzonsdal. Da Lars Knudsen imidlertid var fremskridtets mand, begyndte han straks at lege med tanken om at komme til at eje gården selv, i stedet for at fæste den. Han greb derfor chancen, da det blev muligt for ham at låne gennem de nye låneordninger. Den 18. august 1800 blev købekontrakten udfærdiget og den 12. november 1800 forelå den endelige købekontrakt. I den kunne man se, at han mod erlægning af 2.888 Rd. fik gården. Blaakildegaard kom herved til at tælle blandt de første selvejergårde i Taastrup Valby.

Blaakildegård, en selvejergård i 1800-tallet

Inger Larsdatter fulgte med stor interesse sin mands gøren og laden, men livet havde tæret på hende og hun døde august 1807, præcis 10 år efter, at hun havde giftet sig med Lars Knudsen. Hun blev 61 år.

Skønt Lars Knudsen var fremskridtets mand, kunne han ikke drive gården alene. Han giftede sig derfor allerede samme år med den unge Kirsten Espensdatter. Mens Lars Knudsen af gode grunde ikke havde kunnet få børn med Inger Larsdatter, så kom de nu til. Året efter brylluppet fødte Kirsten Espensdatter en dreng, der som skik var, blev døbt Knud Larsen[54]. Til stor sorg for begge døde drengen kort tid efter. Da Kirsten Espensdatter i 1810 atter nedkom med et drengebarn, blev denne den 19. august 1810, som sin afdøde bror, døbt Knud Larsen[55].

Mens Lars Knudsen og Kirsten Espensdatter i 1810 således kunne glæde sig over deres nyfødte dreng, stødte sorgen året efter atter til. Lars Knudsen og Kirsten Espensdatter fik nemlig kun små fire år sammen, idet Lars Knudsen allerede døde den 15. maj 1811, kun 42 år gammel

Da Kirsten Espensdatter ikke kunne drive gården alene, giftede hun sig et halvt år efter mandens død, den 21. november 1811 i Høje Taastrup Kirke, med den 19-årige Povel Larsen[56] fra Ejby ved Glostrup. Modsat sine forgængere, der som han havde giftet sig gården til, skulle han ikke indgå nogen formel fæstekontrakt med en godsejer, da gården jo var en selvejergård. En uformel kontrakt blev måske i stedet indgået mellem Povel Knudsen og Kirsten Espensdatter omkring gården. For at ære Lars Knudsen skulle det ikke være Povel Larsens og Kirsten Espensdatter kommende børn, der siden skulle overtage Blaakildegaard, men Lars Knudsens etårige søn Knud Larsen.

Da Kirsten Espensdatter og Povel Larsen begge var yngre mennesker, kom der nu for alvor småfolk til Blaakildegaard. I løbet af de næste 9 år så ikke mindre end 6 børn[57] dagens lys.

Povel Larsen blev som sin forgænger heller ikke gammel i gårde. Han døde allerede i 1829, kun 37 år gammel. Med hans død blev de gamle mønstre brudt. Modsat tidligere, hvor gården havde fulgt enken eller enkemanden, så var det nu den unge søn fra Kirstens Espensdatters første ægteskab, Knud Larsen, der overtog gården. Den 30. september 1829 blev papirerne udfærdiget og tinglæst den 7. oktober 1829. Ifølge dem var Blaakildegaard nu steget til den nette sum af 7.000 Rd. I papirerne blev det pointeret, at gården fortsat havde en flot besætning, idet den talte 10 heste, 20 køer, 4 unghoveder, 1 tyr og diverse får, høns og gæs.

Den nye gårdejer Knud Larsen var som sin forgænger 19 år, da han overtog gården. Alt tegnede sig lyst for ham, og han giftede sig med den 4 år ældre Johanne Nielsdatter[58] fra en af nabogårdene.

Modsat de andre koner på Blaakildegaard blev der hvisket og tisket i landsbyen om Johanne Nielsdatter. Folk var nemlig meget uforstående overfor, hvorfor Johanne Nielsdatter hver morgen gik ind i øverstestuen og malede tegn med kridt på vægpanelet. Ja, der blev sågar sagt, at selv om kaffen stod og blev kold, opgav Johanne Nielsdatter ikke sine skriverier. Folk forstod heller ikke de mærkelige tegn, hun skrev. De sagde, at hun som

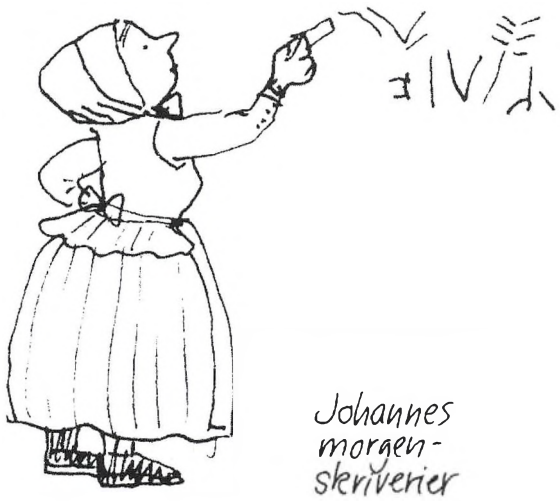

ganske ung havde lært dem af en karl, der dengang havde tjent på gården. Og der blev tilføjet:

'Da han havde lært hende det, skulle han have sagt: 'Gud ske lov, nu blev jeg fri'[59].

Ægteskabet tegnede sig, skønt skriverierne, lykkeligt, og Knud Larsen og Johanne Nielsdatter blev velsignet med hele 7 børn, der alle overlevede fødslen[60]. Modsat folk i landsbyen, havde børnene ikke noget imod, at deres mor skrev. Det blev med forundring fortalt, at et af børnene ligefrem havde irettesat en af de unge tjenestepiger, da hun havde renvasket et bræt med tegn.

Lykken varede ikke ved, sorgen stødte til, da den ældste søn døde som barn. Da han blev kørt ud til Høje Taastrup Kirke, skulle den ulykkelig mor ifølge den forundrede folkesnak have udbrudt:

'Nu bær de det bedste, jeg havde i verden, bort'[61]

Om det skyldes skriverierne, eller sønnens død, eller noget helt tredje vides ikke, men vist var det, at modsat de andre bønder på Blaakildegaard så blev Knud Larsen med årene mere og mere tungsindig. Mange så det, men her herskede kræfter, ingen kunne hamle op med. Den ældste datter fulgte ham således i skjul, især når han gik ned mod Blaakildehullet, da hun var bange for, at han skulle ende sine dage der. Knud Larsen antydede da også sin egen snarlige død, da han en dag i december 1847 afslog at holde julegilde for karlene, hvad skik ellers var. I stedet havde han med dyster mine mumlet:

'I skal nu snart komme til gilde på Blaakildegaard'.[62]

Det kom derfor ikke bag på beboerne i Taastrup Valby, da det en kold dag i 1848 rygtedes, at Knud Larsen havde gjort ende på sit liv ved at kaste sig i den stensatte vippebrønd på gårdspladsen på Blaakildegaard. Smeden, der var lille af statur, blev kaldt op på gården, kravlede ned i brønden og hentede den døde Knud Larsen op.[63]

Uhyggen omkring den gamle brønd fik fornyet kraft.

Blaakildegaard og den nye jernbane

At det blev jernbanen, der små hundrede år efter gav landsbyen Taastrup Valby dødsstødet, var der ingen, der havde blik for. Beboerne på Blaakildegaard og i Taastrup Valby havde mærket, at Køgevej i 1788 var anlagt nær landsbyen. Ved Køgevejs anlæggelse havde bønderne i Taastrup Valby nemlig været stærkt irriteret over, at både Nørrevang og Søndervang var blevet gennemskåret af den nyanlagte Køgevej. Modsat havde vejen dannet nogle fine skel for de to udflyttergårde, Selsmosegård (matr. 4) og Lykkens Gave (matr. 15) og for Rugkjærgård (matr. 8) i forbindelse med udskiftningen i 1795[64]. Derimod fik Henriksdal (matr. 5), Jokumsens gård (matr. 6) og Valhøj/Valbylille (matr. 7) også efter land-

boreformerne gennemskåret deres marker af Køgevej. Mens Køgevej især irriterede sidstnævnte tre gårde, ændrede den ikke ved den enkeltes status som bondegård.

Det gjorde anlæggelse af jernbanen 1847 derimod. Der var som nævnt nok ikke nogen, der havde fantasi til at forestille sig, at etableringen af en lille ubetydelig station, der hvor jernbanen skar Køgevej, på langt sigt ville betyde Taastrup Valbys udslettelse. Landsby og station blev hurtigt navnemæssigt koblet sammen. Mens stationen ved åbningen i 1847 hed Kjøgevejen Station, tog den kort efter navn efter Taastrup Valby, hvis jord den lå på. Da der var en anden station længere inde ad banelegemet, der hed Valby, benyttede man kun den første del af Taastrup Valbys navn, og kaldte stationen ved Køgevej Taastrup Station[65].

Den nyanlagte station skulle have jord under sig. Det blev Henriksdal, som dengang hed Lykkesdal, der i første omgang lagde jord til stationen og de første huse omkring den. At Lykkesdal ligesom Jokumsens gård, Selsmosegård og Lykkens Gave et halvt hundrede år efter mere var grundlaget for den hurtigvoksende stationsby Taastrup, end en bondegård, tog flere positivt imod. Proprietær Ibsen fra Lykkens Gave skænkede således i 1907[66] en grund til en kirke, så Taastrup med den kunne blive en fuldendt stationsby.

Etableringen af stationsbyen Taastrup berørte således især de gårde, der havde jord nær Køgevej og stationen, mens det varede over 100 år, før udviklingen for alvor nåede gårde som Blaakildegaard, der lå langt fra stationen.

Mens de første tog passerede tæt forbi, blev Johanne Nielsdatter ved mandens tragiske død enke. Modsat de andre koner på Blaakildegaard giftede den 42-årige Johanne Nielsdatter sig ikke igen, men forestod gårdens drift hjulpet af sine halvvoksne børn. Da den næstældste søn, Niels Knudsen, i 1861[67] med sine 26 år stod overfor at skulle giftes, overdrog hun gården til ham. For at sikre sig sit underhold, skrev hun aftægtskontrakt med ham. For ikke at forstyrre den unge familie på Blaakildegaard byggede hun en aftægtsbolig nær gården og kaldte den Aggershvile[68] (Huset eksisterer endnu, Blåkildevej 9).

Niels Knudsens udvalgte var den 3 år yngre Birthe Kirstine Madsdatter[69] fra Gammelgård i Vallensbæk. Den 17. december 1861 lod de sig vie. Sammen skulle de fremover stå for Blaakildegaard. Birthe Madsdatter og Niels Knudsen var begge arbejdsomme mennesker. Birthe sagde altid: 'Klokken fem er det dag i Taastrup Valby'[70], og så måtte alle på gården ud af sengen og i gang med dagens gøremål. Og der var mange gøremål, for ægteskabet blev beriget med hele 7 børn[71]. Navneskikken i Danmark var ændret, så børnene kom alle til at hedde Knudsen efter deres far i stedet for som førhen henholdsvis Nielsen og Nielsdatter.

Blaakildegaard kom med Niels Knudsen og Birthe ind i en god rytme. De nød som landsbyens øvrige bønder godt af de gode priser, bønderne på denne tid fik for deres korn. En del af overskuddet investerede de i gården. Således lod de i 1870 den kolde og klamme lerklinede gård ombygge. Det nye stuehus af mursten mod syd kom til at rumme 6 værelser.[72] Mens Niels Knudsen lod stuehuset tække med tegl, nøjedes han med paptag på avlslængerne.

Som landsbyens øvrige landmænd blev

han et årti senere ramt af landbrugskrisen, men klarede som dem frisag ved at omlægge sin produktion til også at satse på salg af animalske produkter. Hver morgen kunne man således se Niels Knudsen eller hans medhjælpere[73] køre af sted med den nymalkede mælk for at sælge den til "Det danske Mælkekompagni"[74].

Mens gårdene med jord tæt på Køgevej frasolgte den ene jordlod efter den anden til den eksplosivt fremvoksende stationsby Taastrup, så lå Blaakildegaard så tilpas langt fra Køgevej, at den ikke havde interesse for jordspekulanter. Københavns Vandvæsen havde derimod blik for de vandrige kilder på grunden. Københavns Magistrat indledte derfor forhandlinger med Niels Knudsen, og den 7. juni 1900 fraskødede Blaakildegaard en bid af den kilderige jord tæt ved Mølleåen til Københavns Magistrat[75].

Denne lille fraskødning ændrede ikke Blaakildegaards status som bondegård. Næste generation stod derimod for døren. Da den yngste datter, Ellen Knudsen, i en alder af 31 år i 1907 skulle giftes med Chr. Jensen fandt den 72-årige Niels Knudsen ud af, at det var en god anledning til at hente den ældste søn hjem til gården og overgive den til ham. Overdragelsen af gården havde dog længe været under opsejling, idet Niels Knudsen og Birthe i 1905 havde ladet gårdens aftægtsbolig, Aggershvile, ombygge. 1907 blev det endelige skridt taget, da Niels Knudsen den 31. december 1907[76] overlod gården til sin ældste søn, Lars Knudsen. Niels Knudsen og Birthe Madsdatter flyttede herefter i ro og mag fra gården og ind i Aggershvile, der nu blev vurderet til den nette sum af 4.450 kr[77].

Blaakildegaard i 1900-tallet

Det var en pæn gård Lars Knudsen overtog. Den blev vurderet til 69.000 kr. i ejendomsskyld og favnede et areal på i alt 91 td. land. Af disse var de 86 td. land agerjord, ca. 3 td. land lå i den gamle Enghave og ca. 2 td. land lå omkring gårdspladsen[78].

Den 45-årige Lars Knudsen blev kort efter overdragelsen af gården, som sin far, opsøgt af Københavns Magistrat, der var interesseret i endnu en bid jord, så de kunne opføre en pumpestation og bolig på deres grund i Taastrup Valby (vandværkets gamle bygning var en overgang nødbolig for Blåkildebebyggelsen). Lars Knudsen slog som sin far til og fraskødede den 8. juni 1910 en lille bid af jorden til Blaakildegaard til Københavns Magistrat.

Alt tegnede sig således lyst og godt for Lars Knudsen og hans kone Hansigne Andersen[79], der til hjælp til gårdens drift, som Lars Knudsens forældre, havde 2 daglejere og 2 drenge. En stor sorg vedblev det dog for Lars Knudsen og Hansigne Andersen at være, at de ikke som deres forældre blev velsignet med en rede fuld af børn. Storken udeblev helt, og til sidst adopterede de Laurits Knudsen[80] for dog at have en arving. Hansigne var lykkelig og kunne ikke lade være med at forkæle sønnen, hvad andre ikke kunne forstå:

'Han (Laurits Knudsen) var meget forkælet. Han skulle bare være blevet opdraget af Lars Knudsen i stedet for af Hansigne, så han ikke havde været så forkælet og pyntet, som han altid var.'[81]

Da Lars Knudsen døde i 1926, overgik gården den 7. december til hans 64-årige enke. Hansigne Andersen sad dog kun kort tid i uskiftet bo, idet hun allerede den 28.

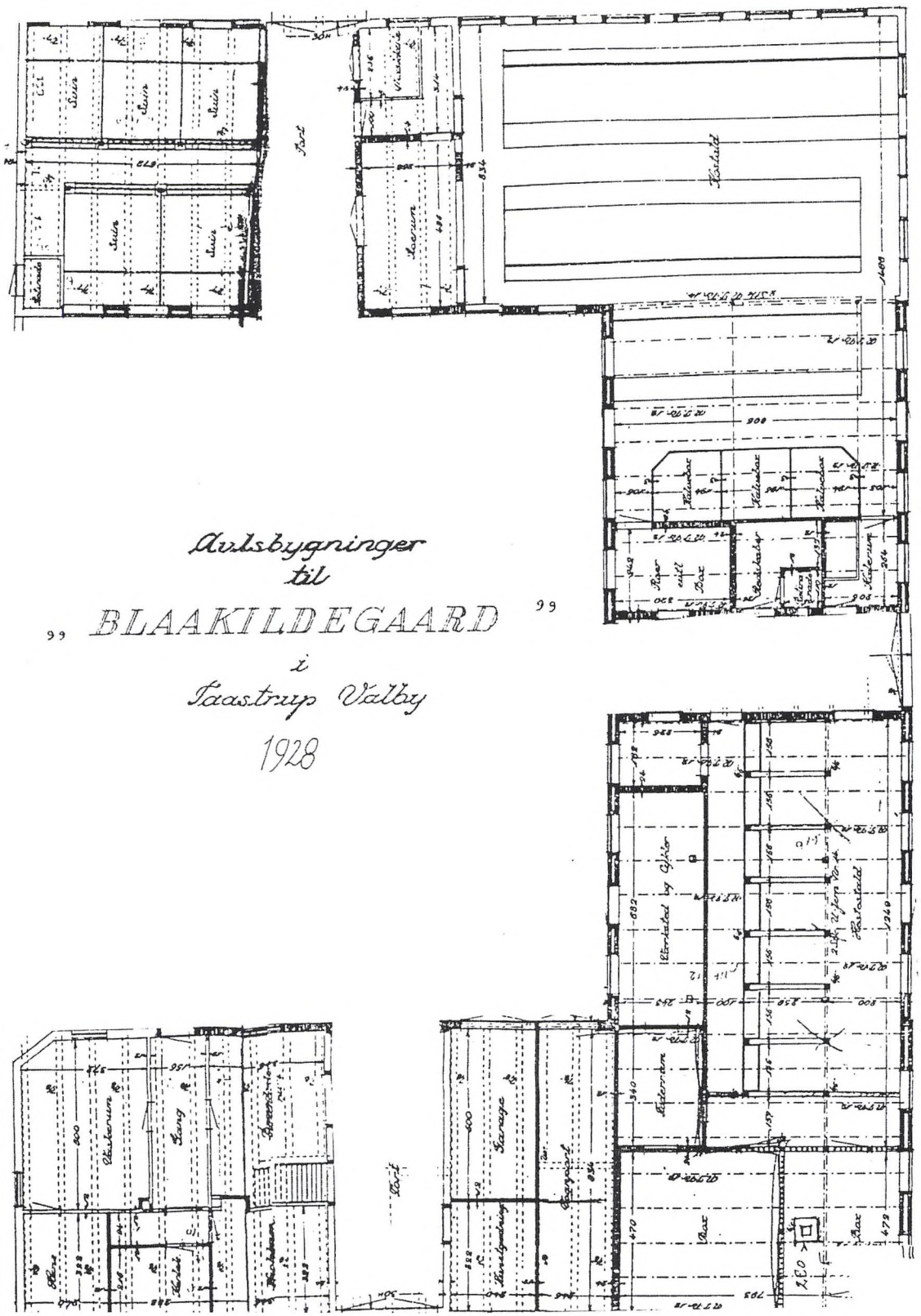
Avlsbygninger
til
BLAAKILDEGAARD
i
Taastrup Valby
1928

januar 1928 overdrog gården til sin 27-årige adoptivsøn Laurits Knudsen.

Laurits Knudsen dyrkede som faderen gården i 7 marks drift[82]. Herudover lod han et areal henlægge til løsdrift med vedvarende græs. I staldene talte han 29 malkekøer, 12 ungkreaturer og 7 arbejdsheste. Herudover havde han et pænt antal svin, og han brystede sig af, at han hvert år kunne levere ca. 50 slagtesvin. Modsat faderen solgte han mælken til Sloths Mejeri (i dag ungdomsboligerne Østerparken 5-7).

Selv om det hele tegnede sig lyst og godt for den forkælede Laurits Knudsen, så fik han kort efter overdragelsen af Blaakildegaard et slag, han ikke siden kunne overvinde. En forårsdag i 1928 stod flammerne pludselig op fra taget i Blaakildegaards avlslænger. Landsbyens beboere var straks på benene, og alle, der kunne kravle og gå, løb op til gården. Først blev dyrene reddet ud, derefter blev alt indbo fra såvel stalde som stuehus båret ud, mens andre forsøgte at slukke ilden. Og ilden lod sig heldigvis slukke. Om aftenen kunne Laurits Knudsen konstatere, at det kun var de tre avlslænger, der var blevet beskadiget af branden, mens stuehuset på forunderlig vis var gået ram forbi.

Da Laurits Knudsen skulle til at genopbygge avlsbygningerne, fik han den ide, at han jo kunne øge dem. Han lod arkitekt Carl Møller udarbejde en skitse over de avlslænger, han ønskede sig. Tegningerne blev sendt til Høje-Taastrup Kommune den 29. maj 1928. Kommunen afslog[83] imidlertid blankt planerne og påpegede, at Laurits Knudsen kun måtte genopbygge avlslængerne på det sted, hvor de gamle avlslænger havde stået, men ikke øge dem, da avlslængerne ellers kom for tæt på vejen. Laurits Knudsen måtte slå sig til tåls med det, og påbegyndte kort efter bygningen af avlslængerne, der nu blev grundmurede. (Det er de avlslænger, vi kan se i dag, selvom de er blevet ombygget siden).

At den forkælede Laurits Knudsen, der via adoptionen var kommet i besiddelse af den gamle slægtsgård, gik fallit undrede ikke folk i Taastrup Valby. Det var således ikke medlidende, men hånlige blikke, der ramte Laurits Knudsen, når han siden sad og slog sten foran sprøjtehuset i Taastrup Valby. Sognerådsformanden havde nemlig påpeget, at betingelsen for, at Laurits Knudsen kunne få socialhjælp, var, at han slog sten. O. Hellemann, der efter nogens mening var skyld i Laurits Knudsen fallit, forbarmede sig over Laurits Knudsen og fandt kort tid efter en stilling til ham på Lyngby Station, hvor han skulle passe cykelstalden.[84] Han var nu borte fra Taastrup Valby en tid, selvom han en kort overgang fra 1940-42 flyttede ind i Aggershvile[85].

I forbindelse med fallitten var det regnskabskonsulent Sigurd Jensen fra Kappelev, der den 29. september 1934 blev den nye ejer af Blaakildegaard[86].

Sigurd Jensen flyttede nu ind på gården med sin færøske hustru, fortsatte gårdens drift og kaldte sig proprietær. Gården summede af liv. Fra den vestre avlslænge hørtes grisenes grynten i den ene ende, og køernes muhèn i den anden. Fra den nordlige avlslænge hørtes hestenes vrinsken, og fra den østre avlslænge hørtes hønsenes kaglen. Når det var vaskedag, var der stor aktivitet på gården, og konerne samledes i vaskerummet bag hønsene i den østre avlslænge.

Trods de moderne hjælpemidler, der stadig gjorde arbejdet lettere for landmanden,

havde Sigurd Jensen som sine forgængere ansat folk til hjælp. Karlene boede i den østre længe. I begyndelsen af 1950-erne opførte han ligefrem en lille selvstændig bolig til fodermesteren ved siden af karlekamrene. Skønt sidstnævnte tiltag indså Sigurd Jensen en halv snes år efter, at kvægdriftens tid var forbi og frasolgte dyrene. Gården var, skønt kvægløs, fortsat med sine 90 td. land en pæn stor gård, med en værdi af 600.000 kr.[87].

Blaakildegaard skilles fra sine marker 1960'erne

Rygterne svirrede. Det forlød, at statsbanerne havde planer om at forlænge S-toget til Taastrup i 1963. Jordopkøberne var atter på færde. Med en S-bane til Taastrup var der pludselig mulighed for at opføre flere boliger, ja enkelte fablede ligefrem om dannelse af et helt beboelseskompleks i en ring omkring stationsbyen Taastrup.

Sigurd Jensen blev som de andre gårdmænd kontaktet af de driftige jordopkøbere. Juni 1961 slog han til og solgte Blaakildegaard til det almennyttige boligselskab AKB[88]. AKB havde foruden Blaakildegaard opkøbt Grønhøjgård/Lindegård (matr. 10). AKB havde herved erhvervet et areal på 150 td. land for den nette sum af 4,8 mio. kr. Da Blaakildegaard favnede ca. 90 td. land, var det et millionbeløb Sigurd Jensen havde fået ud af denne handel. Samtidig fik Sigurd Jensen, sammen med bønderne på de to andre gårde lov til at forpagte gården, indtil AKB kunne komme i gang med byggeriet. AKB's direktør Evan Sølvkjær oplyste:

'Der bliver plads til ca. 3.000 lejligheder på de nyerhvervede arealer. Dog vil der gå nogen tid, inden man kommer i gang med byggeriet. Først skal selskabet forhandle med kommunalbestyrelsen i Høje-Taastrup, med boligministeriet og med byudviklingsudvalget. Man håber indenfor selskabet at disse forhandlinger kan føres igennem, så man kan komme i gang med byggeriet i 1964.'[89]

En slem overraskelse ventede AKB, for snart efter viste det sig, at kommunalbestyrelsen i Høje-Taastrup Kommune havde besluttet, at der ikke måtte opføres nogle 3-etages boligblokke på de nyerhvervede områder. AKB var stærkt interesseret i at finde en løsning, da planerne om S-togets forlængelse til Taastrup var ved at være en realitet. De indledte derfor straks forhandlinger med Høje-Taastrup Kommune, forhandlinger, der fra AKB's side blev sat ekstra skub i, da S-banens forlængelse til Taastrup den 25. maj 1963 var blevet en realitet[90].

AKB og Høje-Taastrup Kommune nåede frem til en løsning. De blev nemlig enige om, at AKB ved et mageskifte skulle afstå Lindegård og Grønhøjgård til kommunen, samt lidt jord og bygningerne til Blaakildegaard. AKB fik til gengæld et jordstykke i Høje Taastrup, hvor de måtte opføre de ønskede etageboliger (etagebyggeriet Tåstrupgård). AKB fik dertil lov til at opføre en rækkehusbebyggelse, Blåkildegård, på Blaakildegaards marker. Den 24. september 1965 blev det endelige skøde til AKB's lettelse underskrevet.

Blaakildegaard var ved dette mageskifte for altid blevet delt i to. Mens kommunen ejede de gamle bygninger, ejede AKB de gamle marker.

Rækkehusbebyggelsen Blåkildegård på Blaakildegaards marker

Kommunen fik efter mageskiftet landinspektør Poul Lanken til at indtegne en udstykning til skole (Grønhøjskolen) og parcelhuse samt komme med forslag til nye veje. Den gamle vej ud til Valby Møllegård blev næsten helt sløjfet og en ny vej, Blåkildevej, kom til at følge det gamle markskel mellem Blaakildegaard og Københavns Vandforsyning.

Mens kommunen nu tænkte på videresalg af jorden til villaer og på opførelsen af Grønhøjskolen, bad AKB arkitekt Ortmann[91] komme med et forslag til den kommende rækkehusbebyggelse på Blaakildegaards marker. Det blev en hel ny type bebyggelse, han skulle stå for. Hans plan skulle nemlig ikke kun omfatte beboelseshuse, men også et center med nærbutikker, et beboerhotel og diverse børneinstitutioner. Han betegnede selv planen som 'en kompakt bymæssig rækkehusbebyggelse'. Den 7. juni 1968 indsendte AKB hans tegninger til kommunen med ansøgning om byggetilladelse. Tilladelsen til boligerne kom et halvt år efter den 5. december 1968, og byggeriet tog nu sin begyndelse. Bebyggelsen kom til at bestå af ca. 400 rækkehuse og et center med butikker, bi-bliotek, børnehaver og vuggestuer. Her var den moderne vision om en boligbebyggelse med butikker og børneinstitutioner realiseret. Den nye rækkehusbebyggelse på Blaakildegaards marker blev meget nærliggende kaldt Blåkildegård og den nyanlagte vej rundt omkring bebyggelsen Blåkildevej.

Høje-Taastrup Kommune overtager Blaakildegaard i 1960'erne

Mens AKB stod for rækkehusbebyggelsen på Blaakildegaards marker, var det Høje-Taastrup Kommune, der skulle stå for den gamle firlængede gård. Stuehuset blev forladt, og kun fodermesterboligen blev beboet et par år endnu.

Skønt forladt forsvandt livet ikke helt fra den gamle gård. På et byrådsmøde den 12. september 1966 fremsatte den konservative borgmester Flemming Jensen den tanke, at hovedbygningen på Blaakildegaard fremover kunne anvendes til mødelokaler for byens foreninger, der ikke selv rådede over lokaler.

Han påpegede: 'Det vil være muligt uden alt for store økonomiske ofre at indrette tre lokaler, der hver kan rumme et halvt hundrede deltagere'[92].

Selvom Blaakildegaard således atter kom til at boble af liv, var der et stort "men", thi bygningerne forfaldt, og fugten og muggen truede snart med at ødelægge de gamle bygninger.

I begyndelsen af 1980'erne blev Høje-Taastrup Kommunes tekniske afdeling tilkaldt. De målte og skrev ned, og til sidst blev det besluttet, at bygningerne skulle renoveres og moderniseres.

Projektet var stort, og delt i flere etaper. Først blev Blaakildegaards stuehus fra 1870'erne og den østre længe fra 1928 istandsat. Dernæst blev en del af den nordlige længe fra 1928 istandsat, men så slap midlerne også op for en tid.

I forbindelse med restaureringen samlede interessen sig om gårdspladsen, for gårdspladsen havde på dette tidspunkt ikke nogen brønd. Spændingen steg, for under gårdspladsen måtte den gamle brønd, der

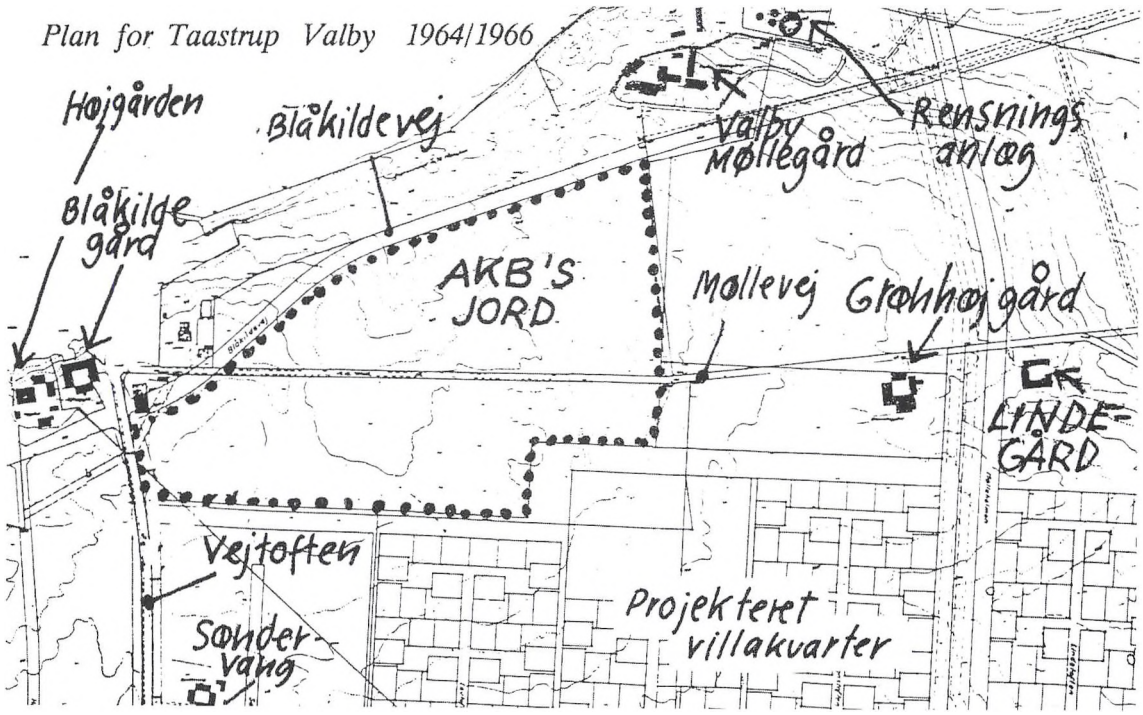

gik de mange sagn om, jo være. Glæden var derfor stor, da den gamle brønd blev fundet. Brønden blev straks genopbygget, for den skulle være synlig, men der var ingen, der kravlede ned i den og undersøgte den, for - man kan jo aldrig vide!

Byhistorisk Samling og Arkiv på Blaakildegaard

Da renoveringen af Blaakildegaard stod færdig i sommeren 1987[93] flyttede KU, Den konservative vælgerforening og DUI Leg og Virke ind i den østre længe, medens Byhistorisk Samling og Arkiv for Høje-Taastrup Kommune[94] fik stuehuset mod syd og den nordlige længe.

Folkene bag Arkivet var lykkelige for denne flytning. I sin årsberetning skrev arkivets formand Svend Ørnby:

'I juli måned blev al materiale, der er indsamlet i årenes løb, overflyttet fra Mødecenter Højgård til den gamle Blaakildegaard, hvor man for fremtiden vil have lokaliteter og udfoldelsesmuligheder, som kun ganske få arkiver i landet kan opvise magen til.

Arkivbestyrelsen har kun roser, og siger tak til et byråd, der med så stor velvilje og rigelige økonomiske midler har imødekommet de arkivinteresserede borgeres ønske om et varigt og tidssvarende opbevaringssted for arkivalier..... I første omgang er samlingerne og personalet, der er knyttet til arkivet, flyttet ind i det smukt istandsatte stuehus, hvor der udover arkivhyldeplads også er skaffet plads til lyd- og optagerum.'[95]

Året efter flyttede den gamle smedje fra Høje Taastrup ind i den nordre længe i en lidt formindsket udgave. Sammen med gamle vogne fyldte de fremover den tidligere hestestald. På loftet blev der indrettet et lille museum med prægtigt tøj i den smukke Hedebosyning og gamle redska-

ber fra kommunens bønder.

Arkivet havde virkelig fået flotte, tidssvarende lokaler. Der var derfor noget at feste for, da arkivet i 1989 stod for at fejre sit 10-års jubilæum. I denne forbindelse blev udendørsarealerne taget i brug. En varm septemberdag blev der holdt en stor høstfest på gårdspladsen. En hel folkefest, hvor folkedanserne optrådte, og gamle håndværkere viste deres kunnen. Et vellykket arrangement, der siden er blevet gentaget og suppleret med et par jazzarrangementer på gårdspladsen om sommeren.

Høstfesten var ikke det eneste nye udendørs tiltag. 1990 grundlagde Byhistorisk Samling og Arkiv en gamle bondehave bag stuehuset, så Blaakildegaard på den måde fik lidt af sin fortid tilbage.

Mens høstfest såvel som bondehave så tilbage i tid, så stod nye tider for døren. Helt i tidens ånd, skulle alle de gamle arkivalier og billeder midt i 1990'erne registreres på EDB og billeder digitaliseres til EDB.

Kronen på værket blev den vestlige længes renovering i 2001. Fremover havde Byhistorisk Samling og Arkiv ikke blot nogle gode lokaler, digitaliserede billeder, men også et fornemt udstillingslokale.

Jeg skal ikke undlade at sige, at jeg siden mit første møde med Blaakildegaard for over ti år siden har været en flittig gæst på gården. Mens Byhistorisk Samling er åben hverdage fra klokken 10-15, så er Arkivet åbent tirsdag og torsdag fra 13-16, samt om lørdagen 11-14.

Når jeg dagligt kører til og fra mit arbejde, spejder jeg i dag efter de gamle huse på Skolevej, smiler genkendende til de gamle vejnavne og nyder synet af Blaakildegaard. Som en fin kontrast til Blaakildegaards gamle længer sættes nye tider med boligbebyggelsen Blåkildegård, op imod de gamle. Jeg konstaterer med glæde, at der er masser af liv både på Blaakildegaards gamle marker, og i Blaakildegaards gamle

Litteraturliste:

Byhistorisk Samling og Arkiv i Høje-Taastrup Kommune 25 år, 2002
Danmarks Stednavne 19, Stednavne i Københavns Amt, 1988
Danmarks større gårde, bind 2, 1962
Frandsen, Karl Erik: Tåstrup Valby, 1991
Johnson, Erik: Jacob Pedersen og Blaakildegaard 1688-1731, Årsskrift 1993 s. 13-29
Jørgensen, Bent: Dansk Stednavneleksikon, Øerne øst for Store Bælt, 1981
La Cour, J.C.B: Danmarks Gårde, 1907
Pedersen, Henrik: De danske landbrug. Fremstillet på baggrund af Chr. V's Matrikel 1688, 1928
Trap, J.P: Danmark, 5. udgaven, bind 2,3, 1960
Trier, Else: Historien om Blåkildegård, 1992
Trier, Else: Høje-Taastrup Kommune i fortid og nutid, 1995
Årsskrift 1983-2002

Aviser:

Dagbladet
Roskilde Tidende

Arkiver:

Byhistorisk Samling og Lokalhistorisk Arkiv for Høje-Taastrup Kommune

Dansk Folkemindesamling, Birketinget
Vartov Godsarkiv
Folketællingerne 1787, 1870, 1901

Noter

1 Bent Jørgensen: Dansk Stednavneleksikon, side127
2 Danmarks Stednavne 19, Stednavne i Københavns Amt, 1988, side 194
3 Navneforskere mener, at landsbyer, hvis navn ender på 'by' stammer fra vikingetiden.
4 Bent Jørgensen: Dansk Stednavneleksikon, side127
Henrik Pedersen: De danske landbrug, 1928, Tabel 1, side 3
5 Valby Møllegård er nedrevet i dag, men den lå her fra 1573. Ärsskrift 1990, side 39
6 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 11
7 Jens A.: Det spøger på Blåkildegård, en artikel i Dagbladet
8 Dansk Folkemindesamling, Birketinget, Amager. Fortalt af Henning Henningsen i 1946.
9 Jens A. Pedersen: Det spøger på Blåkildegård, artikel i Dagbladet
10 Dansk Folkemindesamling, Birketinget, 17.1 1983. Optegnet 1918 af Wagner Sognepræst
11 Lindegård/Grønhøjgård (matr. nr. 9), Lykkensgave (matr. 15), Selsmosegård (matr. 4), Gl. Valbygaard (matr. 11), Valby Møllegård (matr. 12) og en gård, der siden er blevet nedlagt (gammel nr. 9) fæstede under kongen.
12 Vartov var en stiftelse for syge og fattige i København, oprettet 1607. Oprindelig havde de kun 7 gårde og 6 huse i Taastrup Valby, men overtog de resterende gårde og huse i 1720. Vartov ejede gård 1-7 i Taastrup Valby.
13 Højgård (matr.9), Rugkærgård (matr. 8) ,Valhøj (matr. 7), Jokumsens gård (matr. 6) og 2 gårde, som siden blev slået sammen til Henriksdal (matr. 5) fæstede som Blaakildegaard under Vartov.
14 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 5f. Baakildegaard var førhen gård nr.1, mens den i dag har matr. 13
15 Landsbymarken var opdelt i en Søndervang med 32 Åse, en Nørrevang med 14 åse og en Enghaven med 20 englodder. Blandt åsenes navne finder man navnene Holmsager, Damsager, Pælestykkerne og Blaakildeagre.
16 Årsskrift 1993 side 16
17 Årsskrift 1993, side 18 (de to bønder, der anklagede Jacob Pedersen var Lars Hansen fra Gl. Valbygård og Joseph Pedersens enke fra en gård, der senere er blevet nedlagt).
18 I 1978 rejste Høje-Taastrup et bystævne foran Blaakildegaard. Man ved ikke, hvor det gamle bystævne har ligget, men det var ikke her, da der førhen var alt for fugtigt på dette areal til, at man kunne have siddet der.
19 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 4f
20 Årsskrift 1993, side 16. Når Nørrevang blev dyrket skulle han bruge 15 tønder ½ skæppe byg og 17 tønder 3 skæpper havre til udsæd.
21 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 9
22 Årsskrift 1993, side 15
23 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 5
24 Fæstebrev for Jacob Pedersen, Taastrup Valby 1687, Vartov Godsarkiv, 1677-1701, f. 84b.
25 Årsskrift 1993 s.16
26 Årsskrift 1993 s.17
27 Datteren blev født den 20. maj 1678 og blev døbt Anne
28 Dorethe Jensdatter var datter af Birgitte og Jens Olsen fra Soderup
29 Birrete Jacobsdatter blev født den 14. januar 1683
30 Inger Jacobsdatter blev født den 24. august 1684, men døde knap et år efter den 2. juli 1685.
31 Peder Jacobssen blev født den 4. marts 1688
32 Fæstebrev for Jacob Pedersen, Taastrup Valby 1687, Vartov Godsarkiv, 1677-1701, f. 84b.

33 Fæstebrev for Jacob Pedersen, Taastrup Valby 1687, Vartov Godsarkiv, 1677-1701, f. 84b.
34 Årsskrift 1993, s. 14
35 Årsskrift 1993, s. 14
36 Mette Sørensdatter var født i 1702. Hun var datter af Søren Jensen og Maren Jensdatter i Klovtofte.
37 Nedenstående er fra hans skifte, Vartov Godsarkiv, Skifteprotokol 1735-45, f.115b.
38 Dødsbo efter Jacob Pedersen
39 Olluf Ollufsen eller Ole Olesen var født august 1712. Han var søn af Oluf Andersen og Kirsten Andersdatter.
40 Vartov Gods, Fæsteprotokol 1723-1804, f. 53b
41 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 15
(refererer til Kronens Skøder, 1955, s.48)
42 De tre første børn overlevede og hed Jacob, Kirsten og Ole (f.13. august 1741). De to sidste var dødfødt. Et fra den 27. december 1743, og en dødfødt pige fra den 9. januar 1746. Kirsten blev gift med Niels Jacobsen, men døde sidenhen fra mand og tre børn.
43 Skifte efter Mette Sørensdatter, Taastrup Valby 1771, Benzonsdals gods Skifteprotokol 1741-1799, f. 148
44 Folketællingen juli 1787
45 Jacob Olsen blev født den 31. juli 1774 og døde den 4. september 1774.
46 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 16
47 Lars Pedersen var født i 1743, søn af Peder Olsen på Kappelevgård og Sidsel Hansdatter.
48 Anna Maria Larsdatter født den 27. september 1785 og død den 28. august 1807
49 Ole Larsen er født den 3. februar 1788
50 Folketællingen juli 1787 er der tre tjenestefolk på Blaakildegaard. Tjenestekarlene Frantz Larsen på 34 år og Peder Pedersen på 19 år, samt en tjenestepige Inger Larsdatter på 26 år.
51 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 16f
52 Karl-Erik Frandsen: Tåstrup Valby, 1991, side 16-17
53 Lars Knudsen er født i 1769.
54 Den første Knud Larsen blev født den 6. november 1808 og døde den 14. februar 1809.
55 Den anden Knud Larsen blev født den 1. 4 1810, overtog Blaakildegaard i 1829 og tog sit liv i 1848
56 Povel Larsen blev født den 18. marts 1792. Hans var søn af Lars Eriksen og Kirsten Povelsdatter
57 Den ældste søn hed Peder Povelsen og var født den 6. marts 1814. Han blev fulgt af Margrethe Povelsdatter, der var født den 27, juni 1816. Herefter fulgte Ane Povelsdatter, født den 16. juli 1818, Johanne Povelsdatter født dem 1. august 1820, Lars Povelsen født den 15. april 1822 og død kort tid efter den 26. april 1822. Sidst kom Lars Povelsen til født den 26. juni 1823, men også han døde kort efter den 3. juli 1823.
58 Johanne Nielsdatter var født i 1806
59 Dansk Folkemindesamling, Birketinget, Amager, 17-1 1983, fortalt af Sognepræst Wagner den 5.-1 1920
60 Den ældste søn hed Lars Knudsen og han blev født i 1830. Derefter fulgte Ellen Knudsdatter i 1832, Niels Knudsen den 31. januar 1835, Kirsten Knudsdatter i 1837, Sidse Knudsdatter i 1840, Ane Knudsdatter i 1842 og Margrethe Knudsdatter i 1843.
61 Dansk Folkemindesamling, Birketinget, Amager, 17-1 1983, fortalt af Sognepræst Wagner den 5.-1 1920
62 Dansk Folkemindesamling, Birketinget, Amager, 17-1 1983, fortalt af Sognepræst Wagner den 5.-1 1920
63 Dansk Folkemindesamling, Birketinget, Amager, 17-1 1983, fortalt af Sognepræst Wagner den 5.-1 1920
64 Else Trier: Høje-Taastrup Kommune i fortid og nutid, s. 185.
65 Else Trier: Høje-Taastrup Kommune i fortid og nutid. s. 192. Her findes også en gennemgang af Taastrups historie.
66 Else Trier: Høje-Taastrup Kommune i fortid og nutid. s. 198
67 Overdragelsen sker den 21. december 1861 ifølge Retsbetjentarkivet, Skøde- og pantevæsen, København Amt, Søndre Birk, Realregister, Taastrup Nykirke Sogn, ca. 1881-1959, Taastrup Valby matrikel 13 a
68 Retsbetjentarkivet, Skøde- og pantevæsen, København Amt, Søndre Birk, Realregister, Taastrup Nykirke Sogn, ca. 1881-1959, Taastrup Valby matrikel 13 c/i.
69 Birthe Kirstine Madsdatter er født den 5. marts 1838 i Vallensbæk

70 Inge Blaakildegaard Carlsens erindringer.
71 Den ældste søn blev født i 1862 og blev døbt Lars Knudsen. Herefter fulgte Mads Peter Knudsen i 1865, Anders Knudsen i 1867, Johanne Knudsen i 1869, Kirstine Knudsen i 1872, Ole Knudsen i 1873 og Ellen Knudsen i 1876.
72 J.C.B. La Cour, Danmarks gårde 1907
73 Til hjælp havde han 2 daglejre og 2 drenge ifølge J.C.B. La Cour, Danmarks gårde 1907
74 J.C.B. La Cour, Danmarks gårde 1907
75 Retsbetjentarkivet, Skøde- og pantevæsen, København Amt, Søndre Birk, Realregister, Taastrup Nykirke Sogn, ca. 1881-1959, Taastrup Valby matrikel 13 b.
76 Retsbetjentarkivet, Skøde- og pantevæsen, København Amt, Søndre Birk, Realregister, Taastrup Nykirke Sogn, ca. 1881-1959, Taastrup Valby matrikel 13 a
77 Der var en særskilt brandforsikring på Aggershvile på 4450 ker. , J.C.B. La Cour, Danmarks gårde 1907
78 J.C.B. La Cour, Danmarks gårde 1907
79 Hansigne Andersen er født i 1862
80 Laurits Knudsen er født i 1901
81 Tove og Inge Blåkildegård Carlsen d. 31-10 1982 (1984/78)
82 7 hold drift = Mark 1. bliver udlagt til hvede, mark 2.til byg, mark 3 til roer, mark 4 til havre, mark 5 til byg med udlæg og mark 6-7 til kløver og græs. Litt: Større Dansk Landbrug, 1930 side 571-72
83 Afslag fra Kommuneingeniøren og Bygningsinspektøren Høje Thostrup Kommune, d. 17. juni 1928
84 Ellen Jensens notat, den 5. december 1988. Ellen Jensen var Laurits Knudsens faster. Hun fortæller, at Laurits Knudsen blev gift med købmandens datter i Taastrup Valby, mens han passede cykelstalden. Hun tilføjer, at han kort efter fik en benzintank i Lyngby.
85 Retsbetjentarkivet, Skøde- og pantevæsen, København Amt, Søndre Birk, Realregister, Taastrup Nykirke Sogn, ca. 1881-1959, Taastrup Valby matrikel 13c/i. Den 12. sept. 1940 køber han huset af sin adoptivmor Hansigne. Siden frasælger han det i 1942.
86 Retsbetjentarkivet, Skøde- og pantevæsen, København Amt, Søndre Birk, Realregister, Taastrup Nykirke Sogn, ca. 1881-1959, Taastrup Valby matrikel 13a
87 Danmarks større gårde, bind 2.
88 Roskilde Tidende, juli 1961
89 Roskilde Tidende, juli 1961
90 Else Trier: Høje-Taastrup Kommune i fortid og nutid. s. 98
91 Else Trier: Historien om Blåkildegård, s. 28
92 Roskilde Tidende den 13. september 1966
93 Byhistorisk Samling og Arkiv i Høje-Taastrup Kommune 25 år, 2002, siden 18
94 Ved en generalforsamling, den 22. marts 1977 blev Lokalhistorisk Arkiv for Høje-Taastrup Kommune stiftet. Fra den 15. juni 1979 til 1987 var Lokalhistorisk Arkiv i Vivos gamle bagerforetning, Højgårdstoften 13. Byhistorisk Samling og Arkiv i Høje-Taastrup Kommune 25 år, 2002 side 10-15
95 Årsskrift 1988, side 107

Illustrationer
Tegningerne er af Ilse Christensen og Klaus Sletting Jensen har taget fotoet.

Arbejde og arbejdere ved jernbanen i Høje-Taastrup Kommune 1845 - 1847

af Mogens Sander Hansen

Før jernbanen kom til Høje Taastrup

Den enkelte begivenhed, der har betydet mest for udviklingen i Høje-Taastrup kommune, er nok anlæggelsen af jernbanen fra København til Roskilde. Det var den første jernbane i det nuværende Danmark, og de forbedrede transportmuligheder dels til hovedstaden og dels til købstaden Roskilde medførte efterhånden store ændringer på næsten alle områder i de daværende små samfund omkring jernbanen.

Planlægningen

Indvielsen af banen fandt som bekendt sted lørdag den 26. juni 1847 under festlige former, bl.a. med deltagelse af kongeparret, men inden man kom så langt, var der udført et stort arbejde med planlægning, fremskaffelse af kapital og ikke mindst selve anlæggelsen. Både jernbanens åbning og dens lange, komplicerede forhistorie er beskrevet i mange forskellige bøger, så her skal kun nævnes, at der med støtte fra staten allerede i 1841 blev udarbejdet et detaljeret projekt af premierløjtnant H. Dirksen. Linieføringen var dengang lagt syd for Roskildevejen langs hele forløbet, og foruden banegårdene i København og Roskilde var der planlagt fire mellemstationer ved landsbyerne Valby og Glostrup, ved Køge Landevej og ved vejen til Reerslev nær Hedehusene.

Løjtnant Dirksen havde tiltænkt stationen ved Køgevejen, den nuværende Taastrup station, en særlig rolle. Den skulle være den største af de 4 mellemstationer og var budgetteret til at koste 24.200 rigsdaler mod 17.500 rigsdaler for hver af de to mindste stationer. Bygningen skulle være i 2 etager med kontor, traktørstue og køkken forneden og bolig foroven. Desuden var planlagt en lokomotivremise, da man regnede med, at ikke alle tog skulle køre helt til Roskilde. Projektet blev revideret flere gange, og linieføringen blev ændret, så banen skar Roskildevejen ved Hedehusene og lå nord for vejen indtil Roskilde. For at spare penge havde man desuden beskåret budgettet så kraftigt, at de tre stationer Glostrup, Køgevejen og Hedehusene fik ens bygninger i bindingsværk med kun én etage og til en pris af ca. 4.000 rigsdaler for hver som beskrevet i Peter Schweizers artikel i årsskriftet 1995. Høje Taastrup kom dog stadig til at indtage lidt af en særstilling blandt sognene langs jernbanen, fordi der her blev anlagt hele to stationer på den bare mark udenfor de gamle landsbyer.

Ekspropriationerne

Beboerne i Høje-Taastrup kommune har måske fulgt lidt med i forberedelserne til den nye jernbane. De blev i hvert fald ret

udførligt beskrevet i den lokale "Roeskilde Avis og Avertissements-Tidende", som også jævnligt bragte stof om jernbanerne i udlandet og om den i 1844 åbnede bane fra Altona til Kiel i Holsten.

Første gang, beboerne for alvor kom til at mærke de nye tider, var dog nok, da man begyndte at ekspropriere den nødvendige jord til anlæggelsen af jernbanen. Den kongelige forordning om ekspropriation kom den 5. marts 1845 og var den første af sin art i Danmark. I april og maj udpegede de daværende sogneråd eller sogneforstanderskaber i Høje Taastrup og Fløng to gårdmænd fra hvert sogn til besigtigelse af banelinien sammen med selskabets repræsentant. De berørte jordejere og andre vedkommende blev indkaldt til møder med den nedsatte ekspropriationskommission for at afgøre erstatningernes størrelse den 2. juli for Fløng og Roskilde og den 23. og 24. juli for byerne i Høje Taastrup sogn. Efter at projektet var blevet ændret, skulle der ikke længere ekspropriers jord i Reerslev sogn.

I alt blev 45 jordejere eller brugere i den nuværende Høje-Taastrup kommune berørt af ekspropriationerne, hvoraf 4 i Kallerup, 6 i Baldersbrønde, 6 i Kraghave, 10 i Høje Taastrup, 7 i Taastrup Valby og 6 i Fløng. Hertil kom 4 landbrugere i Fløng og 2 i Marbjerg som brugere af nogle af Roskilde købstads jorder. Den 28. juli kunne jernbaneselskabet tage det første stykke jord i besiddelse, nemlig strækningen fra Roskilde til Fløng.

De sidste ekspropriationer blev afsluttet i september 1845, hvor Roskilde Avis kunne berette, at jorderne var blevet rigeligt betalt og ekspropriationerne gennemført med indsigt og retfærdighed. Der blev i alt eksproprieret 184 tønder land, og ved udarbejdelsen af projektet i 1841 havde man regnet med at betale 300 rigsdaler pr. tønde land for de dyreste jorder og 200 rigsdaler i gennemsnit for de billigste, men det holdt slet ikke stik. Ved Hedehusene forlangte en jordejer 800 rigsdaler for en tønde land, men taksatorerne nedsatte beløbet til 240 rigsdaler, som var det laveste beløb, der blev betalt. I København blev der betalt op til 4.000 rigsdaler for en tønde land, og i alt måtte selskabet betale ca. 85.000 rigsdaler for selve jorden, hvortil kom ca. 35.000 rigsdaler i erstatning for forskellige ulemper så som afskæring fra vandingspladser, vejforlængelser og andre forstyrrelser af driften på de berørte ejendomme.

Jordarbejdet

Hele jernbanen var opmålt til 50.577 alen eller næsten 32 km, og anlægsarbejdet blev opdelt i 3 sektioner under ledelse af hver sin sektionsingeniør. 2. sektion var på 18.200 alen eller 11,4 km og gik fra Glostrup til Baldersbæk omtrent midt imellem Baldersbrønde og Kallerup, mens 3. Sektion var 8,7 km lang og gik fra Baldersbæk til Roskilde. Arbejdet blev her forestået af henholdsvis premierløjtnant L. F. A. v. Lunddahl og en hr. Nønchen som sektionsingeniører. Da jernbanen var færdig, blev Lunddahl inspektør ved stationen i Roskilde, dvs. stationsforstander, men da krigen med slesvig-holstenerne brød ud i 1848, vendte han tilbage til hæren og faldt i slaget ved Isted juni 1850.

Dengang var lokomotiverne små og ikke særligt stærke, så jernbanen måtte ikke have for store stigninger. På København-Roskilde-banen blev sporene lagt med en

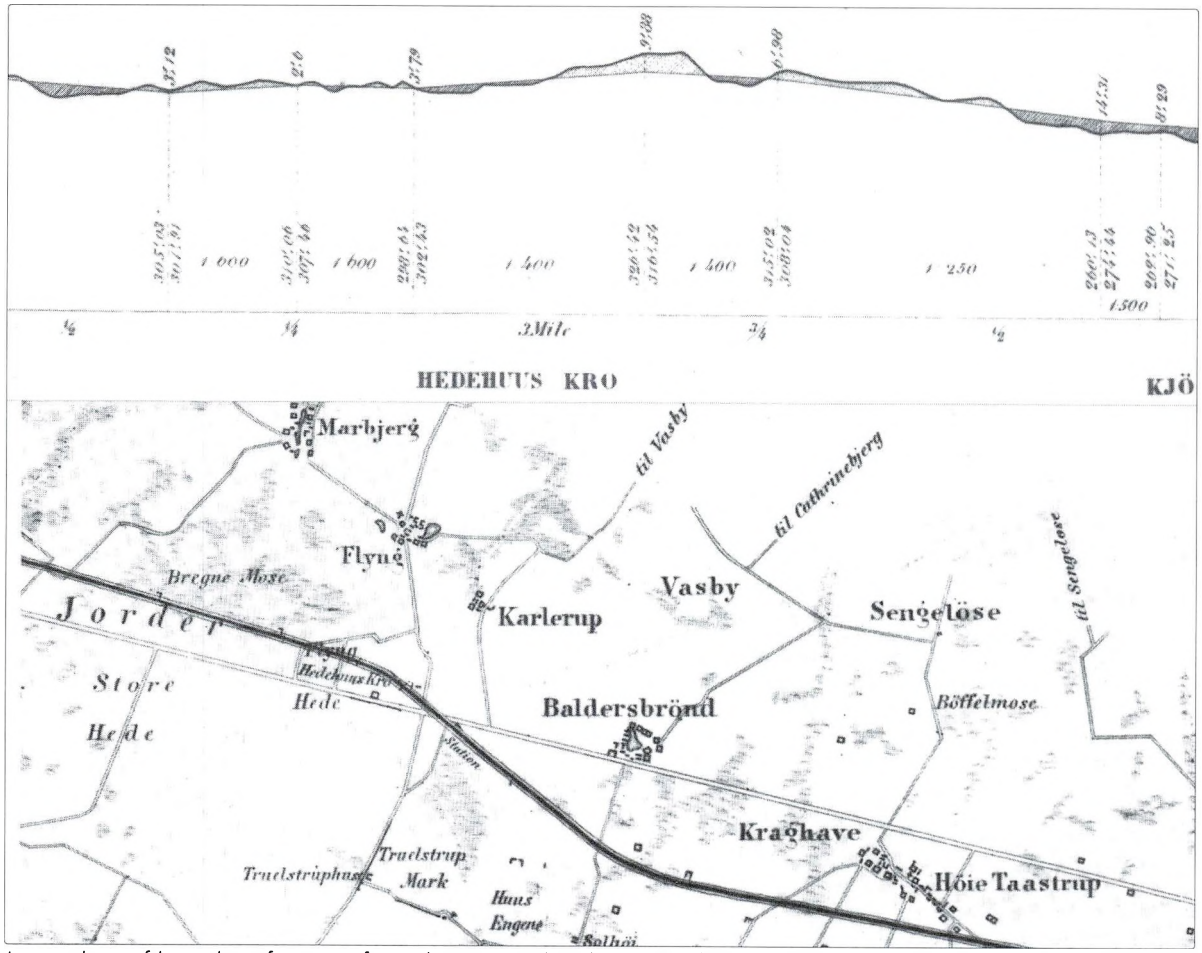

Længdeprofil og linieføring af jernbanen København-Roskilde i Høje-Taastrup kommune. Man ser øverst det skraverede område, der viser, hvor store mængder jord, der enten skulle graves bort eller bruges til opfyldning andre steder, bl.a. ved Høje Taastrup og Kraghave. Fra kort over jernbanen København-Roskilde (ca. 1848).

stigning på højst 1:250 (4 promille) og mange steder helt ned til 1:400 eller 1:600. Det betød, at der måtte udføres meget store jordarbejder i form af gennemgravning af bakker og opfyldning af lavninger, ikke mindst i Høje-Taastrup kommune. Ekspropriationerne blev som nævnt først gennemført i løbet af sommeren 1845, men det lykkedes jernbaneselskabet at slutte aftaler med en del af jordejerne, så man kunne tage det første spadestik den 25. april i nærheden af Damhuset (ved det nuværende Halmtorv). Den 20. maj kunne den lokale avis meddele, at arbejdet nu også var begyndt 1/2 mil fra Roskilde, dvs. ved det nuværende Trekroner.

Det var et af de største entreprenørarbejder i datidens Danmark. Der skulle flyttes i alt 103.542 kubikfavne jord svarende til 691.412 kubikmeter, og hele arbejdet foregik ved håndkraft, kun med hakker, skovle og trillebøre som hjælpemidler. Der blev således indkøbt 1.300 trillebøre og 81 åbne jernbanevogne til transport af jorden. Når jorden var hakket eller gravet løs, blev den læsset på disse jernbanevogne og

trukket bort af heste på de spor, der allerede var lagt. Først når en strækning var udgravet eller opfyldt og derefter planeret, kunne man begynde på den såkaldte "superstruktur" bestående af grus, sveller og skinner.

Den 1. november skrev Roskilde Avis, at nu var ca. 1/4 af jordmassen flyttet og 1/3 af strækningen færdig, og man håbede, at indvielsen kunne finde sted på kongens fødselsdag i september 1846. Men vanskelighederne viste sig at være langt større end forudset, i maj 1846 var kun halvdelen af jorden flyttet, og hele banen blev først færdig i foråret 1847.

Et af de vanskeligste steder var højdedraget ved Høje Taastrup og Kraghave, hvor store mængder jord skulle fjernes af hensyn til stigningen. Til gengæld kunne man så bruge den bortgravede jord til opfyldning af det lavtliggende område øst for Taastrup Valby ned mod Store Vejleå. Sektionsingeniøren løjtnant Lunddahl har i forbindelse med retssagen efter en ulykke ved Køgevejen givet en udførlig beskrivelse af, hvordan arbejdet foregik. Man læssede jorden på transportvogne ved Høje Taastrup og lod derefter vognene løbe af sig selv på skinner ned til opfyldningsstedet, hvor jorden blev læsset af. Hældningen var her så stor, at vognene kunne køre hele strækningen på næsten 1 mil (7 km) alene ved hjælp af tyngdekraften og endda opnå en hastighed på over 30 km i timen. Vogntoget blev derefter trukket af heste tilbage til Kraghavebakken, og det fortælles, at egnens børn til deres store fornøjelse fik lov at køre med i de tomme vogne.

Først den 1. december 1846 kunne Roskilde Avis meddele, at nu var arbejdet med at gennemskære bakken ved Høje Taastrup afsluttet, så der kun var tilbage at planere skråningerne og lægge sporene. I maj 1847 var hele jernbanen og de 4 små mellemstationer færdige, så man kunne foretage de første prøveture med lokomotiverne.

Arbejdskraften

De store jordarbejder betød selvfølgelig, at der var brug for store mængder arbejdskraft, og der var åbenbart også store forventninger til mulighederne. Da ekspropriationerne trak ud, kunne arbejdet dog først komme rigtigt i gang i foråret 1845, efter at der var indgået foreløbige aftaler med nogle af jordejerne. I oktober 1844 måtte jernbanens direktion imødegå de mange rygter og meddele, at der foreløbig ikke ville blive antaget flere arbejdere. Men i maj 1845 kunne Roskilde Avis fortælle, at "der er Udsigt til en saa brillant Sommer for den arbeidende Classe, som der ikke har været i mange Aar", og i september fik selskabet kongelig bevilling til at antage håndværkere udenom de strenge bestemmelser i lavslovene.

I juni 1845 arbejdede i alt 551 mand på jernbanen incl. de 3 ingeniører, 4 opsynsmænd, 6 banevogtere, 34 håndværkere med håndlangere og 16 daglejere. En måned senere var tallet steget til 634, hvoraf 112 var udenlandske arbejdere, vistnok mest tyskere. Den 1. november var der ifølge Roskilde Avis beskæftiget 1.011 mand, heraf 211 udlændinge, især svenskere. Gennem det meste af året 1846 arbejdede mellem 1.100 og 2.000 mand på jernbanen, således 1856 i maj, hvoraf 265 udlændinge, men fra januar 1847 blev styrken reduceret til ca. 600 mand.

De fleste beskrivelser fra anlæggelsen af

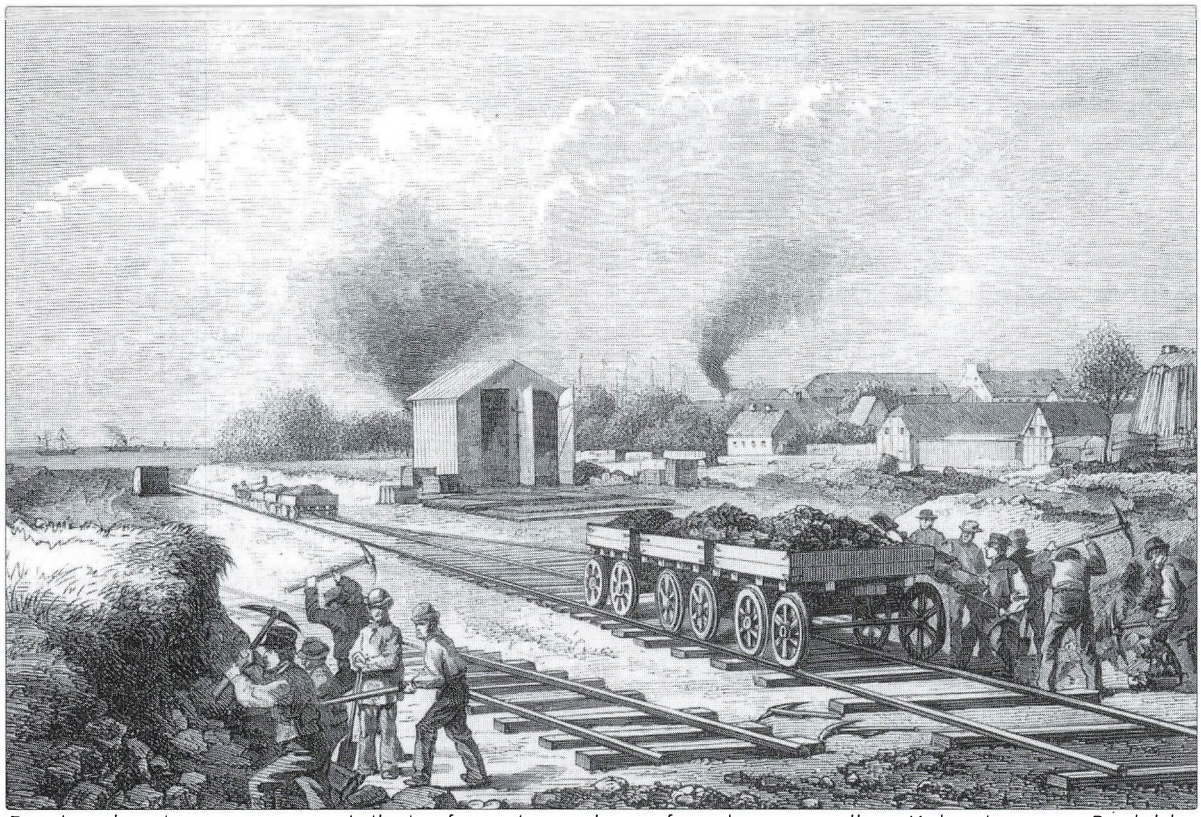

Der kendes desværre ingen billeder fra anlæggelsen af jernbanen mellem København og Roskilde, men dette billede fra Maribo-Bandholm-banen, knapt 20 år senere, giver formentlig et godt indtryk af, hvordan arbejdet foregik. I forgrunden ser man arbejderne i færd med at hakke og grave jorden løs og læsse den på åbne jernbanevogne. I baggrunden bliver jorden kørt væk i 3 vogne trukket af heste. Illustreret Tidende Nr. 528 den 7. november 1869, efter tegning af F. Richardt.

"den sjællandske jernbane", som den blev kaldt, nævner de store vanskeligheder, selskabet havde med at skaffe arbejdskraft. Fra begyndelsen antog man bl.a. en del arbejdere fra Schlesien og fra Holsten, formentlig fordi man begge steder allerede havde bygget jernbaner og derfor havde erfarne folk. Der blev selvfølgelig også antaget et stort antal danske arbejdere, men de kom næsten alle fra landbruget og manglede derfor erfaring, ligesom de var tilbøjelige til at forlade arbejdet, når høsten nærmede sig, og efter sigende også når akkorderne blev udbetalt, så de kunne "slå til Søren". Senere ansatte man mange svenskere, men der fortælles, at en stor del af dem var så forsultne, at de blev syge af den uvante kost og måtte vende hjem igen.

Materialet i Roskildes rådstuearkiv

Det er ikke let at finde oplysninger om de enkelte arbejdere, men i Roskildes rådstuearkiv er bevaret en pakke med forskellige dokumenter fra anlæggelsen af jernbanen. Her findes bl.a. to protokoller, den ene kronologisk og den anden alfabetisk, med navnene på de folk, der blev antaget til anlægsarbejdet og dermed fik tilladelse til at arbejde under Roskilde købstads ju-

risdiktion. Desuden er der en række løse lister med oplysninger om arbejdernes bopæl, deres tiltrædelse og fratrædelse og fordeling i arbejdshold samt en del personlige papirer for enkelte arbejdere så som arbejdskort, rejsepas, skudsmål m.v.

Dette materiale indeholder oplysninger om i alt 1.300-1.400 personer, der har arbejdet på jernbanen i Roskilde-området i perioden fra 22/4-1845 til banens åbning i 1847. Nogle af personerne kan ses at være blevet antaget flere gange og er således "gengangere", men næppe mere end ca. 10%. Der optræder tilsyneladende kun "almindelige arbejdere" og ikke opsynsmænd eller håndværkere m.v. På de nævnte løse lister findes i alt 867 navne, hvoraf man kan se bopæl eller logi for godt halvdelens vedkommende. I disse lister og i de to protokoller, hvor arbejdernes hjemsted er anført, kan man således finde i alt 189 navne på arbejdere, der vides at have boet i Høje-Taastrup kommune, enten som fastboende eller logerende. Heraf er 28 "gengangere", 68 fastboende i kommunens landsbyer og 93 logerende med hjemsted andre steder.

Der forekommer jævnligt henvisninger til 3. sektion, og det er overvejende sandsynligt, at disse navne kun udgør en del af jernbanearbejderne i Høje Taastrup-området, der jo tildels hørte til 2. sektion. Desuden er der kun anført bopæl for en mindre del af de registrerede personer, så der kan udmærket have været mange flere, der har boet i Høje Taastrup. Det støttes af, at der i kirkebøger og politiprotokoller er fundet i alt 47 navne på jernbanearbejdere, der ikke er registreret i de to protokoller, men som vides eller formodes på et eller andet tidspunkt at have boet eller arbejdet i Høje-Taastrup kommune. Heraf er 6 oplyst at logere i selve Høje Taastrup eller Kraghave, 6 i Baldersbrønde, 3 ved Køgevejen, 6 i Klovtofte eller Taastrup Valby og 6 i Kallerup/Hedehusene. 7 af disse arbejdere er betegnet med et nummer under 2. sektion, hvoraf 2 fra Høje Taastrup og 1 fra hver af byerne Sengeløse, Vallensbæk og Risby. 1 var fra Sydsjælland, og 1 kom fra København, men logerede i Klovtofte.

Materialet fra rådstuearkivet er således næppe dækkende undtagen måske for 3. sektion, og der må tages alt muligt forbehold med hensyn til de slutninger, der kan uddrages heraf. Der er desværre ikke fundet tilsvarende materiale fra de andre sektioner, men man kan se, at en stor del af arbejderne har skiftet arbejds- og opholdssted med mellemrum, og at i hvert fald nogle af dem har arbejdet ved flere sektioner. Det må derfor formodes, at materialet kan bruges til belysning af nogle relevante mønstre og sammenhænge.

Arbejdernes hjemsted og andre forhold

I begge protokoller er arbejdernes hjemsted anført, men nok lidt tilfældigt. Det er vel som oftest den by, den pågældende kom fra, eller evt. hvor hans pas var udstedt. For mange af de svenske arbejdere er hjemstedet blot angivet som Malmø, åbenbart fordi de er kommet med skib derfra til København. Ved at sammenholde hjemsted, oplysning om pas og personernes navne, kan man som regel konstatere, om de pågældende var udlændinge, og hvilket land de kom fra. De danske arbejdere, der med større eller mindre sikkerhed har kunnet findes i folketællingen 1845, er næsten alle født i hjemstedssognet eller et nabosogn. Af alle udlændingene i proto-

kollen kom godt 12% fra Sverige og godt 11% fra Tyskland, mens der ikke syntes at have været nogen fra andre lande. Tyskerne kom fra mange forskellige dele af Tyskland, herunder også fra Holsten som jo dengang hørte til det danske monarki.

Blandt de jernbanearbejdere, der logerede i Høje-Taastrup kommune kom knap 30% fra nabosogne i Smørum, Sømme og Tune herreder. Kun 3% kom fra København og det øvrige Nordsjælland, men arbejderne herfra har nok fortrinsvis arbejdet på de dele af jernbanelinien, der lå nærmere København. 5% kom fra Voldborg herred, især Lejre og Ledreborg, og næsten 10% fra Horns herred. Hele 16% kom fra Sorø amt, men kun 3% fra Præstø amt. Knap 4% kom fra Fyn med omliggende øer og knap 7% fra Slesvig-Holsten, men kun 1% fra Jylland og 1% fra Samsø. 21% var svenskere og, så vidt man kan se, kun 4% tyskere. I listerne over arbejdshold m.v. ses én liste med 29 svenske, men næsten ingen tyske arbejdere, og en anden liste har ingen svenskere, men en del tyske eller holstenske arbejdere. Mange af tyskerne boede i Roskilde by, men åbenbart kun få i Høje-Taastrup.

På basis af oplysningerne om hjemsted er det i en del tilfælde lykkedes at genfinde de anførte arbejdere i folketællingen fra 1845, men med noget varierende sikkerhed, da mange af navnene er så almindelige, at der er flere mulige personer. Her ser man, at størstedelen af de fundne arbejdere, både fra landsbyerne i Høje-Taastrup kommune og fra andre danske landsdele har været gifte familiefædre i alderen 30-40 år. Rent erhvervsmæssigt har de fleste, dvs. næsten 60%, som venteligt været daglejere eller arbejdsmænd på landet. Godt 20% var håndværkere, som oftest vævere, skræddere, skomagere eller hjulmænd, mens ca. 7% var husmænd med jord. Kun 6% er betegnet som tjenestekarle, men det skyldes nok, at de er underrepræsenteret, da de har været væsentligt sværere at finde i folketællingen, fordi de ofte skiftede arbejdsplads og dermed bopæl. Især blandt de logerende arbejdere kan der godt have været en del ugifte tjenestekarle, idet kun 1/3 af dem er fundet i folketællingen.

I listerne med tilgangsdato kan man følge, hvorledes den nødvendige arbejdskraft er blevet antaget i løbet af 1845, som anført i nedenstående tabel.

Det fremgår heraf, at der blev antaget stadig flere arbejdere gennem hele perioden bortset fra sommermånederne juli og

Antal arbejdere antaget	22-30/4	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept	Okt.	Nov.
Antal i alt	23	67	140	89	58	86	147	301
Heraf fra Danmark	5	65	113	88	43	74	91	201
- do – i %	22	97	81	99	74	86	62	67
Heraf fra Høje Taastrup	0	2	2	6	8	11	7	8
- do – i %	0	3	1,4	7	14	13	5	3
Fra Tyskland/Holsten	18	2	26	1	15	4	6	13
- do – i %	78	3	19	1,1	26	4,7	4,1	4,3
Fra Sverige	0	0	1	0	0	8	50	87
- do – i %	0	0	0,7	0	0	9,3	34	29

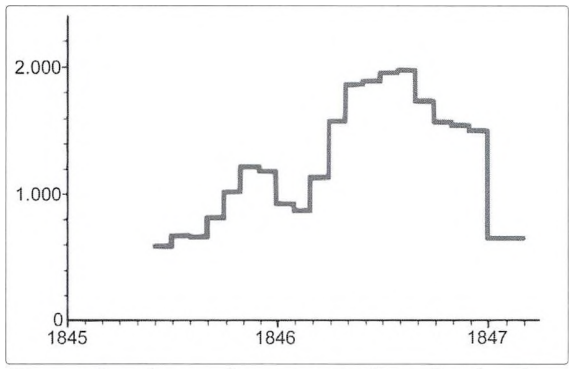

Ovenstående graf viser antallet af arbejdere på jernbanen København-Roskilde måned for måned fra juni 1845 til februar 1847 ifølge de månedlige beretninger i dagbladet "Fædrelandet". Man ser tydeligt, hvordan arbejdsstyrken voksede i løbet af 1845 og nåede sit maksimum i midten af 1846, og hvordan den blev påvirket af årstiderne.

august, hvilket kan hænge sammen med vanskelighederne med at rekruttere folk i høsttiden. Man ser også, hvorledes der i april næsten kun kom arbejdere fra Tyskland incl. Holsten, mens der herefter blev antaget mange danskere, men i begyndelsen kun ganske få fra lokalområdet. I juni og august kom tyske arbejdere i grupper på 10-15 mand, men derefter kun nogle få ad gangen. Andelen af lokalt rekrutterede folk steg til over 10%, og i efteråret blev der antaget store mængder af svenske arbejdere, op til 1/3 af de ansatte. Til gengæld forlod mange af svenskerne arbejdet efter kort tid, således 95 allerede i november 1845, hvoraf de 36 dog oplyses at være taget til Københavns amts søndre birk, hvor de måske har arbejdet på andre dele af jernbanen. Ifølge overingeniørens rapport var der i juli 1845 beskæftiget 262 arbejdere ved 3. sektion, heraf 42 udlændinge.

Både i protokollerne og mange af listerne er der for en del af personerne anført, hvornår de blev antaget, og hvornår de forlod arbejdet, men ikke altid for de samme personer. På basis heraf kan man med visse forbehold beregne varigheden af arbejdsperioderne. Hvis varighederne inddeles i 2 måneders perioder, viser det sig, at næsten halvdelen af arbejderne kun var beskæftiget i 0-2 eller 2-4 måneder med næsten lige store dele i hver gruppe, og at ca. 30% arbejdede i 4-6 eller 6-8 måneder. Om 6 arbejdere ved 2. sektion, der i august 1845 blev anklaget for at have forladt deres arbejde i utide, oplyses, at de da havde været ansat i 3 til 16 uger. 4 af dem forsvarede sig i øvrigt med, at de havde været syge, og de 2 sidste med, at de skulle udføre hoveriarbejde.

Ofte er der ved afgangsdatoen tillige anført, hvor den pågældende tog hen. Det ses her, at over halvdelen tog hjem, mens knap 30% flyttede til en af de andre to sektioner på jernbanen. 6% tog til København og godt 9% til et andet sted. Nogle af de arbejdere, der rejste hjem, blev senere genantaget, men de fleste er nok ikke kommet tilbage.

I listerne med bopæl eller logi ser man, at der var et meget stort antal logerende arbejdere i Kallerup, Fløng og Marbjerg, henholdsvis 18, 36 og 23 svarende til 12-22% af folketallet i 1845. Der kunne ikke ses nogen logerende i Høje Taastrup og Taastrup Valby og kun få i Baldersbrønde og Reerslev, godt 2% af folketallet, hvilket meget vel kan hænge sammen med, at grænsen mellem 2. og 3. sektion må have ligget mellem Baldersbrønde og Kallerup. Som nævnt tyder andre kilder da også på, at der i virkeligheden har været langt flere logerende i disse byer. Derimod virker det ikke unaturligt, at der kun var 1 logerende

i hele Sengeløse sogn, da byerne her ligger ret langt fra jernbanen. Til gengæld var der ikke så store forskelle i antallet af jernbanearbejdere med fast bopæl i de forskellige landsbyer. Her var gennemsnittet for hele kommunen 2% af folketallet, med Taastrup Valby lavest (0,3%) og Soderup højest (5,6%).

6 af listerne er tilsyneladende lister over deltagerne i et såkaldt "Schacht" eller sjak, ofte med en tysk "Schachtmeister". Disse sjak bestod af 60 til 120 mand, og man har åbenbart skelet lidt til nationaliteten ved sammensætningen. De fleste sjak havde enten mange udenlandske arbejdere eller næsten ingen og da enten svenske eller tyske, men ikke begge dele. Det ser ud til, at arbejderne ofte blev antaget i grupper fra samme egn, og der er flere gange indført 10-15 tyske arbejdere på samme dag. Både protokollen og nogle passersedler fra dampskibet Malmø-København viser, at mange af de svenske arbejdere blev rekrutteret i større grupper på op til 30 mand.

I alt 40 personer er nævnt i listerne som husværter for logerende jernbanearbejdere, og 34 af dem har kunnet findes i folketællingen 1845 med rimelig sikkerhed. Heraf var 10 daglejere (29%), og nogle af dem arbejdede selv på jernbanen. 8 var husmænd med jord (24%) og andre 8 håndværkere, mens 6 var gårdmænd (18%). I andre kilder er fundet yderligere 14 husværter, hvoraf 6 i Høje Taastrup og Kraghave.

Indkvartering og forplejning

Det var et stort arbejde at flytte de mange kubikmeter jord, men det var også en stor opgave at skaffe husly og kost til alle de mange arbejdere. Jernbaneselskabet fik derfor kongelig bevilling til at oprette både faste og mobile marketenderier langs jernbanen og indgik kontrakt med en kornhandler Holst og en væver Olsen om at opføre og drive disse. Her kunne arbejderne få nødvendig mad og drikke, og en del af dem boede der også. Et af disse marketenderier lå på Høje Taastrup mark og blev drevet af Holst, der havde ansat en tidligere bødkersvend Carl Wilhelm Bergmann fra København som bestyrer formedelst 4 mark om dagen. Der blev også opført barakker og logihuse til især de udenlandske arbejdere, og i hvert fald nogle af tømrerne boede i et telt ved Køge Landevej.

En del af arbejderne kom fra de omliggende landsbyer, og de gik selvfølgelig frem og tilbage til arbejdet til fods, selvom mange af dem boede 4-5 km fra banen. Om en arbejder fra Veddelev står der udtrykkeligt i en af listerne, at han gik hjem, mens en arbejder fra Sengeløse logerede i Marbjerg. En anden arbejder boede i Vindinge og gik til at begynde med til arbejdet, men fik senere logi på Kallerup mark. Arbejderne fra de landsbyer, der lå lidt længere væk som f.eks. Lejre, Gundsømagle, Hove og Herringløse, havde som regel logi i nærmere liggende byer som Kallerup, Fløng eller Marbjerg. Opsynsmænd, potmestre og banevogtere samt enkelte arbejdere boede på Hedehuskroen og på den store gård Lykkensgave ved Klovtofte, men ellers var arbejderne indkvarteret privat i Roskilde og i landsbyerne langs banen.

Det fremgår bl.a. af politiprotokollerne, at der jævnligt logerede 6-8 arbejdere hos en enkelt husmand, og da der i gennemsnit var 5 faste beboere, har det ofte væ-

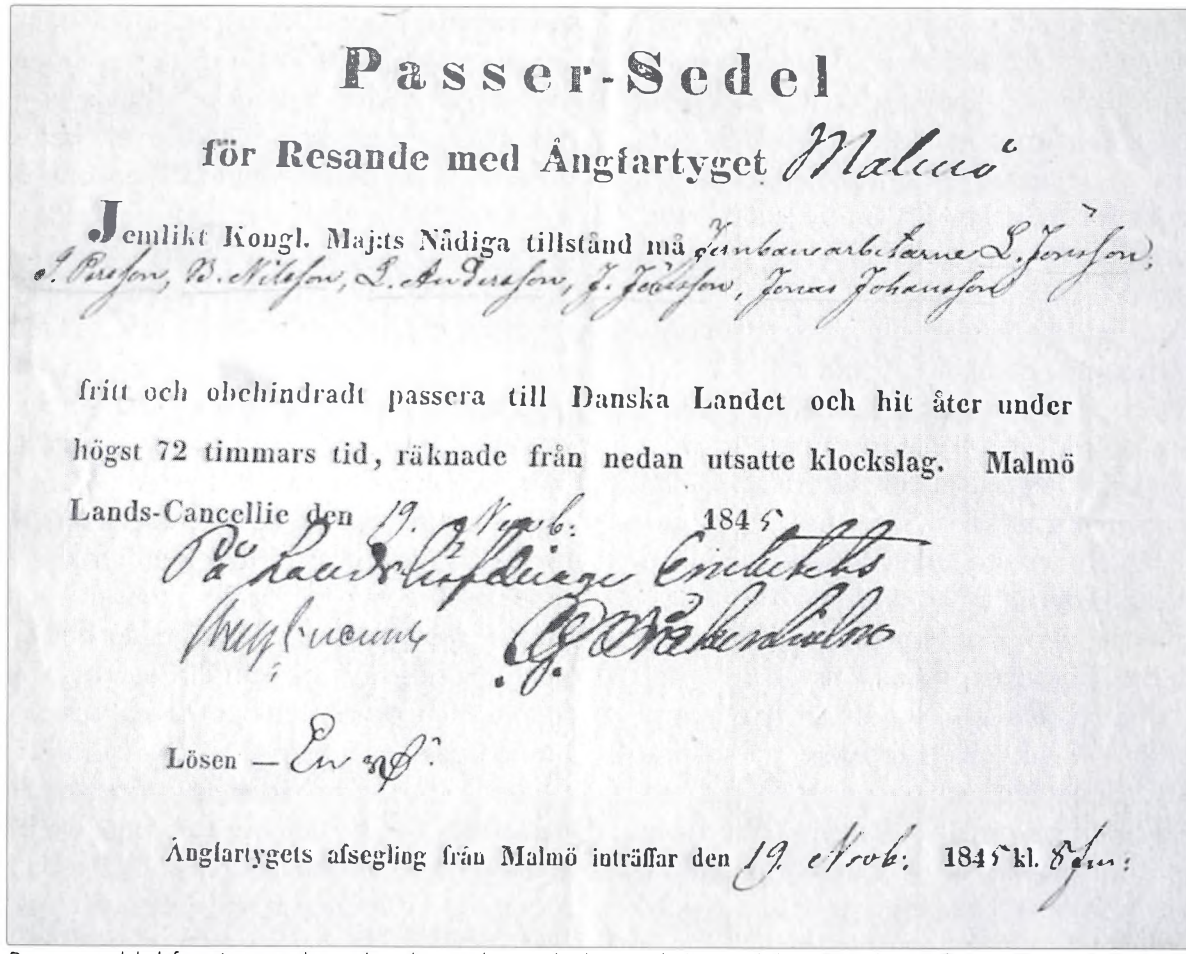

Passer-Sedel

för Resande med Ångfartyget Malmö

Jemlikt Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd må Jernbanearbetarne L. Jönsson, J. Persson, B. Nilsson, L. Andersson, J. Jönsson, Jonas Johansson

fritt och obehindradt passera till Danska Landet och hit åter under högst 72 timmars tid, räknade från nedan utsatte klockslag. Malmö Lands-Cancellie den 19. Novb: 1845

På Landshöfdinge Embetets Vegnaarne G. Wåkerhielm

Lösen — En [illegible]

Ångfartygets afsegling från Malmö inträffar den 19. Novb: 1845 kl. 8 fm:

Passerseddel for 6 svenske arbejdere, der sejlede med dampskibet "Malmø" fra Malmø til København den 19. november 1845 for at arbejde på jernbanen. Tre af dem, 845 Jøns Persson, 846 Bengt Nilsson og 847 Lars Andersson, logerede hos tre forskellige husmænd i Fløng og kom fra tre forskellige landsbyer i Skåne. De rejste tilbage til Sverige henholdsvis december 1845 og april og maj 1846. Roskilde Rådstuearkiv, papirer vedr. Jernbanen 1845-76.

ret trangt med pladsen. Nogle steder sov arbejderne på loftet, og i andre tilfælde måtte to mand dele både værelse og seng. Mange af de logerende arbejdere fik også kost hos deres husvært, og det nævnes, at en husmand på Kallerup mark tog 2 mark og 8 skilling pr. mand pr. dag for kost og logi. Det var omkring en halv dagløn, så der har været mulighed for gode ekstraindtægter på den måde. I kosten var inkluderet 1/2 pægl brændevin, dvs. ca. 12,5 centiliter, svarende til 5 af vore dages restaurationssnapse.

Myndighederne var åbenbart noget bekymrede over forholdene, og politiet indkaldte flere gange marketenderiernes bestyrere til forhør, fordi man mente, at de ikke var legitimeret i jurisdiktionen, og at de serverede for andre end jernbanens arbejdere, hvilket var strengt forbudt. Bestyreren af marketenderiet på Høje Taastrup mark havde dog sine forhold i orden og slap for videre tiltale.

Det ses i flere kilder, at arbejderne jævn-

ligt skiftede logi, og at mange af dem arbejdede forskellige steder på jernbanen. En arbejder fra Horns herred, der blev dømt for tyveri, oplyste ved forhøret, at han både havde boet i Roskilde og hos 3 forskellige husmænd i Fløng og Soderup samt på Hedehuskroen i løbet af kun 4 måneder.

En af de gårdmænd, der blev hårdest ramt af ekspropriationerne, men som også udnyttede mulighederne som husvært fuldt ud, var Peder Jørgensen på Lindegården i Baldersbrønde. Den lå lidt syd for byen, og banelinien blev ført næsten midt igennem ejendommen på langs, kun ca. 100 meter fra bygningerne. Det må have været meget generende for hans landbrug, men så var det til gengæld nærliggende for jernbanearbejderne at logere hos ham. I vinteren 1845-46 var der således 14 mand på kost og logi, og mange andre kom jævnligt forbi for at få mad eller søge ly for vejret. Det må have givet gode penge, men var heller ikke uden problemer. I november 1846 indklagede han således to arbejdere for at have slået ham og knust to ruder, fordi han ikke ville skænke brændevin for dem. Det skulle han nok ikke have gjort, for den ene arbejder blev ganske vist dømt til at erstatte ruderne, men til gengæld anmeldte de ham for ulovligt krohold. Han nægtede først, men flere vidner forklarede, at det var almindeligt kendt blandt jernbanearbejderne, at man kunne få brændevin hos Peder Jørgensen, og at der sommetider kom så mange, at der dårligt var plads til dem. Det blev dog anset for en formildende omstændighed, at der var så langt til de nærmeste kroer, mere end 1/4 mil til Hedehuskroen og 3/4 mil til Roskildekroen ved Vridsløselille, så han slap med en bøde på 10 rigsdaler.

Peder Jørgensen havde i det hele taget ikke rigtigt heldet med sig, og da jernbanen kom, gik det helt galt for ham. Han var født 1808 som søn af gårdmand Jørgen Pedersen i Reerslev, men moderen døde allerede i 1817, og faderen gik på aftægt, så han kom ud at tjene før konfirmationen. I 1832 tjente han i Høje Taastrup, hvor han blev gift med Sidse Hansdatter. Hendes far var en af byens største gårdejere, men da han døde, havde hendes ældre bror Ole overtaget gården, og det nygifte par boede så som indsiddere (lejere) hos ham i nogle år. I 1837 blev Peder Jørgensen omsider gårdmand, idet han købte Lindegården med besætning, mens den forrige ejer gik på aftægt og fik pant i ejendommen. I 1845 havde han åbenbart økonomiske problemer, og det blev begyndelsen til en alvorlig social nedtur. Om det var afståelsen af jord, arbejdet på jernbanen og delingen af markerne, der tilsammen ødelagde driften for Peder Jørgensen, eller om det var fordi, han interesserede sig mere for smugkroen end for landbruget, vides ikke. Men i 1845 havde han indgået kontrakt om salg af gårdens hovedparcel efter en udpantningsforretning, og 2 år senere blev der tinglyst endeligt skøde om salg for 3000 rigsdaler. I 1849 afstod han den tilbageblevne parcel efter udlæg, og var derefter daglejer i Baldersbrønde. I 1855 og 1860 havde han ikke længere egen husstand, men levede som enkemand og tjenestekarl på forskellige gårde i Høje Taastrup.

Husmanden Mads Pedersen i Kallerup havde mindst 8 jernbanearbejdere boende og blev ligeledes tiltalt og dømt for at have udskænket snapse til andre end dem, han

havde på kost, og for at have solgt brændevin i "større mål til fortæring på banen". Dengang var smugkroer åbenbart en almindelig foreteelse på egnen, for der blev ført sager om ulovligt krohold både i Høje Taastrup, Kraghave, Sengeløse og Brøndbyerne, men her fremgår det ikke, om gæsterne arbejdede på jernbanen.

I forbindelse med disse og andre sager fortælles, hvordan arbejderne samledes efter fyraften i marketenderierne eller hos logiværterne for at "passiare" over en øl og en snaps eller en bolle punsch. Der blev givet "omgange" og sommetider også spillet kort. Det hændte selvfølgelig også, at der opstod klammeri og voldelige overfald, ikke mindst når bestyreren eller værten ville have folk til at gå hjem og nægtede at servere mere.

Arbejdsforhold

Arbejdsforholdene var reguleret af et særligt "Politi-Reglement for Bygningen af Jernbanen fra Kjøbenhavn til Roeskilde", udstedt af det Kongelige Danske Kancelli den 29/5-1845 og stort set identisk med det tilsvarende reglement for Altona-Kiel-jernbanen. Her blev det bl.a. fastslået, at man skulle foretrække indenlandske arbejdere for udenlandske, og at arbejderne havde pligt til at vise flid, anstændig opførsel, lydighed mod deres foresatte og omgængelighed mod deres medarbejdere. Arbejderne blev antaget enkeltvis af sektionsingeniørerne eller gruppevis gennem de valgte potmestre eller schachtmestre (sjakformænd) og fik derefter udstedt et arbejdskort som bevis for ansættelsen. De skulle have attest fra øvrigheden i deres hjemegn for, at de var uberygtede og uhindret kunne søge arbejde ved jernbanen, samt evt. pas og skudsmål. Disse papirer blev opbevaret af den øvrighed, hvor arbejderne havde bopæl under arbejdet, og enkelte af dem ligger som nævnt stadig i Roskildes rådstuearkiv.

Reglementet var gældende ikke blot for alle de antagne arbejdere, men også for potmestre og leverandørernes kuske m.v. Øverste myndighed på arbejdspladsen var overingeniøren William Radford, efter ham kom de 3 sektionsingeniører og dernæst ingeniørassistenterne. Derefter kom jernbaneselskabets opsynsmænd og til sidst potmestrene, der havde opsyn med arbejderne i deres sjak. Arbejderne kunne sige op med 14 dages varsel, mens både sektionsingeniørerne og potmestrene kunne afskedige arbejdere fra dag til dag, og sektionsingeniørerne afgjorde, om de skulle have attest for deres arbejde. Arbejderne måtte ikke klage til sektionsingeniøren i samlet flok, men skulle sende 1 eller 2 talsmænd. Hvis de fortsat var utilfredse, kunne de viderebringe klagen til overingeniøren og derefter til almindelig rettergang. Sektionsingeniørerne kunne idømme bøder på op til 1 rigsdaler, der gik til arbejdernes sygekasse.

Arbejderne blev antaget både til dagløn og til akkordarbejde, og i 1845 fik de udbetalt et forskud på 3 mark og 6 eller 8 skilling pr. dag, indtil akkorden blev gjort op og overskuddet udbetalt. I oktober 1845 annoncerede man efter jordarbejdere, som blev tilbudt en dagløn på 4 mark, og i 1846 måtte man betale over 1 rigsdaler eller 6 mark om dagen for at holde på arbejderne. Lønnen blev som regel udbetalt kontant hver anden lørdag og lå noget over det, man dengang betalte ufaglærte arbejdere og daglejere på landet.

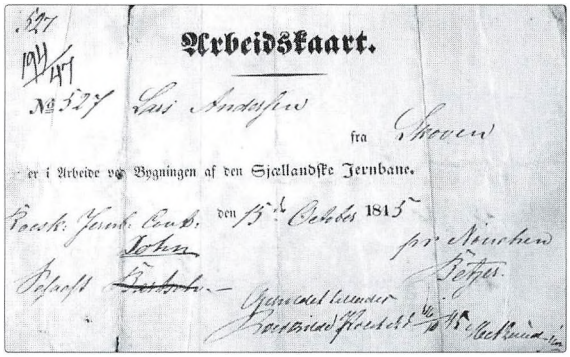
Arbeidskaart.

Eksempel på de arbejdskort, der blev udstedt til jernbanearbejderne som legitimation. Dette kort blev udstedt i oktober 1845 til Lars Andersen fra Skoven ved Jægerspris i Horns herred og fremvist for myndighederne i Københavns amts søndre birk i november. Det ses også, at han hørte til "Schacht John", dvs hans sjakformand var Gottlieb John, der vistnok var tysker fra Schlesien og logerede i Roskilde. På bagsiden er skrevet, at Lars Andersen boede hos Jens Rasmussen i Baldersbrønde. I 1845 havde byen hele to husmænd med dette navn, den ene kom fra Greve og den anden fra Sverige. Lars Andersen fik arbejdskort nr. 527 og rejste hjem i januar 1846, men blev genantaget i 1847, hvor han fik nr. 194. Det ser ud til, at han var smed, født ca. 1790, var gift og havde 4 børn og vendte tilbage til Horns herred, da jernbanen var færdig. Roskilde Rådstuearkiv, papirer vedr. Jernbanen 1845-76.

Arbejderne forsøgte flere gange at strejke, selvom det var forbudt, og ved forskellige lejligheder klagede de over, at leveomkostningerne var for høje i forhold til det udbetalte akkordforskud, samt at marketenderne kun indlod de arbejdere, der var indstillet på at bruge det meste af deres dagløn.

Der blev som nævnt arbejdet i sjak, der ofte var inddelt i et antal hold ("schichter"). Mange af sjakformændene var tyskere, og det gav sprogproblemer med de danske arbejdere. Der blev jævnligt arbejdet i skiftehold om natten, bl.a. med transport af den bortgravede jord fra bakken ved Høje Taastrup. En nat i januar 1846 fandt en ingeniør på inspektion et helt sjak på 28 mand sovende på arbejdspladsen, hvilket resulterede i omgående fyring.

Arbejderne og lokalsamfundet

De 2 år, det varede at anlægge jernbanen, gik naturligvis ikke sporløst hen over de små landsbysamfund, hverken i Høje-Taastrup kommune eller andre steder. Mange landbrug måtte afstå jord, og de store anlægsarbejder virkede forstyrrende på driften, men der var også ulemper på andre områder. Banen blev ført tværs over den forholdsvis stærkt befærdede Køgevej, som derfor jævnligt måtte spærres, og hvor der skete flere ulykker. I Høje Taastrup var de øvrige veje "mange steder aldeles ødelagte", og i løbet af 1846 drøftede sognerådet på flere møder, hvordan man skulle få erstatning for skaderne. I Fløng sogn klagede man til herredsfogeden over, at jernbaneselskabet forbød beboerne at hente grus ved Langebjerg.

Men jernbanen betød også øget beskæftigelse og gode muligheder for ekstra indtægter i lokalområdet. På basis af materialet i bl.a. Roskildes rådstuearkiv kan man beregne, at ca. 13% af egnens daglejere og arbejdsmænd har arbejdet ved jernbanen, og i enkelte landsbyer var andelen oppe på 30-40%. Man kan ligeledes se, at i hvert fald nogle landsbyer har haft logerende jernbanearbejdere svarende til 10-20% af den samlede befolkning. Det ser ud til, at der blev betalt omkring en halv dagløn for kost og logi, og hver husvært havde som regel flere mand boende.

En del af de logerende arbejdere, anta-

gelig over 1/3, kom fra naboområder i Københavns og Roskilde amter og lidt under 1/3 fra andre egne af Danmark, mens resten kom fra Sverige, Tyskland eller Holsten. Til sammenligning kan nævnes, at der ved folketællingen i februar 1845, dvs. før arbejdet på jernbanen begyndte, boede under 1% udlændinge i kommunens landsbyer. Det var mest svenskere, og andelen af personer fra Jylland og andre danske landsdele var af samme størrelsesorden. Det er klart, at så mange mere eller mindre fremmede folk må have udgjort et markant islæt i de små, lokale samfund. Desuden varede det næsten 2 år, så der må have været mange påvirkninger, men hvis man vil vide mere, er kilderne fra den tid desværre få og sparsomme. Kirkebøgerne kan give et vist indtryk af arbejdernes relationer til lokalbefolkningen, og referaterne i politiprotokollerne kan i nogle tilfælde kaste lidt lys over andre forhold.

Jernbanen lå for det meste i en vis afstand fra landsbyerne, ikke mindst i Høje-Taastrup kommune, og mange af arbejderne har nok levet deres eget liv sammen med kollegerne på arbejdspladsen og i marketenderierne. Man fornemmer begyndelsen til den livsstil, der senere skulle kendetegne de omrejsende jernbanearbejdere, de såkaldte "børster", med hårdt arbejde, brændevin, kortspil, slagsmål og primitivt logi. De arbejdere, der var indkvarteret privat, har naturligvis haft en del samkvem med den lokale befolkning i det daglige og i nogle tilfælde i et sådant omfang, at de blev boende i området.

Kirkebøgerne og deres oplysninger

Selvom der har været mere end 60 logerende jernbanearbejdere i Fløng sogn, har det ikke sat sig spor i kirkebøgerne, hverken i til- og afgangslisterne eller under vielser og fødsler. Heller ikke i sognets kommunionsbog, hvor præsten noterede de personer, der deltog i altergangen, optræder en eneste jernbanearbejder.

I kirkebøgerne fra Høje Taastrup, Sengeløse og Reerslev ses derimod et par eksempler på, at tidligere jernbanearbejdere i 1845 og 1846 har fået plads som tjenestekarle på de omliggende gårde, f.eks. Barfredshøj.

I Høje Taastrup sogn blev der i 1847 født 3 uægte børn, hvoraf 2 med en jernbanearbejder som "udlagt barnefader". Den ene var Martin Friedrich Christian Marxen, der var født ca. 1819 i Holsten og arbejdede på jernbanens 3. sektion fra august 1845 og på 2. sektion i 1846. Næsten et år efter fødslen, da han var blevet fast ansat som banevogter i Kallerup, blev han gift med barnets mor, en husmandsdatter fra Baldersbrønde ved navn Ane Andersdatter. Parret fik yderligere 5 børn, og blandt fadderne var både ansatte ved jernbanen og lokale husmænd. Da manden døde i 1857, blev enken og børnene forsørget af fattigvæsenet, men forlod antagelig sognet få år senere.

Den anden hed Kristoffer Hansen, var ca. 30 år og kom til jernbanen i oktober 1845 fra Lille Valby ved Slagelse, hvor han tjente hos skolelæreren. Han logerede hos en husmand i Baldersbrønde, men forsvandt inden barnedåben i oktober 1847. Barnet blev døbt Anders, men døde inden årets udgang. Moderen kom fra Baldersbrønde og blev konfirmeret meget sent på grund af dårlige kundskaber. Hun boede hos forældrene, men havde tjent hos en møller i Lyngby, og hendes videre skæbne kendes

ikke. Faderen er antagelig identisk med en jernbanearbejder af samme navn, der i september 1846 blev idømt 2 bøder a 5 rigsdaler for at have beskyldt 2 tjenestepiger i Hedehuskroen for at være ludere og have forladt deres tjeneste uden tilladelse. Man får let den tanke, at de har afvist hans tilnærmelser, og at han så har villet hævne sig på dem.

Mange af jernbanearbejderne havde familie og vendte selvfølgelig tilbage til deres tidligere tilværelse, da de forlod jernbanen. De fleste af de øvrige arbejdere er nok også vendt tilbage til deres hjemstavn enten i Danmark eller i udlandet, men der var også nogle, der fik arbejde på egnen eller blev hængende af andre grunde.

I kirkebøgerne ses mindst 3 eksempler fra Høje Taastrup og 3 i Roskilde på, at tyske jernbanearbejdere blev gift med danske piger og fik stilling ved jernbanen. En af dem hed Johann Heinrich Samuel Läthe eller Lehde og var født 1822 i Neu Gabel i Nederschlesien. Han blev ansat ved jernbanen 29/4-1845, men var hjemme i Schlesien i april 1846, hvor han fik nyt pas fra Neu Gabel til Roskilde. Han arbejdede også på jernbanen i 1847 og hans pas ligger stadig i rådstuearkivet, da han åbenbart aldrig vendte tilbage til Schlesien. Han blev gift i Roskilde domkirke 30/5-1846 med Kirsten Thorsdatter fra St. Jørgensbjerg, og den 20/6-1846 fik de deres første barn, der blev døbt Thor Wilhelm. Johann var sjakformand ved 3. sektion, mens jernbanen blev bygget, og boede for det meste i Roskilde, hvor han senere blev banemester. I 1860 var han ansat ved stationen i Hedehusene, men må være flyttet derfra inden 1870.

Politiprotokollerne

De udførlige referater af parternes og de forskellige vidners forklaringer i politiprotokollerne giver ofte gode oplysninger om lokale forhold. I sagerne om smugkroer kan der f.eks. læses meget om indkvartering og forplejning af jernbanearbejderne.

Ved et forhør i marts 1846 beskrives, hvordan sektionsingeniøren i Roskilde hver nat sendte post til direktionen i København, idet en taske med post blev bragt fra vægter til vægter. På dette tidspunkt var der således vægterhuse ved Hedehuskroen, Høje Taastrup by og Køgevejen.

Flere steder berettes om sammenstød mellem danske og tyske jernbanearbejdere, bl.a. i Herstedvester og Hvidovre, men der kendes ingen eksempler fra Høje Taastrup, hvor der jo også boede forholdsvis få tyskere. Det nærmeste man kommer i den retning er nok en retssag, hvor en tysk arbejder ved navn Westphal blev idømt 2 års forbedringshus for at have slået sin danske kollega Jens Chr. Knudsen ihjel om natten den 20/12-1846, da de sammen med en tredje tysker kørte jord væk fra Høje Taastrup. De to var kommet op at skændes, da Knudsen havde glemt at stoppe transporttoget i tide. Det udartede til slagsmål, hvorunder Westphal slog Knudsen i hovedet med stoppestangen, der var godt 2,5 meter lang og ca. 6,5 cm i diameter, så han døde øjeblikkeligt. Den tredje tysker benægtede at have deltaget i vold mod Knudsen og blev frifundet, men der var stærkt modstridende forklaringer fra de to tyskere og fra fire danske arbejdere, der var kommet tilstede efter slagsmålet.

Ved siden af vold og ulovligt krohold optræder der en del berigelseskriminalitet i politiprotokollerne. Det er som regel tyve-

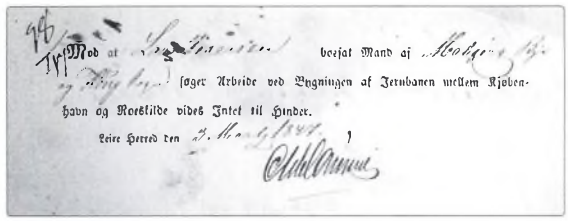

Både Roskilde by og Lejre herred havde fortrykte attester til de mange, der søgte arbejde ved jernbanen. Dette eksempel er udstedt til Lars Pedersen fra Marbjerg i Fløng sogn marts 1847. Ifølge protokollerne blev han antaget til at arbejde på jernbanen i september 1845 og igen i 1847. Han var født i Kallerup 1819 og levede som daglejer i Marbjerg både 1845 og 1850, hvor han var gift og havde flere børn. Det kan være ham, der førte det transporttog, som væltede en hestevogn ved Køge Landevej natten til den 13. november 1846. Roskilde Rådstuearkiv, papirer vedr. Jernbanen 1845-76.

rier mellem jernbanearbejderne indbyrdes eller fra logiværterne. Der ses dog også eksempler på tyveri af jernbanens ejendom, som åbenbart har fristet svage sjæle over evne. Nogle opsynsmænd havde fået lov til at tage gamle brædder med hjem og bruge dem som brændsel, men den ene solgte dem videre til kroejeren i Hedehusene, selv efter at det udtrykkeligt var blevet forbudt. For dette og et par andre forhold blev han idømt 15 dages fængsel på vand og brød. En indsidder i Klovtofte fik 10 dage på vand og brød for at have taget en lægte til 1 mark med hjem fra jernbanen.

Man finder også udførlige beskrivelser af, hvad der må have været de to første jernbaneulykker i Danmark. De skete begge i 1846 i det nuværende Taastrup, hvor jernbanen skærer Køge Landevej, og i begge tilfælde var det et transporttog med jord fra udgravningerne ved Høje Taastrup, der ramte en hestevogn på landevejen i færd med at krydse jernbanen.

Den første ulykke skete lidt efter kl. 1 natten mellem den 28. og 29. oktober 1846, hvor gårdmand Geert Petersen fra Tjæreby og hans pige kom til skade, da bagenden af deres vogn blev ramt af transporttoget i overskæringen, som på dette tidspunkt ikke var afmærket på nogen måde. En jernbanearbejder havde opsyn med stedet og skulle afspærre vejen med kæder, når et transporttog nærmede sig, men han så først toget og hestevognen i sidste øjeblik og nåede ikke at sætte kæden op i tide.

Efter denne ulykke blev der antaget faste banevogtere, og sikkerhedsprocedurerne blev skærpet, idet der nu skulle være lygter både ved overskæringen og på transportvognene. Men allerede den 13. november skete der igen en ulykke på samme sted. Lidt over kl. 5 om morgenen blev en hestevogn med en husmand og en gårdmand fra Greve ramt af toget, da den krydsede sporet ved Køgevejen på vej mod nord. Jernbanevognene var læsset med jord og kørte ved hjælp af tyngdekraften af sig selv ned mod Store Vejleå som tidligere beskrevet. Heldigvis ramte de midt imellem hesten og vognen, men begge personer blev kastet af og gårdmanden slæbt med et stykke og slået bevidstløs. Den arbejder, der førte vogntoget, undgik med nød og næppe at blive mast mellem vognene, så alle slap med livet i behold. Under retssagen fremkom der modstridende forklaringer, som det så ofte sker ved ulykker, men de tilskadekomne fik tilkendt erstatning, og banevogteren ved Køgevejen blev dømt til fængsel på vand og brød i 2x5 dage for at have forladt sin post i "et naturligt ærinde" uden at have spærret vejen eller opsat lygter.

Der skete også andre ulykker under arbejdet på jernbanen. Den første dødsulykke indtraf allerede den 3. juni 1845, da en vognmandskarl faldt ned og blev kørt over af en vogn med jernbaneskinner. Både ved Valby bakke og i en grusgrav ved Roskilde omkom der arbejdere ved jordskred, og ved Høje Taastrup blev en arbejder fra Kværkeby knust mellem to jernbanevogne i december 1846.

Prøvetur og indvielse

Efter mange genvordigheder kunne man endelig den 20. maj 1847 foretage den første prøvetur med lokomotivet "Odin" og et antal vogne med bygningsmaterialer. Et par dage forinden havde politiet i Roskilde indrykket en annonce i den lokale avis, hvor det blev pålagt alle at holde sig i behørig afstand fra jernbanen og jordejerne at bevogte deres kreaturer, så de ikke blev skræmt af lokomotivet.

I prøveturen deltog banens direktion, dens hovedingeniør William Radford og kaptajn von Jess som repræsentant for den kongelige kommissarius. Turen er beskrevet således i Roskilde Avis (citeret i uddrag): "Ved at passere Linien forbausedes man over at see, at der paa dette Terrain, som hidindtil har været anseet for fladt, har været saa store Jordarbeider at udføre. . . . Herfra (fra Glostrup) gik Toget videre over den store Dæmning ligeover for Roeskilde Kroe indtil Kjøge Landevei, hvor der for de Reisendes Beqvemmelighed, som komme fra denne Kant af Landet, er oprettet en Station (den nuværende Taastrup station). Fra denne Station gik det videre over Dæmningen til Høietaastrup og igjennem en Indskjæring af betydelig Længde til Stationen ved Hedehusene, hvor Banen skjærer Roeskilde Landevei i Niveau, hvorfra man kjørte videre over forskjellige større og mindre Dæmninger . . ."

Efter endnu nogle prøveture blev jernbanen officielt indviet den 26. juni og dagen efter åbnet for publikum. Beboerne i Høje Taastrup skulle nu vænne sig til det nymodens trafikanlæg med dets fordele og ulemper. De kunne komme meget hurtigere til København eller Roskilde, men de benyttede sig vist ikke meget af de nye muligheder i de første år. Til gengæld var hele jernbanelinien indhegnet, og vejoverskæringerne blev afspærret, når der kom tog. Der var således kommet et nyt risikomoment ind i hverdagen, og der var indført strenge bestemmelser for at undgå ulykker, så folk ikke kunne færdes helt så frit som tidligere.

Den 5. maj 1847 var der udstedt en kongelig forordning om straf for de personer, som beskadigede jernbanen, eller som i øvrigt foretog handlinger, der kunne medføre fare for benyttelsen. Forordningen blev derefter bekendtgjort af Roskilde politi i den lokale avis den 22. og 29. maj 1847 til "efterretning og advarsel". Den blev også drøftet på sogneforstanderskabets møde i Fløng den 17. juni, hvor man opfordrede medlemmerne til at advare især ungdommen mod overtrædelse af forbuddene. Men det tog tid, inden beboerne fik vænnet sig til de nye tilstande og var blevet fortrolige med jernbanen på godt og ondt. Mere herom i en kommende artikel.

Trykte kilder:
Berg, R.: Kjøbenhavn-Roskilde Banen. Dansk Jernbaneblad Nr. 126, 16/6-1897.
Buch, Martin og C. I. Gomard: Danmarks Jernbaner, Historisk og Biografisk Haandbog, bind I, Kbh. 1933.
Christensen Eigil, Larsen Morten Flindt, Poulsen John, Sørensen Henning og Trier Else: Vestegnen og jernbanen gennem 150 år, Københavns-Roskilde banen 1847-1997. Forlaget Banebøger 1997.
Clausen, Julius: Den første danske Jærnbane. Illustreret Tidende Nr. 38, 1897.
Fridericia, W.: 50 Aar efter Indvielsen af Jærnbanen mellem København og Roskilde. Ingeniøren Nr. 27, 1897.
Jørgensen, L. V.: Lidt om den første Jernbane paa Sjælland. Aarbog fra Historisk Samfund for Københavns Amt 1932-33, side 301-322.
Rung, Grete: Da jernbanen kom til Roskilde. ROMU årsskrift fra Roskilde Museum 1987.
Schweizer, Peter: En "mellemstations" forvandling. Byhistorisk Samling og Arkiv i Høje-Taastrup Kommune, årsskrift 1995.
Thestrup, Poul: Dampen binder Danmark sammen. Jernbanemuseet, Odense 1997.
Roeskilde Avis og Avertissements-Tidende, årgang 1845-1847 (fotokopi i Roskilde lokalhistoriske arkiv).
Politi-Reglement for Bygningen af Jernbanen fra Kjøbenhavn til Roeskilde. Det Kongelige Danske Cancellie, den 29de Mai 1845.

Utrykte kilder (i Landsarkivet for Sjælland):
Kirkebøger for sognene Høje Taastrup, Sengeløse, Fløng og Reerslev.
Roskilde rådstuearkiv, 1 pakke med papirer vedr. Jernbanen 1845-76, bl.a. en protokol "Fortegnelse over de Personer der i Overeensstemmelse med Politi=Reglement af 29 Mai 1845 §3 ere meddeelte Tilladelse til Arbeide ved Jernbaneanlægget under Roeskilde Kjøbstads Jurisdiction".
Politiprotokoller for Københavns amts søndre birk 1845-47 og 1846-49.
Politiprotokol for Lejre herred 1845-47.
Justitsdomprotokol for Københavns amts søndre birk 1846-53.
Politiretsdomprotokol for Københavns amts søndre birk 1842-48.
Forhandlingsprotokol for Sogneforstanderskabet og Sognerådet i Hvedstrup-Fløng kommune 1841-1874.
Kommunionbog for Fløng sogn 1832-58.

Utrykte kilder (i Rigsarkivet):
Folketællinger for 1845 og 1850 for sognene Høje Taastrup, Sengeløse, Fløng og Reerslev samt for 1845 for en række danske sogne, hvor jernbanearbejdere havde hjemsted ifølge de bevarede protokoller (fotokopier på Landsarkivet).
Sjællandske Jernbaner, sager vedr. Anlæg af Jernbanen Kbh.-Roskilde 1845-47. Hovedingeniør Radfords månedlige beretninger. "Project til en Jernbane imellem Kjøbenhavn og Roeskilde Udarbeidet af H. Dirksen Artilleriepremierlieutenant. 1841 Decbr. 27" (fotokopier på Roskilde museum).

Utrykte kilder (i Byhistorisk Samling og Arkiv i Høje-Taastrup Kommune):
Forhandlingsprotokol for Sogneforstanderskabet og Sognerådet i Høje Taastrup sogn 1841-1859.

I et hjørne af verden
L.A.Ring på kirkegården i Fløng

af Trine May Knutzen

Forord

L.A. Ring var meget produktiv som kunstner. Alene i de år, hvor han boede i Baldersbrønde ved Hedehusene producerede han 217 værker, større og mindre arbejder. Heraf kan man ikke med sikkerhed sige at kende til alt, hvad L.A. Ring producerede i disse år. Et eksempel på dette er, at der i foråret 2003 pludselig dukkede fem hidtil ukendte malerier op på loftet hos en familie. Det ene af disse malerier, L.A. Ring: "Vej gennem Landsbyen Vadsby" 1908, blev ved en auktion erhvervet af Byhistorisk Samling og Arkiv i Taastrup i foråret 2003.

L.A. Ring boede i Baldersbrønde fra 1902 – 1914. Det er tiden op til første verdenskrig, og det er også tiden for industrialiseringen, hvor der sker en flugt fra land til by. Især de unge søger ind til byerne efter arbejde og boliger, mens de ældre bliver boende på landet. De store demokratiske bevægelser begynder at se dagens lys: arbejderbevægelsen og kvindebevægelsen.

Høje-Taastrup Kommune deponerede i 2002 nogle malerier af L.A. Ring hos Byhistorisk Samling og Arkiv. Det blev fra oktober 2003 til februar 2004 til en lokalhistorisk udstilling om L.A. Ring med værker og forskellige genstande, der belyser L.A. Rings forhold til lokalområdet.

Kort biografi

Laurits Andersen Ring (1854-1933) boede i Baldersbrønde ved Hedehusene fra 1902-1914.

L.A. Ring blev født i jævne kår. Hans far var husmand, tømrer og hjulmager Anders Olsen (1816-83), og hans mor var Johanne Andersdatter (1814-95). Hun var også af husmandsfamilie. Allerede som dreng havde L.A. Ring en drøm om at blive en rig og berømt kunstmaler. I 1869 blev L.A. Ring sendt i malerlære i Præstø og fik svendebrev fire år senere. I 1873 kommer han til København for at gå på Teknisk Skole og lære skyggelægning og perspektiv. Ring optages på Kunstakademiet ved Charlottenborg i 1875. Om sommeren tjener han penge som malersvend. Akademiet bliver dog en skuffelse. Ring får en lærer, der hedder J. F. Vermehren, og han lægger vægt på gode tegnefærdigheder. Her føler Ring sig utilstrækkelig, han har sin styrke i det rent maleriske. Vermehren var professor og repræsentant for det, der kaldes genremaleriet. Han søgte med sin kunst at vise, at også landbefolkningen var efterkommere af fortidens danske helte. Derfor malede man bønderne som sunde, velskabte og i søndagstøjet. En typisk titel på denne type maleri er: "Reservesoldatens afsked med sin familie" fra 1849. En titel med et fortællende, næsten anekdotisk

L.A. Ring og datteren Ghita i stuen i Baldersbrønde. I baggrunden en keramikovn fra svigerfaderen Herman A. Kählerns fabrik i Næstved, sort med guldornamentering.

indhold. Det er denne stilretning, som L.A. Ring og flere med ham gør op med. De kaldes realister, og deres stilretning kaldes realismen. På Akademiet møder L.A. Ring en åndsbeslægtet, nemlig Hans Andersen fra Brendekilde på Fyn. De maler og bor sammen i København og for ikke at forveksle signaturerne på malerierne, tager Laurits Andersen tilnavnet Ring fra sin fødeby ved Næstved og Hans Andersen tilnavnet Brendekilde fra sin hjemby. Omkring jul 1877 ophører Ring med at modtage undervisning.

L.A. Ring foretog to udlandsrejser: I 1889 tog han til Paris sammen med kunsthistorikeren Karl Madsen. I 1893-95 rejste han til Italien. Kort efter hjemkomsten fra Italien gifter han sig med den næsten 20 år yngre, Sigrid Kähler. Det kom til at betyde et vendepunkt i L.A. Rings liv. I 1902 flytter ægteparret Ring med deres to børn, datteren Ghita født 1899 og sønnen Anders, født 1900 til Baldersbrønde. I 1902 bliver sønnen Ole født. Sigrid Rings fader, pottemageren Herman D. Kähler, køber den nedlagte skole i Baldersbrønde til sin datter og svigersøn, og der bliver indrettet atelier og arbejdssted for L.A. Ring, der i disse år er ved at blive mere etableret som kunstner. I 1914 flytter familien Ring til Sct. Jørgensbjerg i Roskilde.

Realisme og symbolisme

Det vil være på sin plads at give nogle definitioner af realismen og symbolismen, som er de kunstretninger, L. A. Ring siges at tilhøre. Realismen er : "I kunst og litteratur en retning, der kræver naturtro, ubesmykket gengivelse af virkeligheden, som regel dog uden ligefrem at fremhæve det uskønne eller hæslige som almindeligt i naturalismen." Et andet sted hedder det: "I billedkunsten har realismen med skiftende mellemrum præget både indhold og udtryksform, f.eks. hos Courbet i midten af 1800-tallet som reaktion på romantikken,...". De sidste ord er vigtige: "som reaktion på romantikken". Der lå altså en slags ungdomsoprør hos de kunstnere, der som Brendekilde og Ring opsøgte virkeligheden, som den tog sig ud – derude på landet. Her må man huske, at L.A. Ring rent faktisk tilhørte det befolkningslag, som romantikkens malere ofte skildrede med deres akademiske tilgang. Symbolismen står som en stilretning ved siden af realismen i disse år. Nogle gange synes L.A. Ring at udtrykke sig som realist, andre gange som symbolist. Denne artikel vil forsøge at afdække brudfladerne mellem disse to stilretninger. Men først en definition af symbolismen: "Symbolisme er en litterær og kunstnerisk retning fra ca. 1880, der ikke skildrer virkeligheden direkte, men benytter symboler til at udtrykke kunstnerens ide, fantasi eller hele livsfornemmelse - modsat naturalisme." L.A. Ring har sit afsæt i realismen, men han betjener sig

også af symboler for at give udtryk for sin "livsfornemmelse".

L.A. Ring på kirkegården i Fløng

L.A. Ring søger sine motiver i lokalområdet. Han maler billeder med motiver fra Baldersbrønde, Vadsby, Hedehusene og Fløng. Man må forestille sig, at L.A. Ring gik rundt til fods i egnen ligesom realismens forgængere, Courbet og Millet, og talte med dem, han mødte på sin vej. Han malede sine motiver i det fri og gjorde dem færdige i atelieret. I det følgende vil der blive foretaget en afgrænsning. Denne artikel kommer til at handle om de malerier, der havde Fløng kirkegård som motiv. Hovedværket er: "På kirkegården i Fløng" fra 1904, men der kendes en række forarbejder til dette værk. Disse blev til fra 1903 til 1909, og artiklen vil forsøge at afdække L.A. Rings arbejdsproces, ligesom den vil undersøge, hvem L.A. Ring var som kunstner og menneske. Endelig vil artiklen diskutere forholdet mellem kunst og virkelighed. Materialet er følgende værker:

Forarbejde til hovedværket: "Paa Kirkegaarden (Fløng)", L.A. Ring 1903

Hovedværket: "På kirkegården i Fløng", L.A. Ring 1904, Statens Museum for Kunst.

Studie til hovedværket: Et bladløst træ "Ved kirkegårdsmuren i Fløng", 1904

Studie til hovedværket: Et træ med efterårsløv og en bænk ved kirkegårdsmuren, 1904

Studie til hovedværket: En nylig gravet grav dækket med blomster og kranse. På en bænk sidder en sortklædt ung pige, L.A. Ring 1904/1909

I det følgende skal først skitsen fra 1903 beskrives, dernæst skal hovedværket: "På kirkegården i Fløng" fra 1904 beskrives, analyseres og fortolkes. Hovedvægten vil ligge på en sammenligning mellem skitsen fra 1903 og hovedværket fra 1904 med fokus på de ændringer, L.A. Ring foretog fra skitse til endeligt arbejde. Men også de øvrige studier til hovedværket vil blive inddraget i analysen.

Et mere nutidigt billede af Fløng kirke. Foto fra 1979 af Bengt Shotte.

Gammel kone på kirkegården, 1903

Noget tyder på, at L.A. Ring allerede ved de første besøg på kirkegården i Fløng havde en figurkomposition i tankerne. I 1903 maler han en lille skitse, et forarbejde til hovedværket: "På kirkegården i Fløng" fra 1904. Forarbejdet kaldes hos H. Chr. Christensen: "Paa Kirkegaarden", det er betegnet L.A. Ring 03 og måler 21 x 28 cm.

På dette billede ses en gammel kone siddende på en bænk ved kirkegårdsmuren. I forgrunden ses en nylig tilkastet grav, dækket af blomster og kranse. Umiddelbart bag muren ses et træ med blade. I bag-

grunden ses marker med plovfurer. Horisontlinjen er højt placeret, ca.1/4 fra billedets overkant. I baggrunden anes Roskilde Domkirke med sine spir. Den gamle kone er iført en lang, sort nederdel med hvide striber, sort bluse og på hovedet en kyse, der er bundet under hagen. Det er en såkaldt "guldnakke", en egnsbestemt hovedbeklædning, som var indsyet med guldtråd. Den gamle kone sidder foroverbøjet i sine egne tanker. Hænderne ligger i skødet, den venstre ovenpå den højre. Ansigtet er gammelt og furet, munden er smal og lukket og mundvigene vender nedad. Øjenlågene er tunge, panden høj med håret delt i midterskilning. Billedets farver er efterårets. I forgrunden på graven har L.A. Ring anvendt spektralfarverne rød, rosa og hvid op imod en kraftig grøn, mens træet har gule og brune blade. Også mellemgrundens farver befinder sig i jordfarvernes skala: okker, olivengrøn og brunjord. Der er også gjort brug af lys/mørke kontrasten med det mørke tøj mod den hvide kirkegårdsmur. Malemåden er løs og skitseagtig, og der er ikke faste konturer i blomsterværket i forgrunden. Det lille format peger på, at det er den første skitse fra kirkegården i Fløng. At der allerede i 1903 er en skitse med en figur, gør op med Peter Hertz' udlægning af arbejdsprocessen hos L.A. Ring, idet Hertz fremhæver, at studien uden figur - den fra 1904 - er den første fra kirkegården på Fløng og at: "Den gamle Kone tænkte han imidlertid endnu ikke paa – ". Da de to øvrige forarbejder er daterede 1904, må han have tænkt på den gamle kone forinden.

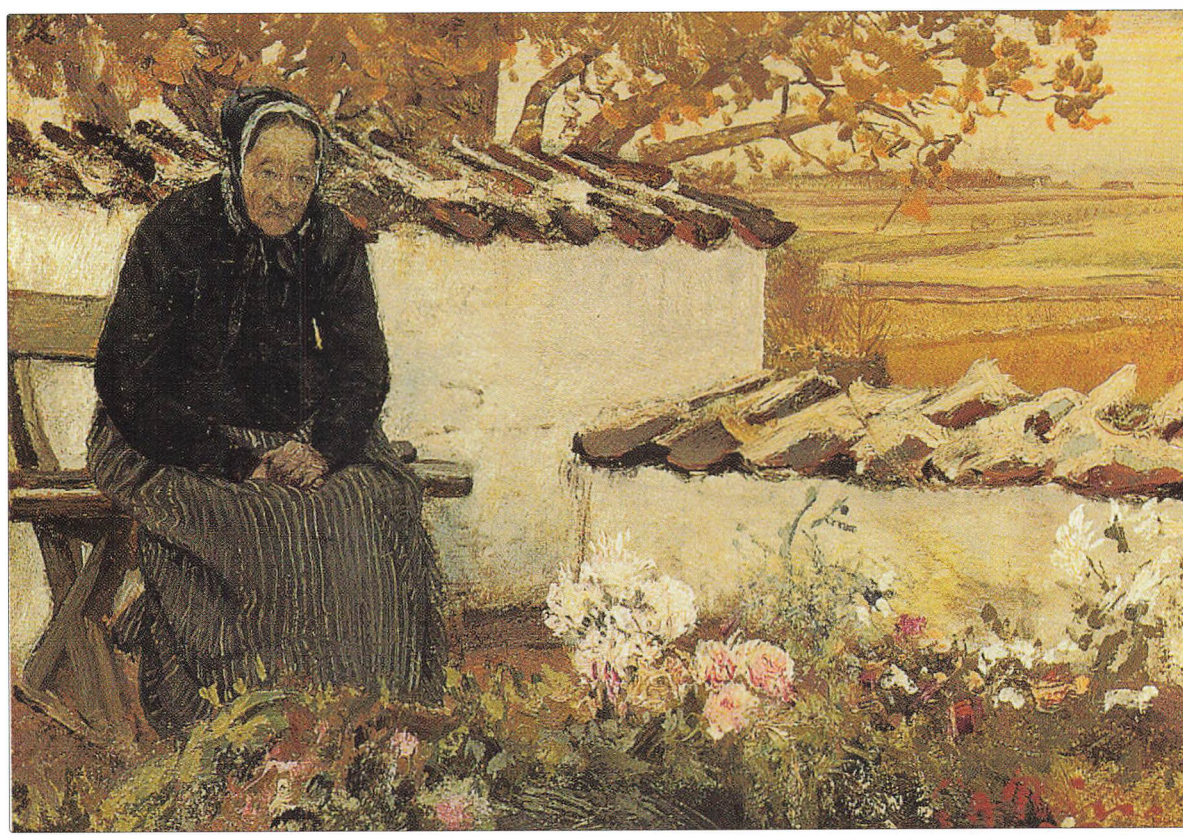

"På kirkegården i Fløng", 1904

Maleriet: "På kirkegården i Fløng" fra 1904 er et af hovedværkerne i L.A. Rings samlede produktion. Alene formatet siger noget herom: billedet måler 157,5 x 188,5 cm., det er olie på lærred. Billedet tilhører Statens Museum for Kunst. Maleriet skal opleves i virkeligheden. Det er, som nævnt, meget stort og selvom farverne er nedtonede, det vil sige iblandet meget sort og hvidt, er billedet en koloristisk oplevelse! Rings sikre farveforståelse spirer frem i potteplanterne på jorden foran den gamle kone, som liv der ikke kan bekæmpes.

Beskrivelse

På billedet ses en gammel kone siddende på en bænk. Konen er i hel figur og placeret på billedets venstre halvdel. Bag hende ses kirkegårdsmuren med det samme hjørne som på skitsen fra 1903, hvor en høj del af muren støder op mod en lavere mur. Kirkegårdsmuren er beklædt med teglsten, der skråner opad. Noget af kalken på den lave mur er skallet af, så murens underliggende sten, mursten og cementlag bliver tydelig. Et bladløst træ, der beskæres af billedrammen, ses bagved kirkegårdsmuren. På billedets højre halvdel figurerer et sortmalet støbejernskors. Det er et femtak-

ket kors, altså et kors, hvor hver korsarm har fem takker. Der er en inskription på den vandrette korsarm. Korset står på en granitsokkel og er placeret langs med den lave del af kirkegårdsmuren. I forgrunden ses et gravsted omkranset af en lav hæk, der er tørre blade på gravstedet og en urtepotte med en plante med kraftige mørkegrønne blade og røde blomster. I mellemgrunden ses et landskab med marker både med plovfurer og vintersæd. I baggrunden anes Roskilde Domkirke. I billedets komposition er der stor rumdybde. Beskueren ser en kirke meget langt væk og en figur tæt på. Motivet er set i krydsperspektiv, det vil sige, at L.A. Ring har valgt at se sit motiv skråt i forhold til billedplanet. Han kunne have valgt at se kirkegårdsmuren parallelt med billedplanet, hvilket ville have været en enklere løsning rent kompositorisk, men Ring har altså valgt den "skæve" vinkel. Hvis man følger kirkemurenes indadførende linjer med en optrukket streg, vil der være to forsvindingspunkter udenfor billedrammen. Horisontlinjen ligger højt på billedfladen. Hvis man opridser horisontlinjen med en streg tværs over billedfladen, vil den skære igennem lige ved figurens øjne. Kompositionen er statisk, den er holdt i balance ved, at der er to lige "tunge" genstande på hver side af midteraksen: kvinden på den venstre side og korset på den højre side. Lyset og farverne på maleriet viser, at der ingen synlig lyskilde er, og der er heller ingen slagskygger fra figurerne. Personen og korset er set i modlys, der er dog egenskygge på konens nederdel og på korsets venstre side. Det kunne antyde en lyskilde fra højre, men så er det underligt, at der ikke er nogen slagskygge fra figuren. Lyset har en diffus karakter, billedets generelle farvekarakter er derfor gråstemt. Det er jordfarverne og de brune og grå toner, der dominerer. Der er en umættet grøn farve på markerne i mellemgrunden, mens blomsterne i forgrunden er malet med en mere mættet grøn tone. Her ses også en ren, primær rød farve i blomsterne. Kvinden er klædt i mørke farver, dog er nederdelen og tørklædet mørkeblåt. Der er tale om valørmaleri, det vil sige farver, der er blandet op med mere eller mindre hvidt og sort. Det er på dette maleri vigtigt at give en personkarakteristik.

Personen, der ses på billedet, er en ældre kvinde. Hun er klædt i en sort trøje og har en hæklet kappe om skuldrene og tørklæde om hovedet. Hun har mørkt hår med midterskilning. Kvinden er iført en lang nederdel eller skørt, hvor stoffet har tynde, hvide striber. Kvindens øjenlåg er tunge, panden høj og munden er lukket som en tynd streg, dog vender mundvigene ikke nedad. Blikket er rettet mod korset og opfanger ikke beskueren. Hun sidder hensunken i egne tanker. Hænderne er store og kraftige, lige nu hviler de i skødet, den venstre ovenpå den højre. Hun sidder let foroverbøjet. Det virker, som om maleren har villet skildre en bestemt type, nemlig en ældre kone fra landet, snarere end at han har villet male et personportræt. Endelig kan der gives en beskrivelse af tid, sted og miljø. "På Kirkegården i Fløng" fra 1904 er malet i en bestemt årstid, nemlig efterår eller vinter. Der er ingen blade på træerne, og markerne er brune og pløjede. Ud fra personens klædedragt kan billedet tidsfæstes til forrige århundrede, det er en ganske bestemt lokalitet, nemlig Fløng kirkegård, lidt udenfor Roskilde. Kirkegården er kendetegnet af det karakteriske støbe-

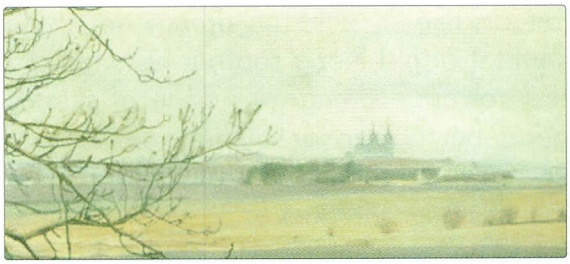

jernskors. Roskilde Domkirke genkendes i baggrunden på de karakteristiske spir. Billedet afspejler et fattigt landarbejdermiljø.

Identificering af personen

Fra flere forskellige kilder ved man, hvem den gamle kone på maleriet var. Den første kilde er Aksel Bak, der har skrevet om Fløng Kirke. Den anden kilde er Susan Pedersen, tidligere medlem af menighedsrådet ved Fløng Kirke. Susan Pedersen kendte den gamle kones svigerdatter. Hun hed Marie Olsen og boede på Flønghjemmet. Marie Olsen fortalte til Susan Pedersen, at hendes svigermor hed Kirsten Pedersen og var fra Marbjerg. Hun blev født i 1850 og døde i 1926. Hun blev altså 76 år. Da billedet blev malet i 1904 var hun 54 år! Kirsten Pedersen var gift med Jens Pedersen, der var født i Fløng, og ægteparret havde deres bolig på Søndervang i Marbjerg. Jens og Kirsten Pedersen fik 7 børn, der i dag alle er døde. Familien var fattige folk, der fik deres udkomme ved at både mand og kone gik på gårdarbejde; der blev hele livet arbejdet særdeles hårdt, familien var stor og pengene små. Ifølge Susan Pedersen håber den gamle kone at få lidt for sin indsats. Kirsten Pedersen vandrede 10 gange fra Marbjerg til Fløng og tilbage igen, før billedet blev færdigt; men den gamle kone hørte aldrig mere fra L.A. Ring. Hun fik således intet for sin indsats, hvilket ifølge svigerdatteren gjorde den gamle kone meget bitter.

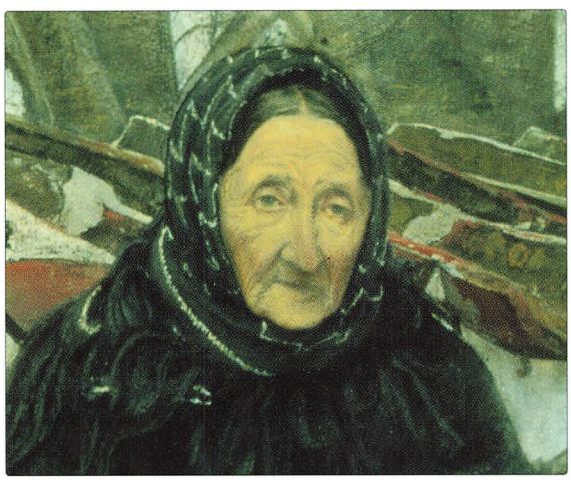

Sammenligning mellem skitse og færdigt arbejde

L.A. Ring har foretaget en række valg fra skitse til færdigt arbejde. På hovedværket fra 1904 har L.A. Ring nedtonet blomsterværket på den nys tilkastede grav i forgrunden, men han har til gengæld indført et helt nyt billedelement, nemlig jernkorset. Den gamle kone har også fået en anden hovedbeklædning. Guldnakken er skiftet ud med et tørklæde, der er slynget omkring halsen. Realismens krav til kunstneren var, at hans model ikke var for fin. Derfor vælger L.A. Ring at udskifte guldnakken med et mere almindeligt tørklæde. Kirkegårdsmuren er blevet mere "opløst", således af dens indre træder frem for beskueren øjne. Han har også valgt at male træet bag kirkegårdsmuren uden blade, årstiden bliver da nærmere vinter. Alt sammen peger i retning af døden som maleriets tema. Ring foretager en række valg fra skitse til færdigt arbejde. Forgrunden med den tilkastede grav nedtones kraftigt, og korset indføres som nyt billedelement. L.A. Ring redigerer virkeligheden til at kunne passe

til en historie om fattige landarbejderes ringe kår. Det passer ind i den hjemlige kunstneriske hovedstrømning, nemlig realismen. Men det, at L.A. Ring ikke giver den gamle kone noget for sin indsats, giver et udsagn om L.A. Ring som menneske, nemlig at forståelsen for medmenneskets økonomiske og sociale situation manglede i praksis. Dette udsagn gælder kun, såfremt den gamle kone er en pålidelig kilde. Den gamle kone husker nemlig også, at kunstneren og hun aftalte, at hun ikke skulle ændre noget på sin klædedragt, men blot beholde det på, som hun gik med til daglig. Men vi ved fra skitsen, at hun oprindeligt var iført "guldnakken", og således har taget sit fineste tøj på til ære for kunstneren.

Kunst og virkelighed

Billedet virker umiddelbart genkendeligt og sandsynligt. Det virker sandsynligt, at en ældre kvinde sidder ved sin mands grav på en bænk på kirkegården og falder i tanker om livet og døden. Det virker altså ikke som noget "opstillet" billede. Men titlen på billedet antyder, at kunstneren har villet fortælle en historie med sit maleri. Umiddelbart kæder beskueren konen sammen med korset: kvinde versus mand, liv versus død. Man kan forestille sig, at konen sidder ved sin mands grav, mens deres liv passerer forbi i hendes tanker. Teksten på korset bekræfter denne tankegang: "Jens Andersen født 16. februar 1814. Død 19. januar 1896", altså en mand, der blev 82 år. Det er det, kunstneren har villet fortælle beskueren. Men går man ud og aflæser korsets tekst ved selvsyn på kirkegården i Fløng, står der noget andet: "Jens Andersen, født 16. februar 1854. Død 31. januar 1866", altså en dreng, der døde som tolvårig. I Fløng sogn er historien om den tolvårige dreng, der døde af skarlagensfeber, og hvis far smedede dette smukke kors til sin søn bl.a. kendt fra Aksel Baks lokalhistorie. Men det er ikke den historie, L.A. Ring har villet fortælle. Derfor har han ændret på årstallene. Det sætter et spændende spørgsmålstegn ved Rings forhold til virkeligheden. Der er den virkelige virkelighed, den som man kan se på jernkorset ved selvsyn, og så er der den maleriske virkelighed. Og den er måske ikke så tæt på "virkeligheden", som man i første omgang skulle tro. Artiklen vil vende tilbage til dette i en diskussion af begreberne realisme kontra symbolisme.

Fortolkning – korset som symbol

I forhold til skitsen fra 1903 har L.A. Ring i hovedværket: "På kirkegården i Fløng" fra 1904, indført et helt nyt billedelement, nemlig korset. Det fylder hele den ene billedhalvdel ud, altså er det et vigtigt symbol. I den kristne tradition symboliserer korset både Jesu død og opstandelse. Det er altså forbundet med håb. Hos den gamle kone er der intet håb at finde. Hun har resigneret overfor døden. Døden er et vilkår, hun er underlagt, og der knyttes intet håb til opstandelsen, hænderne ligger ovenpå hinanden og er ikke foldede som i bøn. Den gamle kone udstråler afmagt og melankoli, kun det nærværende jordeliv er en realitet. Kirken er i dobbelt forstand blevet den "fjerne" kirke (Domkirken). Døden er til gengæld nærværende og som tema spiller døden en meget stor rolle i hele L.A. Rings kunstneriske produktion. Henrik Wivel har skrevet en fortolkning af L.A. Rings kunst, hvori han spejlvender et udtryk hos

Villy Sørensen: "Når Gud er død, bliver døden Gud". Ateismen var "oppe i tiden". Et eksempel på dette er romanen "Niels Lyhne", som Ring var meget optaget af, og den er også nærværende i dette maleri. L.A. Ring knytter intet håb til den kristne opstandelse, kun jordelivet er virkeligt for Ring. Men som vi ser her på hans hovedværk, iscenesætter han selv den virkelighed, han ønsker at beskrive.

De øvrige forarbejder

I følge udstillingskatalog fra Ordrupgaard, hvor der i 1984 blev holdt en udstilling med værker af L.A. Ring, kendes "en række billeder med motiver fra kirkegården i Fløng". I det følgende vil de resterende tre forarbejder fra afsnittet L.A. Ring på kirkegården i Fløng blive omtalt.

Det første maleri er: L.A. Ring: "Kirkegårdsmuren i Fløng", 1904, 37 x 58 cm. Betegnet nederst til venstre: L.A.Ring 1904. Billedet har tilhørt Sigrid Ring.

Dette forarbejde har samme komposition med et hjørne af kirkegårdsmuren i krydsperspektiv, som hovedværket. Beskæringen er dog ikke helt den samme. Maleriet beskæres således, at den lave mur beskæres kraftigt. Kun det øverste af muren samt de skrå teglsten gengives på maleriet. Bag muren ses et næsten bladløst træ. Den øverste del af træet overskæres af billedrammen. Horisontlinjen deler billedet midt over i to næsten lige store halvdele, hvilket skaber ro i kompositionen. Ved horisontlinjen anes nogle bygninger.

Næsten samme motiv ses i et andet forarbejde til hovedværket: "Fra Fløng Kirkegaard", 1904. Et træ med Efteraarsløv og en Bænk ved Kirkegaardsmuren, 36 x 58 cm. U.B. Billedet har tilhørt L.A. Ring. Her er samme komposition som på det foregående forarbejde, blot er perspektivet lidt dybere. Kunstneren er trådt et skridt tilbage og har således fået et større udsnit af kirkegårdsmuren med på billedfladen. Således ses hjørnet mellem de to mure, helt ned til jordplanet. Der er også en bænk på dette maleri, hvilket ikke var tilfældet på det foregående. Bænken ses skråt fra siden, foran den høje del af kirkegårdsmuren. Bænkens to ben danner et kryds i siden tættest ved hjørnet af kirkegårdsmu-

ren, længst væk fra beskueren. Bænken er en grov træbænk med en enkelt planke i ryggen og to planker til sæde. Bag kirkegårdsmuren breder et træ sine grene. Træet har efterårsløv på grenene, og det overskæres af billedrammen. Mellemgrunden udgøres ligesom på det foregående forarbejde af marker med skrå plovfurer. Horisontlinjen ligger højere end på det foregående arbejde, og en kirke ses tydeligere ved horisontlinjen. Det er Roskilde Domkirke. Peter Hertz fortæller:

"Ring havde ingen nærmere Planer med Studien. Det var et smukt Motiv, som umiddelbart havde tiltalt ham, og det morede ham at faa Domkirken med paa Billedet og at gøre den fuldt kendelig, til Trods for dens Lidenhed i Gengivelsen, (...). Først et Aar senere ved gentaget Besøg i Fløng faldt det ham ind, at Studien kunde danne et udmærket landskabeligt Grundlag for et Billede med Figurer, da den jo ejede det Forhold mellem det nære og det fjerne, som han for Tiden brugte som Norm for sine udendørs Figurkompositioner. Den gamle Kone tænkte han imidlertid endnu ikke paa – ."

Det har tydeligvis optaget Ring at få Domkirken med på skitsen som en tydelig landkending. Det studie, som Hertz her omtaler, er det med bænken og efterårsløvet, altså det sidstnævnte. Dette studie er altså blevet til før hovedværket, men det er tidligere i artiklen blevet påvist, at Ring allerede havde planlagt figurkompositionen med den gamle kone. Så det er ikke noget, der ved gentaget besøg "faldt ham ind". Til gengæld er forholdet mellem det nære og det fjerne en vigtig iagttagelse hos Peter Hertz.

"Ung sortklædt kvinde på en bænk, kirkegården i Fløng" 1904/1909

Det sidste forarbejde, der beskrives og analyseres i denne artikel, er følgende: "Ung, sortklædt kvinde på en bænk, kirkegården i Fløng". Betegnet for neden til venstre L A Ring 1904/1909, 37,1 x 59,5 cm. Privateje.

På billedet ses en ung kvinde, siddende på en bænk. Bagved personen ses hjørnet af kirkegårdsmuren som på de to andre studier. I forgrunden er en tilkastet grav med blomster og kranse. Grenene fra et træ ses bag muren, og i baggrunden ses marker og træer, altså den samme komposition som på de foregående studier, blot ligger horisontlinjen på dette maleri så højt, at den næsten falder sammen med den øverste billedkant. Når horisontlinjen på dette billede ligger så højt, er det med til at forstærke den knugende fornemmelse af sorg, der udgår fra dette maleri. Man bemærker også, at dette forarbejde har samme format som de to foregående.

På dette maleri gives der, i modsætning til de foregående studier, udtryk for nogle følelsesmæssige tilstande i og med, at der er en figur på maleriet: personen sidder med front mod beskueren. Ansigtet skjules på den højre arm, der ligger bøjet over ryglænet på bænken. Den venstre hånd hviler på knæet. At det er en ung kvinde fremgår af klædedragten. Kvinden er iført en lang, sort kjole og har en hovedbeklædning, bestående af en hat med slør. En skosnude titter frem under kjolekanten. At det tillige er en ung kvinde, kan aflæses af kroppens ynde og spænstighed. Kvindens gestik antyder, at hun er ulykkelig. Den sorte dragt fortæller, at hun bærer sorg. Selv om beskueren ikke kan se personens ansigtsud-

tryk, fortæller kropssproget tydeligt, at personen er ulykkelig.

Med hensyn til kompositionen er der ligesom i de foregående skitser tale om krydsperspektiv, men beskæringen af billedet er anderledes. Der er heller intet kors på dette forarbejde. Fokus på dette billede er forgrunden og selve figuren. At fokus er ændret sker ved, at en del af den høje kirkegårdsmur afskæres til højre ved teglstenene. På den måde kommer forgrunden tydeligere frem og udfylder hele den nederste tredjedel af billedfeltet. Blomsterværket og kransene bliver trukket frem. Malemåden er også værd at bemærke, idet den består af lette og hurtige penselstrøg, en teknik L.A. Ring bruger, fordi der her er tale om en skitse. Brugen af lys og skygger er også interessant på dette maleri. Der er slagskygge fra bænken på jorden, men figuren kaster ingen slagskygger. Der er egenskygge på figuren, der alligevel kommer til at virke ret "flad". Som nævnt under billedets data, er det betegnet forneden til venstre 1904/1909. Hvorfor de to årstal? Jo, ifølge P. Hertz er maleriet påbegyndt i 1904, men figuren er først malet på i 1909. Altså efter at hovedværket: "På kirkegården i Fløng" fra 1904 blev fuldendt. Det forklarer, hvorfor figuren på dette maleri virker mere flad end omgivelserne. Man ved, at Ring arbejdede sådan, at han malede landskabet og omgivelserne udendørs på stedet, men tilføjede sine figurer indendørs i atelieret. Figuren er altså blevet tilføjet fem år senere. Men hvorfor denne "kunstpause"?

Jo, oprindeligt var det selve graven, der gav ham ideen til maleriet: "Det var en ganske ung Mands nys tilkastede Grav, dækket af Blomster og Kranse, der igen vakte Rings Overvejelser over Livets Meningsløshed, som river Menneskene bort midt i deres Ungdom, og gav ham Ideen til den fremstilling, han fæstnede i Studien af den friskpyntede Grav og den unge, sortklædte Kvinde, sammensunken paa Bænken, overvældet af sin Sorg."

Det er altså igen temaet døden, der er udgangspunktet for dette maleri og ikke den unge kvinde i sig selv. Men da Ring ikke kan finde en passende model til figurstudiet med en ung kvinde, går han i stedet videre med den gamle kone som model. Man husker, som nævnt i indledningen, at der i disse år sker en flugt fra land til by. Det er industrialiseringen og Det moderne gennembrud. De unge er i stor udstrækning flyttet til byerne, især København, mens de gamle og svage må blive tilbage på landet. Ring får i 1904 en række bestillingsarbejder, der gør, at han må stille maleriet med kirkegårdshjørnet ufærdigt til side. Man må forestille sig, at han har ladet en plads stå åben til figuren. Når han vender tilbage til forarbejdet i 1909, kunne man tænke sig, at det var, fordi han vil afprøve, om den oprindelige ide til maleriet stadig holder.

Konklusion

Det er ud fra det foregående muligt at sige noget om arbejdsprocessen hos L.A.

Ring, hvordan L.A. Ring var som kunstner og menneske samt at diskutere forholdet mellem kunst og virkelighed. L.A. Ring arbejdede meget bevidst med de kunstneriske virkemidler, han havde til rådighed. Det er først og fremmest komposition og figurstudium. Meget tidligt i processen ligger kompositionen fast, men han har endnu ikke besluttet sig endeligt for figuren. Den nys tilkastede grav siger ham, at det skal være en ung kvinde, der giver det stærkeste udtryk, men her er ingen passende model. Derfor må han bruge den model, der nu en gang er til rådighed for ham: den gamle kone. Vi ser også, hvordan han eksperimenterer med virkemidlerne og flytter horisontlinjen højere op på skitsen med den unge, sortklædte kvinde, for at give et stærkere følelsesmæssigt udtryk.

Ring foretager en række valg fra skitse til færdigt arbejde i hovedværket. Forgrunden med den tilkastede grav nedtones meget kraftigt, og korset indføres som nyt billedelement. L.A. Ring redigerer virkeligheden til at passe til en historie om fattige landarbejderes ringe kår. Det passer ind i den hjemlige kunstneriske hovedstrømning, nemlig realismen. Korset er dog et vigtigt nyt billedelement på hovedværket. Set i billedets kontekst med vinter, død og afmagt er der ikke meget håb at spore, omvendt er et symbol altid dobbelttydigt: der er også håb. Der er spirende liv i potteplanterne i forgrunden. Det er den livsfornemmelse, der kommer frem i L.A. Rings maleri. Hermed fremkommer en brudflade mellem realismen og symbolismen. Men det, at L.A. Ring ikke giver den gamle kone noget for sin indsats, siger noget om L.A. Ring som menneske og om, at det sociale engagement manglede i virkelighedens verden. L.A. Ring skildrede virkeligheden, som han så den ud fra sine kunstneriske forudsætninger. Og eftertiden har vist, at der er store kunstneriske kvaliteter i L.A. Rings særlige billedsprog.

Hvad opnår L.A. Ring ved at ændre på korsets inskription i forhold til korsets virkelige inskription? Han redigerer på virkeligheden, så den kommer til at hænge sammen inden for det univers, han selv skaber. Nogle ville sige, at han manipulerer med virkeligheden, ligesom man siger om nutidens journalister. Men L.A. Ring var datidens reporter. Det er i virkeligheden meget "moderne". Ring rapporterer om sine oplevelser blandt den fattige landbefolkning. Selv står han et underligt sted midt i mellem: både som den objektive iagttager og som den, der selv har levet i miljøet som barn. Via sin uddannelse og sin færden i kunstnerkredse har L.A. Ring distanceret sig fra sit oprindelige miljø, men han har ikke helt fundet et nyt ståsted. Han forblev hele livet meget rastløs, hvilket hans mange flytninger vidner om. En vis tomhedsfornemmelse kan man spore af og til. Men årene i Baldersbrønde ved Hedehusene kom til at betyde gode og produktive år i L.A. Rings virke som kunstner.

Tak til Birthe og Børge Anker for lokalhistorisk materiale og tak til Fritz Ole Jensenius og Fløng sogns menighedsråd for lån af kontorfaciliteter, endelig tak til udstillingsgruppen ved Byhistorisk Samling og Arkiv for godt samarbejde.

Litteraturliste

Aksel Bak: En lysende lærerpersonlighed fra 1814: Træk af et sjællandsk sogns skolehistorie, Byhistorisk Samling og Arkiv.
Billedbeskrivelse – et redskab til billedanalyse, red. Hannemarie Ragn Jensen og Marianne Marcussen, Institut for Kunsthistorie 1980.
H. Chr. Christensen: Fortegnelse over Malerier og Studier af L.A. Ring i Aarene 1880-1910, København 1910.
Inger De Stricher: Maleren L.A. Ring i Høje-Taastrup Kommune. Historisk Samfund for Høje-Taastrup Kommune, 1980.
Finn Termann Frederiksen: Før solopgang – omkring et billede af L.A. Ring, Randers Kunstmuseums Forlag 1995.
Poul Gammelbo: Der står på kirkegården... in: Cras, Tidsskrift for Kunst og Kultur 1978.
Peter Hertz: Maleren L.A. Ring, København 1934.
J.P. Jacobsen: Niels Lyhne, Danske Klassikere. Det Danske Sprog-og litteraturselskab. Borgen 1986/1995, efterskrift og noter af Jørn Vosmar.
L.A. Ring. Katalog til udstilling på Ordrupgaard i 1984 ved Inge Vibeke Raaschou-Nielsen og Niels Peter Munk.
Museumsbygningen Kunstauktioner, Auktion 26
Ny Dansk Kunsthistorie, Fogtdal bind 4: Realismen, Livet - og døden – på landet (s. 203-230), af Peter Michael Hornung.
Ny Dansk Kunsthistorie, Fogtdal bind 5: Symbolisme og impressionisme – den realistiske uhygge, s. 85-97.

Fotos

Illustration "På kirkegaarden i Fløng" 1904 er venligst udlånt af Statens Museum for Kunst.

Hvad Nationalmuseet fandt i Fløng kirke

af Christina Wind

Året er omkring 1200 i landsbyen Fløng. Bønderne er kommet fra de omkringliggende gårde for at beundre det nye tårn på deres kirke. Opbygningen af tårnet har været længe undervejs, og da det nu står flot og højt, glemmes næsten alle problemerne med at finde materialer og penge nok til projektet. Bygmester har alligevel haft rimeligt held med at bygge de sidste par meter i fråd- og munkesten i stedet for de foretrukne kridtkvadre, og bønderne nikker anerkendende; nu har også deres kirke fået et af de eftertragtede tårne, der forhåbentlig vil få bispen til at kigge til deres side.

Hvad bønderne rent faktisk tænkte ved synet af det nye kirketårn, kan man naturligvis kun gisne om, men de nyeste arkæologiske undersøgelser giver dog et vist fingerpeg om de omkringliggende omstændigheder for middelalderens tankegang. I juni og august 1992 benyttede Nationalmuseet derfor tre dage til at undersøge dele af tårnrummet og det sydligste hjørne af skibet i Fløng Kirke for netop at forsøge at klarlægge disse omstændigheder.

Fløng kirke står i dag som en typisk hvidkalket landsbykirke, men siden den første grundsten blev lagt, har kirken været igennem flere ombygninger.

De allerførste kirker i vikingetidens Danmark blev bygget af træ, men i ca. 1040 blev den ældste stenkirke, vi kender i Danmark, Skt. Jørgensbjerg Kirke i Roskilde, bygget, og i dag daterer vi starten på middelalderen efter netop denne stenkirkes grundlæggelse.

Stenbyggeriet varslede dermed en ny æras begyndelse. I dag skelner man mellem tidlig middelalder, også kaldet den romanske periode (ca. 1040–1300), og senmiddelalder, eller den gotiske periode (ca. 1300–1500). Middelalderens officielle afslutning, og dermed begyndelsen på renæssancen, ligger ved reformationens start i 1536.

Fløng Kirke

Fløng Kirke ligger i Flængs nordvestre udkant på en bakkeryg, der i dag kaldes Kirkebakken, og i middelalderen kunne bønderne fra kirkens bakke se Roskilde Domkirke i det fjerne mod syd-vest. Mod syd-øst tårner Møllebakken sig op, hvor der i middelalderen, som navnet antyder, stod en mølle på toppen. I dag er møllen væk, og kun små dele af Fløng kan ses fra bakketoppen. Også synet af Roskilde Domkirke er forsvundet bag udsigten til parcelhuse og en skole.

Stenkirken i Fløng blev bygget omkring år 1150, og er oprindelig en romansk kirke efter datidens almindelige byggestil. I dag består Fløng Kirke af et romansk skib med

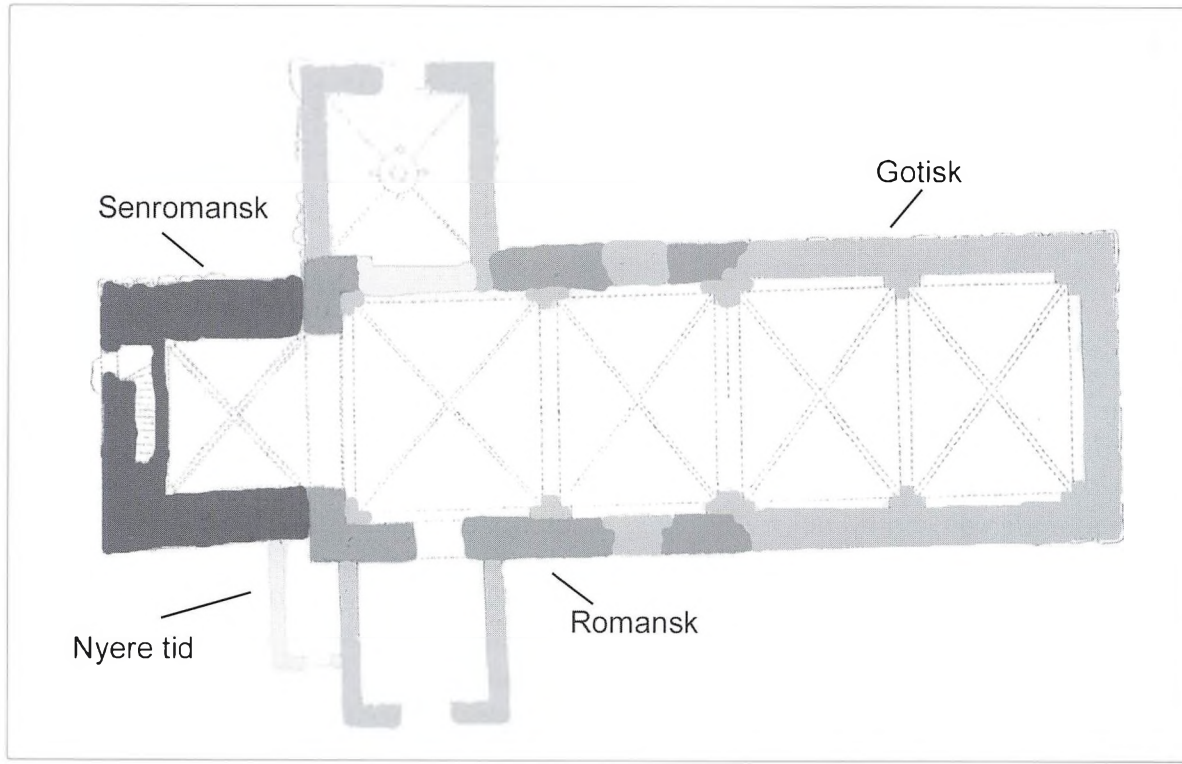

gotisk kor, et senromansk tårn og to gotiske våbenhuse.

Kirkens oprindelige form bestod af to dele: et rektangulært skib, der var bredere end koret, og et kvadratisk kor. Der har muligvis også været en apsis i øst-enden, men der er endnu ikke fundet spor af en sådan. Kirkens frådstensmure hvilede på en sokkel af granit, og adgangen til kirken foregik fortrinsvist gennem en portal i syd, men Fløng Kirke havde også en portal i nord, der formodentligt var indgang for kvinderne.

Vinduer og døre blev i modsætning til murene bygget af kridtkvadre, og koret og skibet var forsynet med små, rundbuede, højtsiddende og dobbeltsmigede vinduer, der kastede lys ind i det ellers forholdsvis mørke kirkerum. Man har ikke fundet rester af kirkens saddeltag, men det har formodentligt været beklædt med træspåner eller bly, som var typisk for tiden, og skibet og koret har sandsynligvis haft flade trælofter.

Skibet var beregnet for menigheden og havde vægbænke af frådsten langs siderne og i vest-enden, og midt i skibets længdeakse stod døbefonten. Koret, der indeholdt alteret - det allerhelligste i kirken - måtte kun betrædes af de gejstlige, og var afskærmet fra skibet af en triumfvæg. Selve indgangen til koret blev formodentlig markeret med en triumfbue, og ved siden af buen kan der have været sidealtre - disse detaljer har udgravningerne ikke kunnet klarlægge, men de kendes fra andre landsbykirker fra samme periode.

Det romanske kor og triumfvæggen blev revet ned omkring 1500-tallet. Af det oprindelige romanske skib blev kun vestgavlen og ca. 10 meter af langmurene bevaret, og et nyt gotisk kor blev opført i forlængelse af og i samme højde som det gamle skib. Denne østforlængelse bestod af kridtkvadre

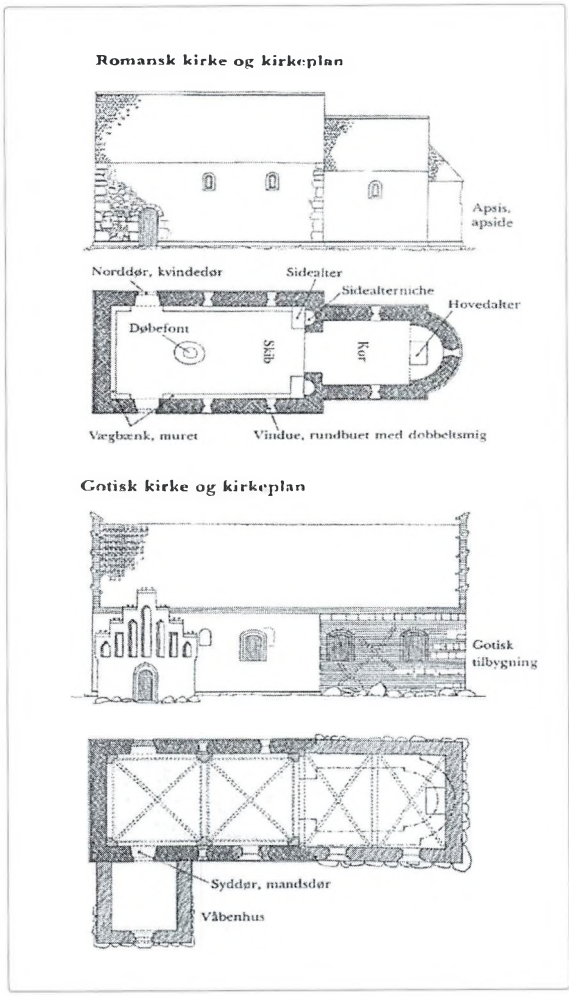

og munkesten. Den romanske kirkes gamle, flade loft blev revet ned, og i stedet opsatte man hvælv i både skib og kor. I samme anledning er saddeltaget formodentlig også blevet gjort højere for at gøre plads til hvælvene. De små runde vinduer blev muret til, og store, brede, fladbuede vinduer i stedet indsat under de gamle vinduesåbninger. Vægbænkene blev revet ned og erstattet med rækker af nord-sydvendte bænke, som vi kender dem i dag.

Da man så omkring år 1200 byggede det senromanske vesttårn på kirken, viser udgravningerne, at døbefonten blev flyttet dertil fra skibet. Tårnets første stokværk er bygget i kridtkvadre, der i andet stokværk blev blandet med fråd- og munkesten, måske p.g.a. materialemangel eller pengeproblemer. Det oprindelige romanske tårn står bevaret op til de nuværende glamhuller (vinduesåbninger) i 10,5 meters højde, men hvor højt det romanske tårn oprindelig har været, kan man ikke sige noget om i dag.

I sidste halvdel af 1400-tallet blev tårnet så udvidet til sin nuværende højde af 19 meter, og de sidste 8,5 meter består af munkesten, som var det typiske byggemateriale efter 1200.

Den nu gotiske kirkes nordre våbenhus blev formodentligt bygget i 1400-tallets sidste halvdel, og fungerede muligvis som indgang for kvinderne, sådan som den tidligere nordportal havde gjort det i den romanske kirke. Våbenhuset blev bygget af munkesten over et fundament (en såkaldt syld) af store kampesten. Tidspunkt for opførelsen af kirkens sydlige våbenhus kan ikke bestemmes nærmere, men det er ligeledes opført i gotisk tid. Murværket er også her af munkesten, men der er ingen synlig syld. Det sydlige våbenhus har muligvis været mændenes indgang til kirken.

I renæssancen indbyggede man derpå hvælv i det nordre våbenhus og ombyggede det til gravkapel for en præst og hans familie. Samtidig murede man døren ind til skibet til, hvorved våbenhuset fik sit nuværende udseende. I dag fungerer det gamle nordre våbenhus som kirkens ligkapel, og kun det sydlige bruges som indgang til kirken.

Udgravningen i juni 1992

Da Nationalmuseet i juni 1992 udgravede dele af Fløng Kirkes tårnrum, blev udgrav-

ningens succes desværre noget begrænset af en nyere fyrkælder, der var blevet anlagt i tårnet, og som havde ødelagt en del af det historiske materiale. Ikke desto mindre lykkedes det at finde tre forskellige gulvlag, rester af vægbænke og et muligt podium til en døbefont.

Det yngste gulvlag var et lergulv, der dækkede resterne af en vægbænk i den nordlige del af udgravningen. Dette lergulv lå bl.a. op mod en forhøjning, som arkæologen tolkede som et podium til døbefonten.

Det mellemste lag var et jordlag - med 2-3 cm hårdt ler og et tyndt mørtellag ovenpå. Mørtelen blev smurt på jorden for at give større stabilitet og for at få gulvet til at se jævnt ud. Laget respekterede vægbænkene, og er altså blevet lagt på, mens disse stadig var i brug. Det føromtalte podie stod direkte ovenpå dette mellemste jordlag.

Det ældste gulv var lavet af mørtel, og arkæologen anser det for at være det oprindelige gulvlag i det senromanske kirketårn. Dette gulvlag blev lavet, ved at store mark-

Under det tilmurede oprindelige glamhul, ses et af pyntebåndene: to munkesten, en kalkkvadre, to munkesten osv. Længere nede anes to bånd af et andet mønster: en munkesten (endevendt), to kalkkvadre (i munkestensfacon), en munkesten osv.

Til højre nordmuren af tårnet, til venstre vestmuren af skibet.
Man ser forskellen på bygningsmaterialerne: Skibets frådstensmur (med senere reparationer) og tårnets kalksten med enkelte munkesten.

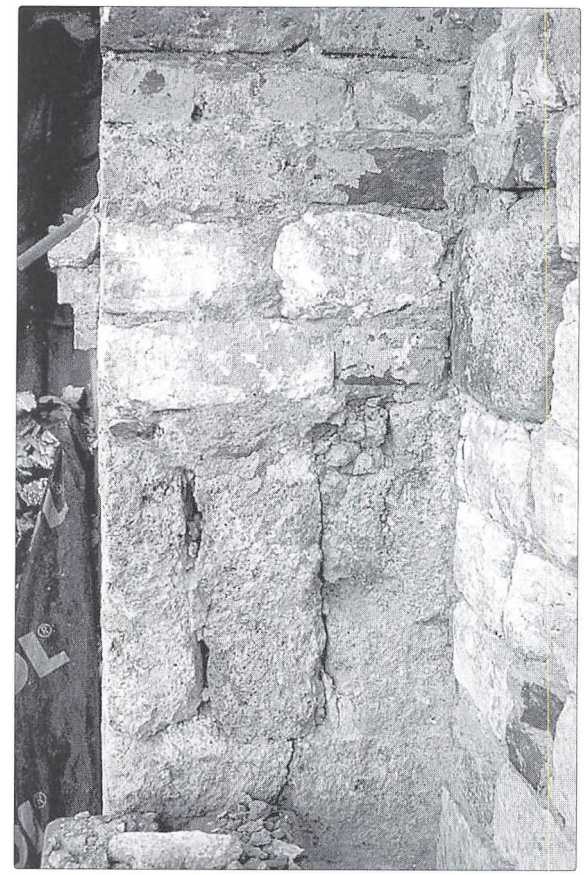

sten blev lagt ud over kirkegulvet, hvorefter man har hældt tyndtflydende mørtel ud ovenpå, så det kunne trænge ned i alle revner, og derved stabilisere og udjævne gulvet.

Ved syd- og vestmuren i tårnet kunne man konstatere, at der havde stået vægbænke, der var lavet af opmurede marksten i mørtel. En lille rest af murværket i sydvest-hjørnet var bevaret, og man kunne fastslå, at bænken her havde målt ca. 50 cm i bredden, mens den langs sydmuren måltes til omkring 40 cm. Det yngste gulvlag må være blevet anlagt lige efter nedrivningen af bænkene, da hullerne efter de fjernede sten var fyldt med ler.

Som nævnt fandt Nationalmuseets arkæolog også noget, der ansås for at have været et døbefontspodium. Der er tale om en cirkulær forhøjning, der var placeret centralt og symmetrisk i tårnet (i skibets midterakse). Podiet var lavet af opmuret tegl, hvilket man kunne afgøre ved aftryk af tegl i mørtellaget, og dets diameter blev anslået til ca. halvanden meter, men på grund af fyrkælderen var kun omkring halvdelen af podiet bevaret.

Udgravningen i august 1992

Udgravningen august 1992 blev atter fortaget af Nationalmuseet, og foregik nu i skibets sydvest-hjørne. Denne udgravning afslørede ligeledes et oprindeligt mørtelgulv, men derudover fandt man også spor efter et trin i tårnbuen samt vægbænke i den vestlige del, hvor muren var en del af det oprindelige romanske skib.

Det ældste lag, der blev fundet under udgravningen i august, var et mørtellag, som var ældre end mørtelgulvet i tårnet, men arkæologen fandt også et yngre lag bestående af vekslende jord- og kalklag. Det kunne ikke med sikkerhed fastslås, hvad jord- og kalklaget var, fordi det var for diffust, men det må anses for muligt, at især de første par centimeter af jord- og kalklaget simpelthen var nedtrådt smuds.

Derudover fandt man ved denne udgravning et hjørne af en vægbænk, men desværre forhindrede det i middelalderen anlagte pillefundament til hvælvet fund af vægbænke på sydsiden af skibet. Det er dog ganske sandsynligt, at vægbænken har fortsat ind i sydvest-hjørnet og ned langs sydsiden af skibet, og tilsvarende i den anden side af skibet, da det er veldokumenteret, at vægbænke så sådan ud på denne tid. Det er derimod usikkert, hvor mange rækker af vægbænke, der har været. Den fundne vægbænk var ca. 40 cm bred og opført i frådsten, hvilket understøtter teorien om, at den er blevet opført samtidigt med det romanske skib. Bænken blev sikkert revet ned samtidigt med vægbænkene i tårnet.

Vægbænken ligger i forlængelse af skibets vestvæg, hvilket kan indikere, at vægbænken fra tårnet og vægbænken fra skibet har mødtes, men det kan desværre ikke siges med sikkerhed ud fra de givne fund.

Endelig fandt man ved indgangen til tårnrummet et trin; det 10 cm høje trin var opmuret ovenpå det tynde jord- og kalklag og udført i tegl og kridtsten, hvorpå det var pudset med kalkmørtel. Dette trin antyder, at der har været en vis højdeforskel mellem skibet og tårnet.

Hvad siger udgravningerne os så?

De to udgravninger i Fløng kirke i sommeren 1992 viste arkæologerne, at det oprindelige gulv blev lagt samtidigt med

konstruktionen af tårnet omkring år 1200. Vægbænkene blev formodentligt også bygget i denne periode, da både gulv og bænke blev bygget af samme materiale: mørtel og marksten. På dette tidspunkt har døbefonten formodentlig stået omkring midten af skibet, ligesom man kender det fra mange andre kirker fra denne periode.

Da det oprindelige gulvlag blev for slidt, ødelagt eller andet, blev der lagt et lerlag og et tyndt mørtellag ovenpå. Dette lag respekterede vægbænkene, og må derfor nødvendigvis være lagt på, mens bænkene stadigt var intakte, hvorfor det formodentlig er sket i midten af 1200-tallet.

Da tårnet derpå blev opført, blev vestvæggen revet ned, og det kan tænkes, at der kun blev fjernet en del af den vægbænk, som stod op ad denne væg. I rummet mellem den delte vægbænk blev der bygget et trin, der førte op til tårnrummet, hvilket altså indikerer, at tårnrummet på dette tidspunkt lå højere end selve skibet.

Omkring år 1300 blev vægbænkene i tårnet sløjfet, og et lerlag spredt ud over hele tårngulvet. Dette gulvlag lå op ad podiet til døbefonten, hvilket siger os, at døbefontspodiet blev bygget, før lergulvet blev lagt ud. Døbefonten blev herefter flyttet fra skibet og ind på podiet i tårnet, og undersøgelser fra andre kirker viser, at dette skift typisk sker omkring år 1300.

Under de to udgravninger blev der ikke fundet mange genstande; under udgravningen i tårnet blev der kun fundet en gulvflise (af rødt gods med klar blyglasur), en

Fløng kirke fra et gammelt postkort fra ca. 1912

stump kalkmørtel (tolket som kant fra en muret vægbænk) og en nyere mønt.

Ved udgravningen i sydvest-hjørnet blev der fundet fire teglfliser i et løst fyld ved pillefundamentet. To af disse fliser var i rødt gods med slidt gråbrun glasur, én havde slidt grøn glasur og den sidste var et stort brudstykke af en ornamenteret flise, der var guldmarmoreret og uglaseret. I alt fandt man altså fem fliser fra tårnrum og skib, men alle stammede de fra diffuse lag. De tre af fliserne var forholdsvis ens og stammede formodentligt fra samme gulvlag, der muligvis var blevet revet op i forbindelse med hvælvslagningen omkring år 1300. Den grønne flise kunne stamme fra et separat gulv, men kan også have indgået i samspil med de tre rødbrune fliser i f.eks. et skakternet mønster.

Den ornamenterede flise var også interessant, da fliser af denne type og med dette ornament er blevet fundet ved Bistrup teglværk ved Roskilde, hvor de blev produceret. Flisen kendes derudover fra flere steder f.eks. Nebble voldsted og Gjershøj kirke, og fund af sådanne fliser kan bl.a. give en fornemmelse af, hvilke forbindelser kirken har haft udadtil, og hvordan handlen mellem de forskellige regioner er foregået.

Det spændende er, at det på grund af disse udgravninger således er blevet muligt at påvise, hvordan dele af Fløng Kirke har set ud i middelalderen. Især fundet af podiet til døbefonten og vægbænken i tårnet viser dynamikken i kirken, efter tårnet blev opført, og disse fund kan indikere, hvilken betydning tårnet havde, ikke blot som dåbskapel, men også for landsbyen generelt.

Vægbænkene i tårnet viser, at dette før 1300 var en aktiv del af kirken, hvor dele af menigheden (måske de syge?) kunne sidde under gudstjenesten eller samles under møder. At disse blev revet ned, før døbefonten blev flyttet, kunne tyde på, at tårnets funktion i Fløng kirke ændredes radikalt, og derpå blev brugt som decideret dåbskapel i stedet for samlingssted.

Alt dette er naturligvis kun gisninger baseret på de sparsomme fund fra Nationalmuseets udgravninger, men sikkert er det, at tårnet har haft en central og vigtig betydning for Fløng i middelalderen, og bønderne har derfor uden tvivl følt både glæde og stolthed, da det endelig knejsede over dem den dag omkring år 1200.

Trykte kilder

Bak, A. N. 1983. Træk af Fløng sogns historie, 1. Del. Årsskrift 1983, Høje Taastrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv
Bak, A. N. 1986. Træk af Fløng sogns historie, 4. Del. Årsskrift 1986, Høje Taastrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv
Hansen, B. Als og M. A. Sørensen 1980. Bistrup Teglværk. Hikuin 6, 1980
Hansen, B. Als 1993. Arkæologiske spor efter døbefontens placering i kirkerummet gennem middelalderen Hikuin 22, 1993
Horskjær, E. (ed.) 1970. De danske Kirker, Nordsjælland bind 3. G. E. C Gads Forlag, Kbh. 1970
Jacobsen, H. 1993. Romanske vesttårne, deres indretning og funktion Lund Studies in Medival Archaeology 12, Stockholm 1993
Johannsen, H. og C. M. Smid 1991. Danmarks Arkitektur, Kirkens huse. Nordisk Forlag A/S, Kbh. 1981
Liebgott, N.K. 1989. Dansk Middelalder Arkæologi. G. E. C Gads Forlag, Kbh. 1989
Moltke, E., E. Møller og C. G. Schultz 1946. Danmarks Kirker, Kbh. s Amt, 2. Bind. G. E. C. Gads Forlag, Kbh. MCMXLVI
Trier, E. 1993. Høje - Taastrup kommune i fortid og nutid. Høje Taastrup kommune 1993
Wienberg, J. 1993. Den gotiske labyrint - Middelalderen og kirkerne i Danmark
Lund Studies in Medival Archaeology, Stockholm 1993

Utrykte kilder

Jønsson, J. Kulturhistorisk registreringsprojekt for Kbh. s Amt
Høje-Taastrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv
Hansen, H. Materiale om Fløng Sogn. Udarbejdet 1930 - 1962

Andre kilder

Arkæolog Birgit Als Hansen, Nationalmuseet
Høje-Taastrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv
Nationalmuseets Antikvarisk - Topografisk Arkiv under Fløng Sogn

Arkivvennerne i Høje-Taastrup Kommune

Beretning for året 2002

Et tilbageblik og en ny fremtid

1. januar 2002 blev en skelsættende dato i Byhistorisk Samling og Arkivs historie, idet institutionen ved årsskiftet indgik som en afdeling i den nyoprettede museumsvirksomhed, der skal opbygges her på Vestegnen indenfor en kortere årrække.

I løbet af 25 år lykkedes det i Taastrup Valby at skabe et velfungerende arkiv og en seværdig lokalhistorisk samling, der i kraft af sin kvalitet opnåede stor bevågenhed og betydelig opbakning fra såvel myndigheders som fra befolkningens side. De mange afleveringer af arkivmateriale og andre gaver er et tydeligt bevis herpå. Meget af høj historisk værdi er i løbet af de 25 år blevet sikret for eftertiden.

De talrige medarbejderes indsats og det velfungerende samspil med skiftende bestyrelser og venneforeningen har skabt et moderne arkiv, der er forbillede for adskillige arkiver, og det er sket langt hurtigere, end man forestillede sig det ved starten. Det blev tydeliggjort i det jubilæumsskrift, som Otto Mortensen tog initiativ til, og hvis formål det var først og alene at beskrive arkivets tilblivelse og historie; alt sammen byggende på referater og beretninger fra tidligere årsmøder.

Under den nye struktur, hvor Byhistorisk Samling og Arkiv for fremtiden skal finde sin naturlige plads i samspil med afdelinger for astronomi-, arkæologi-, lokalhistorie-, etnografi- og arkivvirksomhed, må det fra starten sikres, at fællesskabet (strukturen) bliver det primære, og at særinteresser ikke bør nyde fremme, således at man skaffer befolkningen en mangesidig kulturoplevelse.

Kontakten til borgerne har siden oprettelsen i de beskedne lokaler i Højgaardscentret været en ledetråd for bestyrelsen, og i samarbejde med det ansatte personale mener vi, at det er lykkedes i rigt mål.

I samarbejde med Historisk Samfund er for tyvende gang udsendt et årsskrift. Redaktionsudvalget og personalet har endnu engang overgået sig selv, og skal fra venneforeningens side takkes mange gange.

Den årlige høstfest blev afholdt i strålende solskinsvejr i september måned, og det store publikum, der indfandt sig, fik lejlighed til at overvære såvel tyrkiske som danske folkedanseres opvisning, ligesom det store spillemandsorkester fra Herlev endnu engang lod gårdspladsen fylde med festlig musik.

Svend Ørnby

Historisk Samfund for Høje-Taastrup Kommune

Beretning for året 2002

Generalforsamlingen

På generalforsamlingen torsdag den 21. marts 2002 var kassereren, tre bestyrelsesmedlemmer, en suppleant, en revisor og en revisorsuppleant på valg.

Jytte Hansen blev genvalgt som kasserer, Inge Alsø, Ulla C. Holm og Ruth Jensen blev genvalgt til bestyrelsen. Suppleant Søren Hansen, revisor Lisbeth Petersen og revisorsuppleant Grete Andreasen blev også genvalgt. Alle med akklamation.

Bestyrelsen / Aktiviteter 2002

På det første møde lige efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Hanne Bøje som næstformand og Per Andersson som sekretær.

Bestyrelsen har i 2002 holdt fire bestyrelsesmøder og foreningens jubilæumsreception hos Samling og Arkiv på Blaakildegaard, og vi takker hermed for husly og et meget fint og godt samarbejde i det forløbne år.

I beretningen for 2001 omtalte jeg bestyrelsens ønsker og ambitioner vedrørende foreningens 40 års jubilæum i oktober 2002. Vi ville gerne udgive et jubilæumsskrift, afholde en reception for medlemmerne og give tilskud til en forårstur til Fyn, men at alt afhang af økonomien.

Alle tre ting lykkedes. Jubilæumsskriftet udkom på jubilæumsdagen den 26. oktober i forbindelse med jubilæumsreceptionen i "Kostalden" på Blaakildegaard og turen til Fyn var en stor succes.

Redaktionen til jubilæumsskriftet bestod af Annelise Carstens og Hanne Bøje. Lars Spatzek lavede lay–out. Hanne Alexa og Marianne Germann læste korrektur og det flotte omslags billede var taget af Ruth Jensen. Alt i alt et meget flot resultat af et meget fint samarbejde mellem redaktionen og ledelse og personale på Samling og Arkiv.

Efter tilslutningen at dømme var også receptionen en stor succes. Der var mange gæster og mange flotte gaver til foreningen, som vi hermed endnu engang siger tak for. Der skal også lyde en ekstra tak til Samling og Arkiv, som forlængede deres jubilæumsudstilling til den 26. oktober, så vi kunne have nogle dejlige rammer til receptionen.

Vi søgte også foreningsstøtte fra Kulturelt Samråd for 2002, og vi var så heldige, at modtage kr. 7.000 i foreningsstøtte, som vi hermed siger tak for.

Meddelelser fra Historisk Samfund

Redaktøren Annelise Carstens har udsendt fire numre af Meddelelser fra Historisk Samfund. De har alle har været en blanding af artikler med lokalhistoriske emner, foreningsmeddelelser, orientering

om kommende foredrag og ture, referater fra disse og nyt fra arkivet.

Redaktøren sender hermed en stor tak til alle bidragsydere i 2002.

Foredragsudvalget

Dette udvalg har også i 2002 bestået af Ulla C. Holm, Ruth Jensen og Birthe Povelsen.

Udvalgets første arrangement i januar 2002 var et foredrag her i Kulturcenteret af lektor Claus Bjørn over emnet: Blot til pynt – Monarkiets historie siden 1849.

En spændende aften, hvor Claus Bjørn, på trods af at han fik hikke lige som han begyndte, meget levende og engageret fortalte om kongemagten og dens betydning.

Næste foredrag var efter generalforsamlingen, hvor lektor Knud Prange, stående på gulvet eller siddende på bordet, og uden lysbilleder eller andre hjælpemidler, meget flot og overbevisende fortalte om Lokalhistorien, i går, i dag og i morgen. Et meget spændende foredrag hvor Knud Prange belyste lokalhistoriens udvikling og dens funktion – både i det lokale samfund og som videnskabeligt fagområde.

Turudvalg

Udvalget har også i 2002 bestået af Hanne Bøje og Inge Alsø.

Jubilæumsturen, forårsturen, Kristi himmelfartsdag gik i 2002 til Fyn, hvor vi først besøgte Holckenhavn ved Nyborg, så til Thurø kirke efterfulgt af en lille rundtur på Thurø. Herfra kørte vi til Svendborg og spiste en dejlig frokost på Hotel Christiansminde. Efter denne kørte bussen videre til Troense og Valdemar Slot på Tåsinge, hvor vi fik en rundvisning, og så ventede eftermiddagskaffen på Christiansminde.

Det var en lang og meget dejlig tur fyldt med gode oplevelser sammen med en masse glade medlemmer i et rigtig flot maj vejr.

Årets efterårstur, lørdag den 21. september, var en bustur til egnen omkring Lejre.

Jørgen Olsen, som var guide på turen, fortalte levende om Lejres historie i fortid og nyere tid, godt krydret med sagn og anekdoter fra egnen.

En spændende og lærerig udflugt arrangeret i samarbejde med Mandagsaftenerne i Sengeløse og Tværpilen.

Juleturen

Den årlige julekirketur, som var arrangeret af foredragsudvalget, gik den 7. december til Kildebrønde Kirke, hvor vores guide, Peder Egelund, fortalte om kirkens historie.

Vi sluttede en hyggelig formiddag med kaffe, te, hjemmebagte boller og småkager i den gamle skole lige overfor kirken.

Afsluttende bemærkninger

I bestyrelsen er vi meget glade for det store fremmøde til reception, foredrag og ture i 2002. Foreningens medlemstal ligger tilsyneladende stabilt på ca. 180 medlemmer, men jeg er sikker på, at dette medlemstal vil blive større i de kommende år.

Vi har i forbindelse med vores jubilæum aftalt et lidt nærmere samarbejde med Ishøj Lokalhistoriske Forening og Greve Lokalhistoriske Forening og jeg tror på, at det vil komme Historisk Samfund for Høje Taastrup Kommune til gode med hensyn til antallet af medlemmer.

Samarbejdet med Mandagsaftenerne i

Sengeløse og med Tværpilens lokalafdeling er til vores og deres tilfredshed kommet i gang igen, så i fremtiden håber vi på endnu flere fællesarrangementer.

Begge udvalg er i fuld gang med at tilrettelægge aktiviteterne for 2003, hvor vi naturligvis håber på et lige så stort fremmøde til foreningens spændende arrangementer.

Samarbejdet i bestyrelsen har været helt på toppen, alle har ydet deres bedste, og der er brugt mange timer af udvalgenes medlemmer på at opnå årets flotte resultater. Jeg vil hermed gerne sige tak til en kanon - bestyrelse, for et rigtig godt samarbejde i år 2002.

Hvis jeg nogensinde bliver formand for en tilsvarende forening, ringer jeg efter jer.

Til slut vil jeg konkludere på hele bestyrelsens vegne at det har været et dejligt og meget spændende jubilæumsår for Historisk Samfund i Høje Taastrup – Kommune.

På bestyrelsens vegne

Axel Carstens

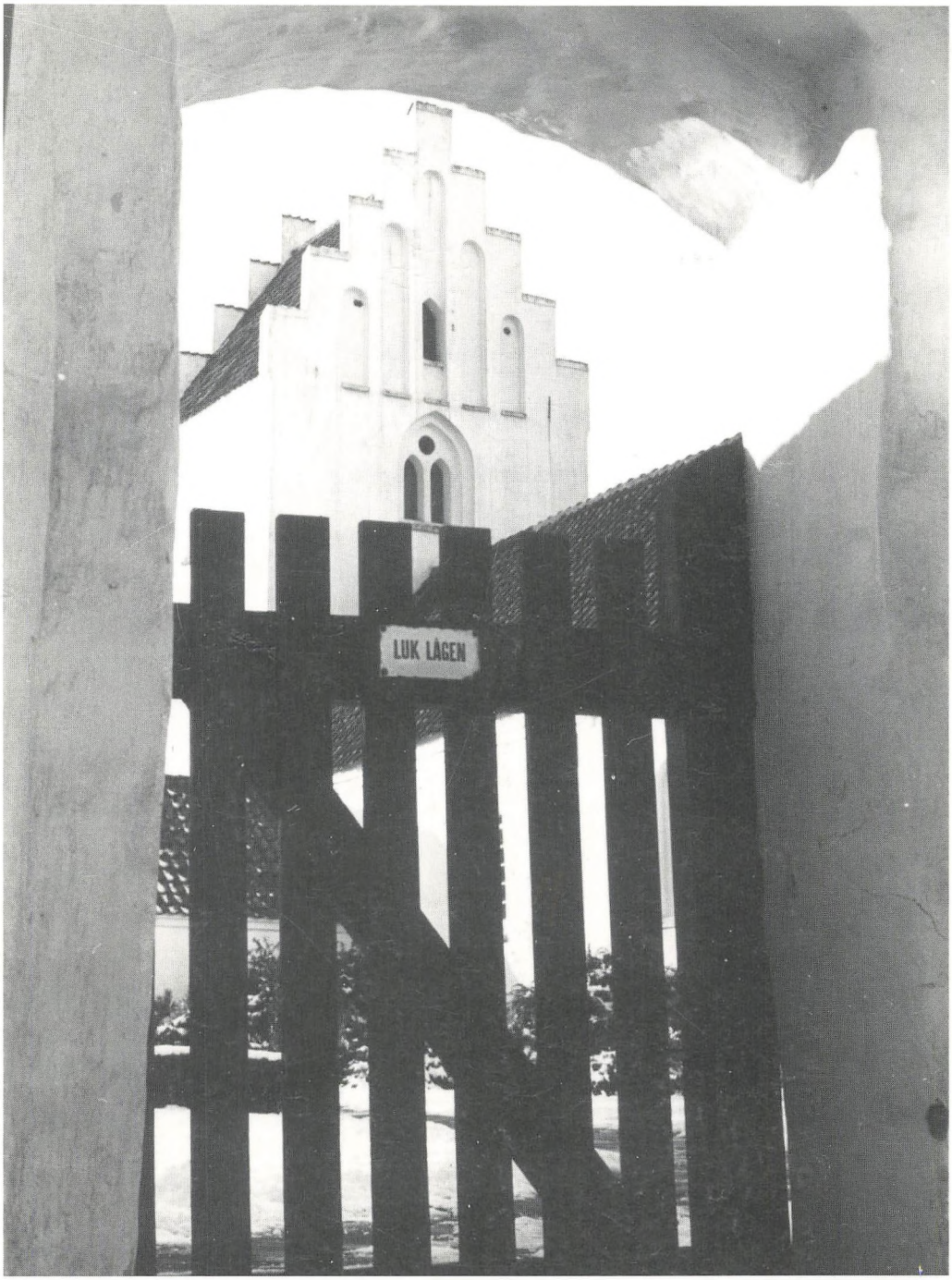
LUK LÅGEN